

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENİSTÜSÜ
TEKSTİL TASARIMI ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI SANAT DALI

**İRAN EL HALILARININ SINIFLANDIRILMASI MALZEME,
DESEN, RENK ÖZELLİKLERİ VE ULUSLARARASI
TİCARET İLİŞKİLERİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:
Armia MEHDİZADEH

İstanbul, 2016

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENİSTÜSÜ
TEKSTİL TASARIMI ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI SANAT DALI

**İRAN EL HALILARININ SINIFLANDIRILMASI MALZEME,
DESEN, RENK ÖZELLİKLERİ VE ULUSLARARASI
TİCARET İLİŞKİLERİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:
Armia MEHDİZADEH

Öğrenci No:
130783005

Danışman:
Prof. Hamdi ÜNAL

İstanbul, 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğu ‘İRAN EL HALILARININ SINIFLANDIRILMASI , MALZEME , DESEN , RENK ÖZELLİKLERİ VE ULUSLARARASI TİCARET İLİŞKİLERİ ‘başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterdiğini ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Armia Mehdizadeh

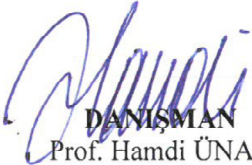

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

09/09/2016

Enstitümüz *Tekstil Tasarımı* Anasanat Dalı *Tekstil ve Moda Tasarımı* Programı Yüksek lisans öğrencilerinden 130783005 numaralı **Armia MEHDİZADEH**'in "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*İran El Halılarının Sınıflandırılması Malzeme, Desen, Renk Özellikleri ve Uluslararası Ticaret İlişkileri*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 06.09.2016 tarih ve 2016/35 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (60) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Prof. Hamdi ÜNAL
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Prof. Esin SARIOĞLU
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Yrd. Doç. Mustafa GÜRGÜLER
(Haliç Üniversitesi)

İRAN EL HALILARININ SINIFLANDIRILMASI , MALZEME , DESEN , RENK ÖZELLİKLERİ VE ULUSLARARASI TİCARET İLİŞKİLERİ

Tezi Hazırlayan: Armia Mehdizadeh

Özet

Halı kullanımı, en eski zamanlardan beri ihtiyacın ötesine geçerek bir nevi estetik ve güzellik anlayışının yansıması olmuştur. İlk insanlar da yaşadıkları yeri döşemek için hayvan derileri ve bitkileri kullanmıştır.

Meydana gelen gelişmeler ve insan hayatındaki yenilikler sonucunda dokuma makineleri, kumaş üretim atölyeleri ve makine halıları, yer kaplama ihtiyacını gidermiştir. Ancak insanlar eskiden beri yaşadıkları ortamlarda kıymetli el yapımı halı kullanmayı tercih etmişlerdir . El yapımı halıya gösterilen bu ilgi halı yapan sanatçıları çok çeşitli ve renkli halı yapmaya teşvik etmiştir. Alıcıların bu ilgisi devam ettiği müddetçe de değerli el yapımı halıların üretimi devam edecektir.

İran halıları üzerine hazırlanan bu tezin amacı ; İran'ın halı geçmişini araştırmak, İran halısının yapım aşamalarını incelemek ve İran'ın dünyada bu alandaki konumunu değerlendirmektir. İran halısı, zevk ve sanatın bir göstergesidir. Bu sanat kendine has renk, motif ve desenleriyle yüz yıllardan beri dünyanın en büyük müzelerinde güzellikleriyle parlarken İran medeniyetinin kültür ve sanat habercisi olmuştur. İran halısı, dünya piyasasında özel bir yere sahiptir. Bu tezde ilk olarak halı dokumanın alet, boya gibi üretim elemanları ve motifleri araştırıldı. Değerli bir eser olan “halı”, en eski halinden başlanarak keşiflerle geldiği son noktaya kadar ele alındı.

Anahtar Kelimeler: İran El Halısı ,

THE CLASSIFICATION OF PERSIAN CARPETS ACCORDING TO MATERIALS, COLOURS, DESIGN AND INTERNATIONAL MARKETING

Thesis By: Armia Mehdizadeh

Summary

Since ancient times, using carpets has been mostly due to a feeling of attraction to beauty, and not merely out of necessity and need, as early humans carpeted their dwelling places with animal hides or yarns of plants too.

Later on, and after the invention of many requirements and essentials of human life such as the spinning and knitting machines, and the establishment of fabric manufactories, and afterwards, large factories of carpeting and machine-loomed rugs, humans' need for carpeting pieces was largely met. However, humans have always been drawn to the use of elegant hand-loomed rugs in their places of residence; and, therefore, people's passion for hand-loomed rugs has encouraged rug-loomed artists to come up with beautiful and diverse patterns and colors. As long as the customers' passion for hand-loomed rugs persists, production of such beautiful hand-loomed carpets will continue.

The aim of the present thesis on the Iranian Rug is studying the history of the Iranian Rug and as well as its looming methods and its status in the world. The Iranian Rug signifies the good taste, elegance, and artistic nature of Iranians, and it has been shining for centuries in great museums across the world with its outstanding colors, patterns, and endurance as a message from the Iranian people indicating their rich culture and civilization. The Iranian Rug has a special status in international markets. In the present thesis, it is tried to address issues ranging from the basic looming apparatuses and raw materials to colors, patterns, and dimensions of rugs; from the most ancient rugs to the most recent ones; and also, the sales of this valuable commodity.

Key word: Persian capets,

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, beni yönlendiren ve bana yardımcı olan değerli tez danışmanım **Prof. Hamdi ÜNAL'A** ilgisinden dolayı teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca hiçbir zaman maddi ve manevi yardım ve destegini esirgemeyen aileme sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Halı Dokuma Tezgahının Ana Parçaları.....	3
Resim 2: Yatay Tezgah / Göçebe kadınlar.....	4
Resim 3: Yatay Tezgah	4
Resim 4: Dikey Sabit Tezgah.....	5
Resim 5: Dikey Tezgah	5
Resim 6: Dikey Tebriz Tezgahı	6
Resim 7: Sabit Tezgah/ Halı Atölyesi.....	6
Resim 8: Tebriz Tezgahı	7
Resim 9: Halı Dokuma Malzemeleri	9
Resim 10: Halı Dokuma Bıçağı	9
Resim 11: Halı Dokuma Bıçakları.....	10
Resim 12: Kirkit Türleri	11
Resim 13: Kirkit Türleri	12
Resim 14: Halı Makasları	13
Resim 15: Eski Bir Makas Tipi	13
Resim 16: İsfahan Makası.....	14
Resim 17: Elektirikli Makaslar	15
Resim 18: Tarak	16
Resim 19: Atkı Çekme Şişsi.....	16
Resim 20: İğnelik (Pençe Çubuk)	17
Resim 21: Türk Çözüğü Çekme Yöntemi.....	20
Resim 22: Türk Çözüğü Çekme Yöntemi.....	21
Resim 23: İran Çözüğü Çekme Yöntemi	22
Resim 24: Simetrik veya Türk Düğümü	23
Resim 25: Asimetrik veya İran Düğümü	24
Resim 26: Kareli Kağıt Üzerinde Tasarım.....	27
Resim 27: Kareli Kağıt Üzerinde Tasarımlar.....	28
Resim 28: Pamuk Çifliği / Horasan	29
Resim 29: İpek Böceği.....	32
Resim 30: İran Koyun Türleri	35
Resim 31: Beyaz Yün Lifi	36
Resim 32: Yün Kırkımı	40

Resim 33: Yün Yıkama da İlk Adım1	41
Resim 34: Yün Yıkama da İlk Adım 2	41
Resim 35: Yünün, Deterjan Banyolarında Yıkanması	42
Resim 36: Yün Liflerinin Fırınlarda Önünde, Kurutulması	42
Resim 37: Boyama ve İplik	43
Resim 38: Doğal Boyalar	46
Resim 39: Boyama Kazanında Ceviz ve Nar kabuğu	46
Resim 40: Doğal Boya Atölyesi	47
Resim 41: Boya Atölyesi	48
Resim 42: Kareli Kağıt Üzerinde Boyama	49
Resim 43: Boyanmış Lifler Kurumak İçin Çatıya Serilir	50
Resim 44: Kurutulmuş Yün Lifleri Satış İçin Raflarda ki yerine konur	51
Resim 45: Aspir	52
Resim 46: Kızılkök	53
Resim 47: Kurutulmuş Kızılkök	53
Resim 48: Kırmızı Taneli Böcek	54
Resim 49: Kaktüs Bitkisinin Üzerindeki Kırmızı Taneli Böcek	55
Resim 50: Kurutulmuş Kırmızı Taneli Böcek	55
Resim 51: Safran Çiçeği	56
Resim 52: Bakkam Ağacı	57
Resim 53: Çivit	57
Resim 54: Muhabbet Çiçeği	58
Resim 55: Nar.....	59
Resim 56: Sumak	60
Resim 57: Meşe.....	60
Resim 58: Kurutulmuş Ceviz Kabuğu	61
Resim 59: Siyah Halile	61
Resim 60: Kimyasal Boya Atölyesi	63
Resim 61: Kimyasal Boya Atölyeleri	64
Resim 62: Kareli Kağıt Üzerinde Şah Abbasi Deseni	67
Resim 63: Leçek ve Turunç	69
Resim 64: Leçek ve Turunç	70
Resim 65: Leçek ve Turunç	71
Resim 66: Leçek ve Turunç	72

Resim 67: Leçek ve Turunç	73
Resim 68: Leçek ve Turunç	74
Resim 69: Orta Turunç Tasarımlar 1	75
Resim 70: Orta Turunç Tasarımlar 2	76
Resim 71: Orta Turunç Tasarımlar 3	77
Resim 72: Eski Bir Heris Halısı	78
Resim 73: Bilgisayar Yardımıyla Desen Tasarımı	80
Resim 74: Bilgisayar Yardımıyla Şah Abbasi Çiçek	81
Resim 75: Yörük Desenli Bir Halı	82
Resim 76: Şah Abbasi Desen Tasarımı.....	83
Resim 77: Şah Abbasi Desenleri.....	84
Resim 78: Son Derece Zarif İsfahan El Dokuma Halısı	85
Resim 79: Leçek ve Turunç , Şah Abbasi Deseni.....	86
Resim 80: Leçek ve Turunç, Şah Abbasi Deseni	87
Resim 81: İslimi Desenleri.....	88
Resim 82: İslimi Deseni	89
Resim 83: İslimi Deseni	90
Resim 84: Vazo Tasarımı.....	90
Resim 85: Vazo Tasarımı	91
Resim 86: Leçek ve Turunç , İslimi Deseni	92
Resim 87: Leçek ve Turunç, İslimi Deseni	93
Resim 88: Bir buçuk Zer , Vazo Tasarımı	94
Resim 89: Harati ya da Karışık Balık Desenleri	95
Resim 90: Harati ya da Karışık Balık Deseni	96
Resim.91: Harati Balık Tasarımı.....	97
Resim 92: Ağaç Tasarımı	98
Resim 93: Ağaç Tasarımı.....	99
Resim 94: Ağaç Tasarımı	100
Resim 95: Ağaç Tasarımı	101
Resim 96: Ağaç Tasarımı.....	102
Resim 97: Bir buçuk Zer , Ağaç Tasarımı	103
Resim 98: Ağaç Tasarımı	104
Resim 99: Çalı Desen Tasarımları	105
Resim 100: Halı Üzerinde Çalı Desen Tasarımı	106

Resim 101: ÇalıDeseni	106
Resim 102: Çalı Deseni	107
Resim 103: Eski bir Çalı Desenli Halı	108
Resim 104: Çalı Deseni	109
Resim 105 : Kerpiç Desenli Halılar	110
Resim 106: Kerpiç Deseni	111
Resim 107: Mihrap Deseni	112
Resim 108: Mihrap Deseni	113
Resim 109: Mihrap Deseni	114
Resim 110: Mihrap Deseni	115
Resim 111: Mihrap Deseni	116
Resim 112: Efşan Deseni	117
Resim 113: Efşan Deseni	118
Resim 114: Bağlı Desenli Tasarım	119
Resim 115: Kalemlik Deseni	120
Resim 116: Kalemlik Deseni	121
Resim 117: Şeykh Lotfollah Camisi	122
Resim 118: Cami Kubbesi	123
Resim 119: Cami Kubbesinden Yorumlanan Halı	124
Resim 120: Cami Kubbesinden Yorumlanan Halı	125
Resim 121: Şeykh Lotfollah Camisinden Yorumlanan Halı	126
Resim 122: Tahte Cemşid	127
Resim 123: Tahte Cemşid Sütunlarından Yorumlanan Halı	128
Resim 124: Tahte Cemşid Sütunlarından ve Askerlerinden Yorumlanan Halı	129
Resim 125: Salvador Dali nin Eseri Olan ‘’Son Akşam Yemeği’’	130
Resim 126: Türkmen Desenler	131
Resim 127: Türkmen Desenli Halı	132
Resim 128: Türkmen Desenli Halı	133
Resim 129: Bir buçuk Zer , Türkmen Deseni	134
Resim 130: Türkmen Desenli Halı (Çiçek).....	135
Resim 131: Aşiret Desenli Bir Halı	136
Resim 132: Aşiret Desenli Bir Halı	137
Resim 133: Aşiret Desenli Bir Halı	138
Resim 134: Fereng Çiçeği Deseni , Kareli Kağıt Üzerinde	139

Resim 135: Fereng Çiçeği Desenli Bir Halı.....	140
Resim 136: Fereng Çiçeği Deseni	141
Resim 137: Av Sahnesi Desenli Bir Halı	142
Resim 138: Av Sahnesi Desenli Bir Halı	143
Resim 139: Av ve Avcı Tasarımı, Kareli Kağıt Üzerinde	144
Resim 140: Av Sahnesi Desenli Halı	145
Resim 141: Klark Halısı	168
Resim 142: Kirman Vis Halısı	169
Resim 143: Baroda Pearl (İnci) Halısı	170
Resim 144: : İsfahan İpek Halısı	171
Resim 145: Tebriz Madalyon Halısı	171
Resim 146: Şeyh Zayed camisi / Abu Dabi	172
Resim 147: Şeyh Zayed camisi / Abu Dabi	173
Resim 148: Şeyh Zayed camisi / Abu Dabi	173
Resim 149: Sultan Kabus camisi / Umman	175
Resim 150: Sultan Kabus camisi / Umman	175

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: Doğal ve Kimyasal Boyar Maddelerden Elde Edilen Renkler.....	66
Tablo 2. İran'ın Almanya'ya Halı İhracatı 2003-2013 /Milyon Dolar.....	151
Tablo 3. İran'ın Almanya'ya Halı İhracatı 2003-2013 / Bin Ton.....	151
Tablo.4. İran'ın Almanya'ya Halı İhracatı 2003-2013 Değer ve Ağırlık Açısından.....	152
Tablo 5. Hindistan'ın Almanya'ya Halı İhracatı 2003 -2013/ Milyon Dolar.....	153
Tablo 6. Hindistan'ın Almanya'ya Halı İhracatı 2003 -2013 / Bin Ton.....	153
Tablo7. Hindistan'ın Almanya'ya Halı İhracatı 2003-2013 Değer ve Ağırlık Açısından.....	154
Tablo 8. Pakistan'ın Almanya'ya Halı İhracatı 2003-2013/ Milyon Dolar.....	155
Tablo 9. Pakistan'ın Almanya'ya Halı İhracatı 2003-2013/ Bin Ton.....	155
Tablo10. Pakistan'ın Almanya'ya Halı İhracatı 2003-2013 Değer ve Ağırlık Açısından...	156
Tablo 11. Türkiye'nin Almanya'ya Halı İhracatı 2003-2013 / Milyon Dolar.....	157
Tablo 12. Türkiye'nin Almanya'ya Halı İhracatı 2003-2013 / Bin Ton.....	157
Tablo 13. Türkiye'nin Almanya'ya Halı İhracatı 2003-2013 Değer ve Ağırlık Açısından.	158
Tablo 14. Çin'in Almanya'ya Halı İhracatı 2003-2013 / Milyon Dolar.....	159
Tablo 15. Çin'in Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003-2013 / Bin Ton.....	159
Tablo 16. Çin'in Almanya'ya Halı İhracatı 2003-2013 Değer ve Ağırlık Açısından.....	160
Tablo 17. İran Halısının Amerika Birleşik Devletleri İhracatı 2000-2010 / Milyon Dolar.....	162
Tablo 18. Hindistan Halısının (ABD) İhracatı 2000-2010 Milyon Dolar.....	163
Tablo 19. Pakistan Halısının (ABD) İhracatı 2002-2010 / Milyon Dolar.....	164
Tablo 20. Türkiye Halısının (ABD) İhracatı 2001-2010 / Milyon Dolar.....	165
Tablo 21. Çin Halısının (ABD) İhracatı 2000-2010 / Milyon Dolar.....	166
Tablo 22. 2000 -2010 Yılları Arasında (ABD)'ye Halı İhraç Eden Ülkelerin Sıralaması....	167
Tablo 23. İran halısının 2003 – 2004'teki Riyal ve Dolar fiyatları.....	179
Tablo 24. İran halısının 2013 – 2014'teki Riyal ve Dolar fiyatları.....	179

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

YEMİN METNİ

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
RESİMLER LİSTESİ	iv
TABLolar LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İRAN EL HALILARININ DOKUMA SÜREÇLERİ, MALZEME, DESEN, VE RENK ÖZELLİKLERİ

1. El Halısı Dokuma Tezgahı Genel Özellikleri.....	2
1.1 Üst Levent	2
1.2 Alt Levent	2
1.3 Levent Demirleri	2
1.4 Gücü	2
1.5 Mekik	2
1.6 Kama	2
1.7 Cıvata	2
1.8 Halı Dokuma Tezgahların Çeşitleri	3
1.8.1 Yatay Tezgahlar	3
1.8.2 Dikey Tezgahların Çeşitleri.....	3
1.8.2.1 Sabit Tezgah	7
1.8.2.2 Tebriz Tezgahı	7
1.8.2.3 Kerman Tezgahı	8
2. EL HALI DOKUMALARINDA KULLANILAN MALZEMELER	8
2.1 Halı Dokuma Bıçağı	9
2.2 Mala	10
2.3 Halı Kancası	10
2.4 Kirkit	11
2.5 Halı Makası	12
2.5.1 İran Makası	13
2.5.2 Türk Makası	14
2.5.3 Terzi Makası	14
2.5.4 Elektrikli Makaslar	14

2.6 Tarak	16
2.7 Atkı Çekme Şişi	16
2.8 İğnelik (Pençe Çubuk)	17
3. ÇÖZGÜ, ATKI VE FARKLI ÇÖZGÜ ÇEKME YÖNTEMLERİNİ	
TANIMLAMA	17
4. EL HALILARINDA ÇÖZGÜLEME İŞLEMİ	19
4.1 Türk Yöntemi	19
4.2 İran Yöntemi	22
5. DÜĞÜM ÇEŞİTLERİ	23
5.1 Simetrik veya Türk Düğümü	23
5.2 Asimetrik veya İran Düğümü	24
6. ATKI ATMA VE İLMEK BOYLARININ KISALTILMASI	25
7. TASARIM VE TASARIM KAYNAKLARI	26
7.1 Kırık Desenler	26
7.2 Dönüştürülmüş Desenler	26
8. DOKUMADA KULLANILAN MALZEMELER.....	29
8.1 Pamuk	29
8.1.1 Pamuğun Su ve Kimyasal Sıvılar Karşısında Etkileşimi	30
8.1.2 Sıcaklığın Pamuk Üzerindeki Etkisi	30
8.1.3 Pamuğun Beyazlaştırılması	30
8.2 İpek	31
8.2.1 İpeğin Fiziksel Özellikleri	33
8.2.2 Kimyasal Maddelerin İpek Üzerindeki Etkileri	33
8.2.3 Isının İpek Üzerindeki Etkileri	33
8.3 Yün	34
8.3.1 İran Koyun Türleri	34
8.3.2 Yünün Fiziksel Özellikleri	36
8.3.3 Kimyasal Maddelerin Yün Üzerindeki Etkileri	36
8.3.4 Oksitlendirici Maddelerin Yün Elyafı Üzerindeki Etkileri	37
8.3.5 Yün liflerinin Sınıflandırılması	37
8.3.6 Yünün Özellikleri	38
8.3.7 Yün Kırkma	39
8.3.8 Yün Yıkama	40
8.3.9 İran Yünlerinden Örneklemeler	43
8.3.10 El Halılarında Kullanılan Yün liflerinin Kalite Derecesi	43
8.3.11 Yün , Pamuk ve İpek Liflerini Birbirinden Ayırtma Yöntemleri	44

9. BOYAMA	44
9.1 Doğal Boyar Maddele	45
9.1.1 Aspir	52
9.1.2 Kızıl kök	52
9.1.3 Kırmızı taneli böcek	54
9.1.4 Safran	56
9.1.5 Bakkam ağacı	56
9.1.6 Çivit	57
9.1.7 Muhabbet çiçeği	58
9.1.8 Zerdeçal	59
9.1.9 Nar	59
9.1.10 Sumak	59
9.1.11 Meşe	60
9.1.12 Ceviz	61
9.1.13 Halile	61
9.2 Kimyasal Boyar Maddele	62
9.2.1 Mürekkep veya Dayanıksız Boyalar	65
9.2.2 Yarı Dayanıklı Boyalar	65
9.2.3 Sabit (Kalıcı) Boyalar	65
9.2.4 Çift Renge Dönüşen Boyalar	65
9.3 Doğal ve Kimyasal Boyar Maddelerin Karışımından Elde Edilen Renkler	66
9.3.1 Vernik Cilası	66
9.3.2 Hünnap	66
9.3.3 Tiryaki	66
9.3.4 Deve Tüyü	66
9.3.5 Kayısı	66
9.3.6 Yeşil	66
9.3.7 Açık mavi	66
9.3.8 Lacivert	66
9.3.9 Siyah	66
10. HALI DESENLERİ	66
10.1. Leçek ve Turunç (Bergamot) Terimleri	68
10.2. Halı Deseninde Yıldız ve Hat	78
10.3. Bilgisayar ve Halı Dokuma İlişkisi	78
11. HALI DESENLERİNİN SINIFLANDIRILMASI	81
11.1 Yörük Desenleri	81
11.2 Şehir Atölyelerinde Üretilen Desenler	82
12. İRAN HALI DOKUMACILIĞINDA GÜNCEL DESENLER	83
12.1 Şah Abbasi Deseni	83
12.2 İslimi Deseni	88

12.3 Vazo Deseni	90
12.4 Harati ya da Karışık Balık Deseni	95
12.5 Ağaç Deseni	98
12.6 Çalı Deseni	105
12.7 Kerpiç Deseni	110
12.8 Mihrap Deseni	112
12.9 Efşan Deseni	117
12.10 Bağlı Desenli Tasarımlar	119
12.11 Kalemlik Deseni	120
12.12 Tarihi eserlerden Yorumlanan Desenler	122
12.13 Tarihi kişiliklerden Yorumlanan Desenler	130
12.14 Türkmen Deseni	130
12.15 Aşiret Deseni	136
12.16 Fereng Çiçeği Deseni.....	139
12.17 Av Sahneleri	142
13. HALI KIRKIMI	146
14. EL HALILARINDA BOYUTLANDIRMALAR	146
15. HALI ESKİTME	147

İKİNCİ BÖLÜM

İRAN EL HALILARININ ULUSLAR ARASI TİCARET İLİŞKİLERİ

16. İHRACAT VE İÇ PAZAR İLİŞKİLERİ	148
16.1 Almanya.....	149
16.1.1 İran'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı	150
16.1.2 Hindistan'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı	152
16.1.3 Pakistan'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı	154
16.1.4 Türkiye'nin Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı	156
16.1.5 Çin'in Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı	158
16.2 Amerika Birleşik Devletleri.....	161
16.2.1 İran El Dokuma Halısının (ABD) İhracatı	161
16.2.2 Hindistan El Dokuma Halısının (ABD) İhracatı	162
16.2.3 Pakistan El Dokuma Halısının (ABD) İhracatı	163
16.2.4 Türkiye El Dokuma Halısının (ABD) İhracatı	164
16.2.5 Çin El Dokuma Halısının (ABD) İhracatı	165
16.2.6 Nepal ve Afganistan El Dokuma Halısının (ABD) İhracatı	166
17. İRAN EL DOKUMA HALISININ 2003-2014 YILINA KADAR İHRACAT ANALİZİ	167
17.1 İran, Dünyadaki En Büyük El Dokuma Halı Rekorunun Sahibi	168

18. HALI FUARLARI	176
19. İRAN EL HALILARININ İÇ PİYASALARI	177
SONUÇ	180
KAYNAKÇA	181
EKLER	
EK.1:	
Özgeçmiş	185

GİRİŞ

El halılarında kullanılan malzemeler pamuk, ipek ve yündür. Halı dokuma Tezgahı metal veya ahşaptan yapılmaktadır. Göz nuru ve el emeğ ile dokunan el dokuma halısı asırlardır insanların evlerinde çok özel yere sahiptir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, İran el halılarının dokuma süreçleri, Dokuma tezgahları ve tezgahların çeşitleri, Halı dokumalarında kullanılan malzemeler, Çözü, Atkı ve çözgü çekme yöntemlerini tanımlama, El halılarında çözgüleme işlemi, Düğüm çeşitleri, Atkı atma ve ilmek boylarının kısaltılması, Tasarım ve tasarım kaynakları, Dokumada kullanılan malzemeler pamuk, ipek ve yün. Pamuğun kimyasal sıvılar karşısında etkileşimi, Sıcaklığın pamuk üzerinde etkisi, Pamuğun beyazlaştırılması, İpeğin fiziksel özellikleri, Kimyasal maddelerin ve ısının üzerindeki etkileri, Yünün kimyasal ve fiziksel maddelerin üzerindeki etkileri, Yün liflerinin sınıflandırılması, Özellikleri, Kırkma, Yıkama ve İran yünlerinden örneklemeler, Liflerin kalite derecesi , ve son olarak bu üç malzemeyi birbirinden ayırtma yöntemleri , Boyamada ise doğal ve kimyasal boyar maddeler ve bunların karışımından elde edilen renkler, Ayrıca bu kısımda halı desenlerinin çeşitleri yer almaktadır: Leçek ve Turunç (Bergamut) terimleri, Yıldız ve Hat, Bilgisayar ve halı dokuma ilişkisi, Yörük ve şehir atölyelerinde üretilen desenler ve onyedici çeşit güncel desenler, Son olarak halı kırkımı, Boyutlandırmalar ve halı eskitme yer almaktadır.

İkinci bölümde ise, İran el halılarının uluslararası ticaret ilişkileri, İran, Hindistan, Pakistan, Türkiye ve Çin'in Almanya'ya el dokuma halı ihracatları, Ayrıca aynı ülkelerin Nepal ve Afganistan'ın Amerika Birleşik Devletlerine ihracatları, ve son kısımda ise İran el dokuma halısının 2003-2014 yılına kadar ihracat analizi, Halı fuarları ve iç piyasaları incelenmiştir.

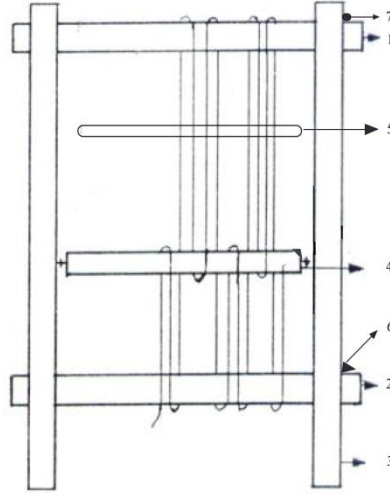
İRAN EL HALILARININ DOKUMA SÜREÇLERİ, MALZEME, DESEN, VE RENK ÖZELLİKLERİ

1. El Halısı Dokuma Tezgâhı Genel Özellikleri

Halı dokuma tezgâhı, metal veya ahşaptan yapılan, dikdörtgen şeklinde olan ve "dar" (halı dokuma tezgâhı) adı verilen bir çerçevedir. Halı dokuma tezgâhı, halı dokumak için gerekli olan en önemli alettir. Geçmişten günümüze halı dokuma şekillerinin ve halı dokuma tezgâhlarının incelenmesiyle, binlerce yıl geçmesine rağmen halı dokuma tezgâhlarının ana yapısında ve parçalarında önemli bir değişiklik olmadığı görülmüştür.

Halı Dokuma Tezgâhlarının Ana Parçaları ve Her Birinin Görevi

- 1.1. Üst Levent:** Çözümleri üzerinde taşır ve halı dokuma tezgâhının üst kısmında yer alır.
- 1.2. Alt Levent:** Çözümleri üzerinde taşır ve halı dokuma tezgâhının alt kısmında yer alır.
- 1.3. Levent Demirleri:** Halı tezgâhlarının her iki tarafında yer alır ve yatay leventlerarasında çözgü bandını istenen sabit gerginlikte tutar.
- 1.4. Gücü:** Çözümlerin önünde ve tezgâhın ortasında yer alır. Alt çözgüleri gücü teliyle kontrol eder. Halının düzgün olmasını sağlar. Bu parça genellikle “Fars tezgâhı” olarak bilinen tezgâhlarda kullanılır.
- 1.5. Mekik (Haf çubuğu):** Çözümlerin arasında yer alır. Üst direktten gücünün arkasına kadar hareket edebilir. Mekiğin görevi çözgülerin arasındaki mesafeyi, alt ve üstü (çapraz şekli) kontrol etmektir. Aşağı ve yukarı hareket etme kabiliyeti ile çapraz sırasını aşağı ve yukarıya doğru hareket ettirir ve atkı çekme işlemini kolaylaştırır.
- 1.6. Kama:** Genelde üçgen şeklinde olan bir parçadır. Üst ve alt direklerin birleştikleri noktada levent demirleri ile yer almaktadır. Basınç uygulayarak üst ve alt direkleri, yukarı ve aşağıya iter. Böylece çözgüleri sıkılaştırıp gevşetir. Bu parça genellikle ahşap tezgâhlarda kullanılmaktadır.
- 1.7. Cıvata:** Üst leventin üzerindeki iki adet cıvata, kama ile aynı görevi yapmaktadır. Bu cıvataları çevirerek üst direği aşağı veya yukarıya çekebilmek ve nihayetinde çözgüleri sıkılaştırıp gevşetmek mümkün olmaktadır.

- 1 ÜST LEVENT
- 2 ALT LEVENT
- 3 LEVENT DEMİRLERİ
- 4 GÖCÜ
- 5 MEKİK (HAF ÇUBUĞU)
- 6 KAMA
- 7 CIVATA

Resim 1: Halı Dokuma Tezgâhının Ana Parçaları

1.8 Halı Dokuma Tezgâhlarının Çeşitleri

Halı dokuma tezgâhları iki çeşitten oluşur: Yatay ve Dikey Tezgâhlar.

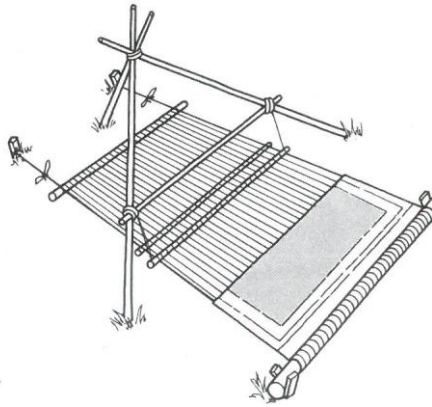
1.8.1 Yatay Tezgâhlar: Göçebe yaşam tarzı sürdürenler arasında daha yaygındır. Bunun sebebi göç zamanında kolay taşınabilmesidir. Bu tür tezgâhların özelliği, birbirine belirli uzaklıkta bulunan iki adet düz ve sert ahşap direk ile dört adet ahşap veya çelik çiviyle yere sabitlenmesidir. Halı çözümlerini, halının genişliğine göre yatay direklerin etrafına sarmaktadırlar.

Yatay tezgâhların bazı kusurları vardır. Bu tezgâhlarda büyük ölçülerde halıların dokunması imkansızdır. Kimi zaman halının altı ve üstü arasında genişlik farkı ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca halı dokumacısının çalışırken sürekli eğilmesi, onun belirli bir zaman sonra kambur ve zayıf vücutlu biri olmasına sebep olabilmektedir.

1.8.2 Dikey Tezgâhların Çeşitleri: Köy ve şehirlerdeki halı dokuma merkezlerinde kullanılır. Yapısı yatay tezgâhlara göre daha karmaşıktır. Bu tezgâhlarda dokunan halılar, boyut ve plan bakımından yatay tezgâhlarda dokunan halılara göre daha doğru ve hatasızdır.

Resim 2: Yatay Tezgah / Göçebe kadınlar

Resim 3: Yatay Tezgah

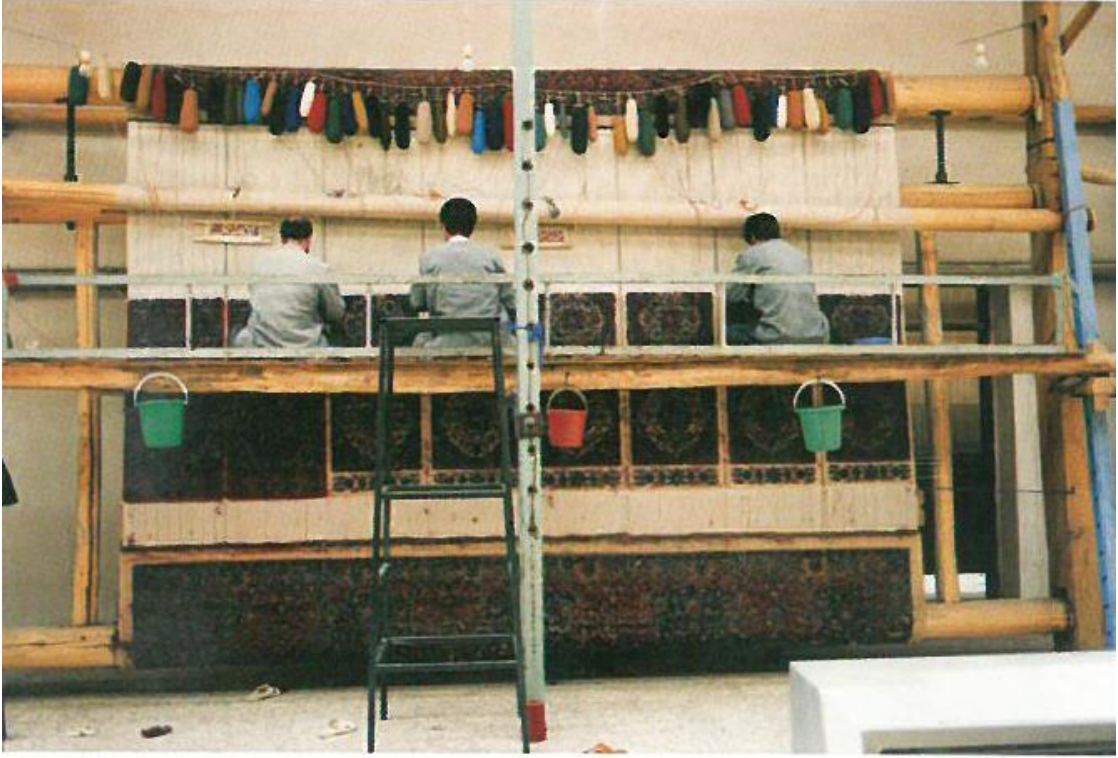
(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

Resim 4: Dikey Sabit Tezgah

Resim 5: Dikey Tezgah

Resim 6: Dikey Tebriz Tezgahı (İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

Resim7: Sabit Tezgah / Halı Atölyesi / İsfahan (İran Halısı-Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

1.8.2.1 Sabit tezgâh: “Altta ve üstte yatay halde bulunan, sert ve düz iki direk ile ayrıca yatay direklerin her iki yanındaki iki dikey direkten oluşan bir çerçeve şeklindedir. Halının genişliğine göre halı çözgüleri üst ve alt direk arasında çekilir. Dokumacı, halı tezgâhının önünde bir tahtanın üzerine oturur ve dokuma işi ilerledikçe bu tahtayı yukarı doğru çeker. Bu tip tezgâhta halının uzunluğu, tezgâhın üst ve alt direklerinin arasındaki mesafeden biraz daha kısa olur”.¹

1.8.2.2 Tebriz tezgâhı: “Halı çözgüleri üst ve alt direklerin etrafında döner. Bu tip tezgâhların önemli bir özelliği, dokuma işlemi ilerledikçe aletin üst mandalının çekilerek çözgülerin gevşeyip halının dokunmuş kısmının tezgâhın arkasına kaydırılmasıdır. Böylece dokumacının oturduğu yer değişmemekte ve hep aynı yükseklikte tezgâhın önünde oturmaktadır. İran’ın Arak, Kum, Hamedan, Tebriz şehirleri ve bazı orta bölgeleri ile Azerbaycan’ın farklı şehirlerinde kullanılmaktadır.”²

Resim 8: Tebriz Tezgahı

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule arşivinden)

¹ M. Javad Nassiri, İran Halısı, Mirdaşti Yayın Dağıtım, İran-İlk 2010, s.98

² M. Javad Nassiri, İran Halısı, Mirdaşti Yayın Dağıtım, İran-İlk 2010, s.99

1.8.2.3 Kerman tezgâhı: “İlk olarak Kerman şehrinde kullanılmıştır. Bugün de İran'ın Kaşan, Nain ve İsfahan gibi şehirlerinde kullanılmaktadır. Bu tip tezgâhların mekanizması, halının dokunan kısımlarının gittikçe alt direğin etrafına sarılarak işlediğinden büyük boyutlarda halı dokunması mümkündür. Ayrıca çözümlerin çekilmesi daha kolay kontrol edilebilmektedir. Ancak dokunan kısımların tezgâhın arkasına geçmesinden dolayı, halının desenlerinin simetri noktalarını karşılaştırma şansı yoktur.”³

Şekil olarak değişiklik gösterse de halı dokuma tezgâhları, yukarıda belirtilen gruplar arasında yer almaktadır. Hatta hacimli dokulara sahip halılarda kullanılan tezgâhlar bile bu sınıflandırmanın dışında değildir, yalnızca görünüşleri farklıdır. Örneğin, bazı tezgâhlarda üst ve alt direkler, istenilen hacme göre, daire veya başka şekillerde de ayarlanabilir. Bu tezgâhlar "bileşik tezgâhlar" olarak adlandırılır.

Yapılan araştırmalar sonucunda görülmektedir ki halı dokuma tezgâhlarında geçmişten günümüze büyük çapta değişiklik olmamıştır. Tezgâhlardaki değişimlerin, boyama ve tasarım gibi halı dokuma sektöründeki diğer işlere göre çok az olduğu görülmüştür. Halı dokumacıları, halen eski ve ilkel aletler kullanarak ve atalarının gelenekleriyle halı dokuma işlemini gerçekleştirmektedir.

Tezgâhlar üzerindeki bazı ufak değişiklikler ise şöyledir: Çarpık ve yamuk, ahşaptan yapılan üst ve alt direkleri yerine demir boruların ve tezgâhın üzerindeki halıyı yukarıya aşağıya taşımak amacıyla dişli çarklarının kullanılması

2. El Halı Dokumalarında Kullanılan Malzemeler

Halı dokuma işinde kullanılan aletlerin asırlar geçmesine rağmen önemli bir değişime uğramadığını görmekteyiz. Halı dokumada en çok kullanılan aletler şunlardır.

³ M. Javad Nassiri İran Halısı, Mirdaşti Yayıncılık, İran-İlk 2010, s .99

Resim 9: Halı Dokuma Malzemeleri

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule 'nin arşivinden)

2.1 Halı Dokuma Bıçağı

Düğüm atma işlemi sırasında halı iplerinin sonunu kesmek amacıyla kullanılan bir alettir. İran'daki farklı halı dokuma bölgelerinde iki farklı düğüm şeklinin olmasından dolayı düğüm atma işleminin dokuma şekline göre daha rahat gerçekleştirilebilmesi amacıyla bıçağın görünüşünde küçük farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Resim 10: Halı Dokuma Bıçağı

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule arşivinden)

Resim 11: Halı Dokuma Bıçakları

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

2.2 Mala

Bu alet aslında normal bıçaktır ve İran düğümü kullanılan bölgelerde kullanılır. Her mala iki kısımdan oluşur:

- a) Metal bıçak
- b) Ahşap sap

Bazı bıçaklarda, metal bıçağın başında küçük ve sivri bir uç vardır. Bu sivri uç, yanlış düğümleri, kesilmiş veya bozuk atkılarını dışarı çekmek amacıyla kullanılır. Mala bıçağı, demir alaşımından yapılmaktadır ve keskinliğini kaybettiği durumda tekrar keskinleştirilebilir. Mala kolu ise genellikle ağaçtan yapılır.

2.3 Halı Kancası

Kanca, halı bıçağının başka bir çeşididir. Aralarındaki fark ise sonunda küçük bir kancanın bulunmasıdır. Kanca daha çok Türk düğümü atılan Türk dokuma bölgelerinde kullanılır. Türk düğümünde halı ipi, hem ön hem de arka çözgünün etrafında sarıldığından ellerin çözgülerle daha az temasta bulunması ve iplerin ön ve arka çözgülerin etrafında sarma işlemini kolaylaştırmak ve hızlandırılmak için bu bıçaklarda kanca şeklindeki uç yapılmıştır.

2.4 Kirkit

Kirkit, halı dokumada her sırayı dokuduktan sonra halı düğümlerinin dövme işlemi, ayrıca ince ve kalın atkılarını yatırmak için kullanılır. Her kirkit iki kısımdan oluşur:

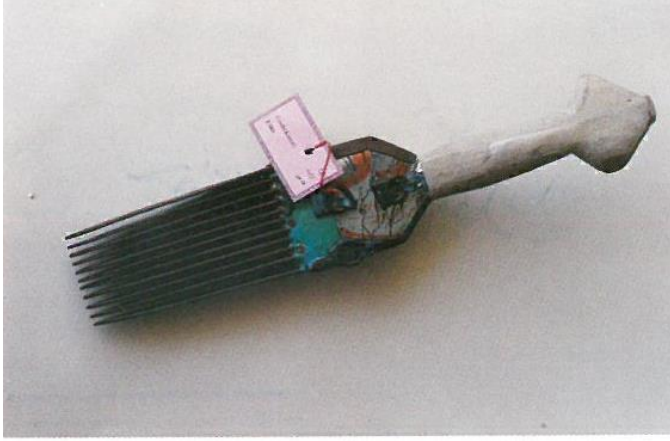
- a) Sap
- b) Metal bıçaklar

Bazı kirkitler tamamen demir alaşımından yapılır. Başka bir deyişle sap ve bıçaklar tamamen metaldendir. Günümüzde İran'ın Azerbaycan kısmındaki kentsel bölgelerde kullanılan kirkitlerin tümü bu türdendir. Ancak Fars kirkiti adında başka bir grup daha bulunmaktadır. Bu kirkit genelde iki kısımdan oluşur: Bir kısmı kirkitin tamamen metalden olan bıçağı ve diğer kısmı da genelde ahşap olan kirkit sapıdır.

Resim 12: Kirkit Türleri

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule arşivinden)

Resim 13: Kirkit Türleri

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

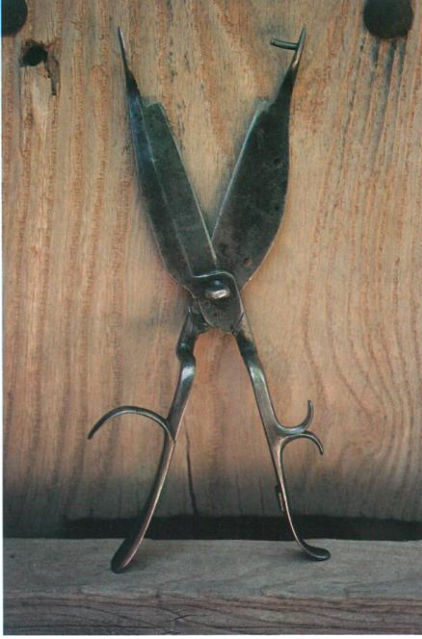
2.5 Halı Makası

Halı makası, bir veya birkaç sırayı dokuduktan sonra düğümlerin ucundaki havları kısaltmak için kullanılan alettir. Düğüm attıktan sonra iplerin düzensiz kesilmesinden dolayı oluşan düzensizlikler makasla biçilir. Böylece halının tüm yüzeyi dalgasız, çıkıntısız ve girintisiz şekilde aynı düzeyde olur. Halıdaki bütün havların kendi sırasındakine uygun bir yüksekliğe sahip olması gerektiğinden, havların ucunu kısaltırken dikkat edilmelidir. Düğüm havlarının yüksekliği çok kısa veya uzun olmamalıdır. Halı dokumada kullanılan yaygın makasların tamamı genel bir sınıflandırmada iki ayrı tipe ayrılır.⁴

⁴ Turaj jule, İran Halılarının İncelenmesi, Yosavli Yayıncılık, 2.Baskı, 2010

Resim 14: Halı Makasları

Resim 15: Eski Bir Makas Tipi

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

2.5.1 Diğer Adı İsfahan Makası Olan İran Makası

Bu makas her iki bıçağında, üzerinde yükseklikleri her sıradaki havların yüksekliğine uygun bir şekilde değişebilen kenarlara sahiptir. Bu kenarların bulunması, dokumacıya halının bütün yüzeyini aynı düzeyde kesmesini sağlamaktadır. Bu tür makaslarda genelde işin kolaylaşması için sap ve bıçaklar arasında bir düzey farkı vardır. Yani saplar, bıçaklardan daha yukarıda yer almaktadır. Genellikle bu tür makaslar İran'ın orta bölgelerinde kullanılır.⁵

⁵ Turaj jule, İran Halılarının İncelenmesi, Yosavli Yayıncılık, 2.Baskı, 2010

Resim 16: İsfahan Makası

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

2.5.2 Türk Makası

Bu makas, görünümü açısından evde kullanılan makaslara benzemektedir. Aralarındaki tek fark ise yine işin kolaylığı için Türk makasının bıçakları ve sapları arasında düzey farkı bulunmasıdır. Türk makaları halının sırasına uygun daha zarif, küçük ve ince bıçaklar ya da daha büyük, kalın ve sert bıçaklarla yapılırlar.

2.5.3 Terzi Makası

Bazı dokumacılar, genelde dikiş ve terzilik işlerinde kullanılan normal makaları kullanmayı tercih ederler. Bu tamamen dokumacının alışkanlığına bağlıdır.

2.5.4 Elektrikli Makaslar

Bazı bölgelerde dokumacılar halıyı dokurken, havları hiç kesmeden halıyı sonuna kadar dokur. Sonrasında bu iş için kurulan atölyelerde elektrikli makaslarla bir defada halının tüm yüzey aynı düzeyde kısaltılır. Bu makasların keskin bıçakları vardır ve bunlarla istenilen yüksekliğe göre halının havları kısaltılır. Bu makasların kullanılmasının avantajı da kısaltma işleminden sonra halının tamamen düz bir yüzeye sahip olmasıdır.

Resim 17: Elektrikli Makaslar

(İran halı Araştırma- Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

2.6 Tarak

Tarak, halının düğümlerini ileriye doğru çekmek ve halının arkasında daha düzenli bir yüzey oluşturmak amacıyla kullanılmaktadır.

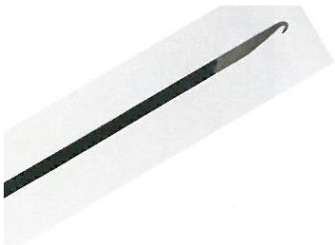

Resim 18: Tarak

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

2.7 Atkı Çekme Şişi

Atkı çekme şişi, halının atkılarını çekmek için kullanılan bir alettir. Atkı çekme şişi, yay gibi yüksek esnekliğe sahip olan ince demir sacdan yapılır. Böylece çözümlerin arasına kolayca girip çıkabilmektedir. Atkı çekme şişinin ucu, kanca şeklindedir ve atkı ipi onun etrafına sarılıp çözümlerin arasından çekilir. Atkı çekme şişinin sonunda genelde bir delik olur ve atkı ipi bu delikten ve şişi de çözümlerin arasından geçirilerek atkı çekme işlemi yapılır. “Atkı çekme şişi genelde İran'ın kuzeybatı bölgesindeki halı dokuma gereçlerinden sayılır ve genellikle Türk dokuma bölgelerinde, özellikle Azerbaycan bölgesinde kullanılır. Fars dokuma bölgelerinde atkıları çekmede şiş yerine eller kullanılır ve bu nedenle eller çözümlerle doğrudan temas içindedirler.⁶

Resim 19: Atkı Çekme Şişi (İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

⁶ Turaj jule, İran Halılarının İncelenmesi, Yosavli Yayıncılık, 2.Baskı, 2010

2.8 İğnelik (Pençe Çubuk)

Günümüzde bu alet Kerman ilinin (Kerman, Raver, Refsencan, Zerend gibi şehirlerde) dokumalarında kullanılır. Bu aletin ana görevi halının yamuk bir şekil almasını önlemektir.

Resim 20: İğnelik (Pençe Çubuk)

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

3. Çözü , Atkı ve Farklı Çözü Çekme Yöntemlerini Tanımlama

Çözü ve atkı, halının iskeletini ve ana yapısını oluşturmaktadır. Çözüler halının başından sonuna kadar devam eden, birbirlerine paralel olan dikey iplik şeritleridir ve halının düğümleri bu iplikler üzerinde yer alır. Halıdaki her bir düğüm yan yana bulunan iki çözü ile atılır. Halı dokuma tezgâhında çözüleri çekme işlemi Farsçada “Çellekeşi” (Çözü Çekme) adıyla bilinmektedir. Bugün de devam eden bu çözü çekme yönteminin en eski halıların incelenmesiyle 2500 yıllık bir geçmişe sahip olduğu görülmüştür. Dünyanın en eski halısı olan Pazirik Halısı'ndaki çözülerin yerleri de günümüz halıların çözü çekmesiyle tamamen aynı yapıya sahiptir. Şu anda büyük boyutlu olarak dokunan halılar dışında, bütün halıların çözü çekme işlemi, yaygın olarak İran (Fars) Düğümü ve Türk Düğümü adında iki farklı yöntemle yapılmaktadır. Çözü çekme yöntemi dikkate alınmaksızın halının bütün çözüleri halı dokuma tezgâhında arada bir önde ve arkada olacak şekilde yer alırlar. Arkada yer alan bütün çözülere “Alt Çözü”, önde yer alanlara ise “Üst Çözü”

denilmektedir. Çözümler üstünde düğüm atmak için bir çift alt çözgüyü alıp düğümlene işlemini yapmak gerekir.

Halı çözgülerini alt ve üst çözgüleri ayırmanın esas nedeni kaytanlar arasında boşluk ve çapraz form oluşturmaktır. Aslında halının her bir çözgüsü gidiş ve geliş yönlerinde alt tur ve üst turda çapraz bir şeritte ilerler. Kaytanları alt ve üst adında iki gruba ayıran da bu zikzak veya çapraz şerittir. Dokuma işlemi sırasında bu çapraz bağın oluşması ve sürekliliğinin sağlanmasına yardımcı olan birinci etken “Alt Atkısı” veya “Kalın Atkısı”dır. Alt atkısı, dokuma süresi boyunca çözgüler üzerinde bulunan mevcut bütün çaprazların altından geçerek çaprazların devamlılığına katkıda bulunur.

Halı kaytanları arasında ve devamlı çapraz şeritler üzerinde yer alan Mekik (Haf Çubuğu), çaprazların korunmasında ikincil yardımcı görevindedir. Bununla birlikte kaytanlar arasında yukarı ve aşağıya gidebilme kabiliyetiyle, çapraz şeritlerin hareketine ve yukarı aşağı gitmelerine neden olur. Halı atkısı çekmesine çok büyük katkıda bulunur.

Çapraz şeritlerin korunmasında dördüncü etken olan “Gücü Çubuğu” ise herhangi bir nedenle yok oldukları sırada (kaytanların altında ve üstünde) onların yeniden yapılmasına çok büyük katkı sağlar. Halı çözgü veya kaytanları pamuk ipliği, yün veya ipekten olabilir.

Halının atkıları, halının eni doğrultusunda tekrarlanan ve halının sonuna kadar devam eden yatay iplik şeritlerdir. Her halıda iki atkısı bulunur: 1- Alt Atkısı (Kalın Atkısı) 2- Üst Atkısı

Tüm eski, yeni ve hatta Pazirik halısı üzerinde yapılan araştırmalar; henüz ilk halı dokuma metodunun keşfi zamanından beri alt atkısının kullanılmasının yaygın olduğunu göstermektedir. Daha çok araştırma sonucunda birkaç istisna dışında; alt atkısının her zaman kalın ve katlanmış bir iplik, bulunma yerinin de hemen her sıradaki düğümün üzerinde ve çözgü çaprazları sırasının altında olduğunu göstermektedir. Ayrıca kalın olmasından dolayı "Kalın Atkısı" olarak da bilinir.

Aslında kalın atkının tüm halılarda kullanılma nedeni ve ana görevi halıda dayanıklılık yaratmanın yanı sıra, doku sıralarının yukarı gelmesine yardımcı olmasıdır.

4. El Halılarında Çözüme İşlemi

Çok eski zamanlardan beri İran'da iki çözgü çekme metodu yaygın olarak kullanılmıştır. Bu yöntemler İran'ın farklı bölgelerinde çok kullanıldıkları için o bölgelerin adıyla tanınmıştır.

A) Türk yöntemi: Bu yöntem genelde Türkçe konuşulan bölgelerde, özellikle Azerbaycan bölgesinde kullanılır. Gerçi Kuzey Horasan gibi yerlerde ve bazı orta bölgelerdeki dokumacılar bile bu yöntemi kullanmaktadırlar.

B) İran yöntemi: Genelde İran'ın orta bölgelerinde, Kerman, Yazd, İsfahan, Kaşan, Arak ve Golpayegan gibi bölgelerde kullanılır.

4.1 Türk Yöntemi

Türk çözgü çekme yönteminde biri halı dokuma tezgâhının yukarısında, diğeri aşağısında olmak üzere iki işçi oturur. Bu işçiler, çözgü ip topunu birbirine atarak üst direk ve alt direk çubukları etrafına düzenli bir şekilde sararlar. Bu yöntem, çok fazla zaman almasına rağmen sahip olduğu dikkat ve düzenle tamamen memnuniyet kazandıracak bir sonuç vermektedir.⁷

⁷ Ali Husuri, Halı ve Minyatür, Ferhengiyan Yayıncılık, 1997

Resim 21: Türk Çözü Çekme Yöntemi

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

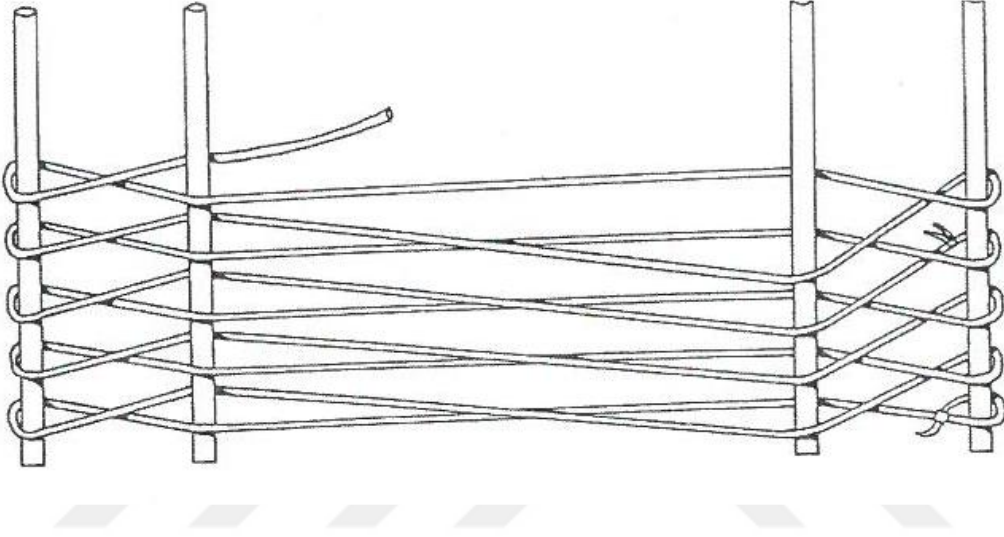

Resim 22: Türk Çözü Çekme Yöntemi

4.2 İran Yöntemi

İran çözgü çekmesinde ilk önce yerin üstünde sıkılaştırılmış iki çivin etrafına çözgüler sarılır, sonra da tezgâha aktarılır.

Bazen çözgü çekiminden (Çellekeşi'den) sonra her bölgenin dokuma geleneklerine göre halı boyu doğrultusunda en az iki ile dört santimetrelilik kilim dokuma ile başlanır.

Resim 23: İran Çözgü Çekme Yöntemi

(İran Halısı –Yazar İrec Afşarın'nin arşivinden)

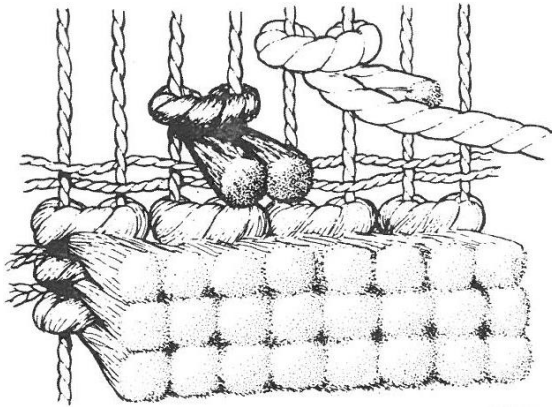
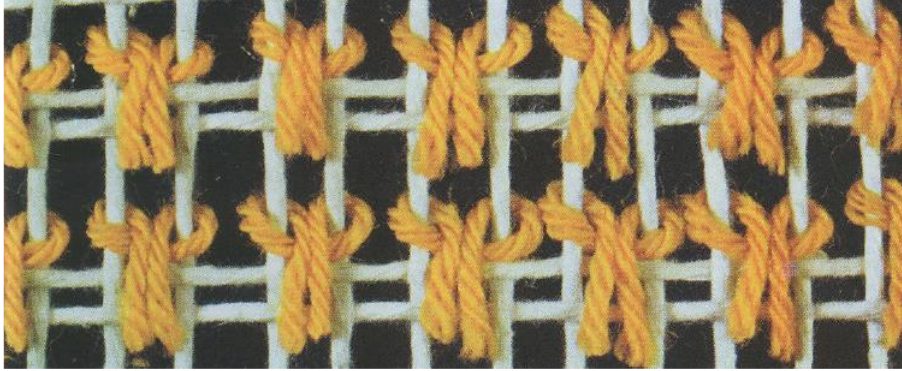

5. Düğüm  e itleri

Halının ana kısmı      lerin üzerine yapılan düğümlerle oluşmaktadır. Aslında bu düğümler y n veya ipekten olan, kar ılarındaki iki      n çevresinde sarılan ve düğümlenen küçük  eritlerdir. Düğümler, g r n  lerine göre simetrik (Türk Düğümü) ve asimetrik (Fars düğümü) olarak iki gruba ayrılır.

5.1 Simetrik veya Türk Düğümü

Simetrik düğüm, bir çift      etrafında sarılmış ve aralarından çekilmiş, ipek veya y nden olan dizinin küçük bir parçasıdır. Bu düğümün diğ r adı kapalı düğümdür ve bu düğümle dokunan halılara "Türk Düğümü" denilir.⁸

Resim 24: Simetrik veya Türk Düğüm

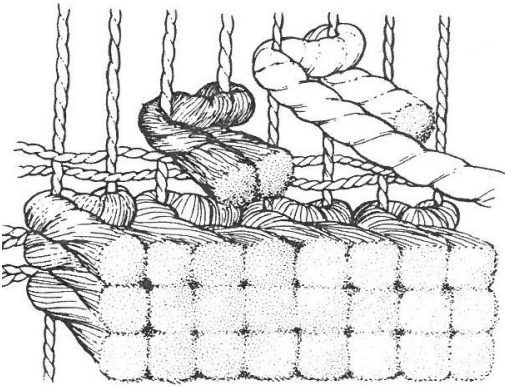
( ran Halısı, yazar M. Javad Nassiri'nin Ar ivinden)

⁸ M. Javad Nassiri,  ran Halısı, Mirda ti Yayıncılık,  ran- lk 2010

5.2 Asimetrik veya İran Düğümü

Bu düğümde ise yün veya ipekten bir dizi, iki çözgüye sarılır. Yün veya ipek dizisi bir çözgü etrafında tam, diğer çözgü etrafında ise yarım tur atarak çevrilir. Bu düğümün diğer adı ise açık düğümdür ve bu düğümle dokunan halılara "Fars dokusu" denilir.⁹

İran düğümü daha çok İran'ın doğu, güneydoğu, ve orta illerinde, ayrıca Kerman, Yazd, Arak, Kum, Nain, Kaşan ve İsfahan şehirlerinin halı dokuma merkezlerinde ve Türkmen göçebeleri arasında yaygındır. Türk düğümüyle halı dokuma ise Kaşkai, Bahtiyari, Şahseven, Afşar ve Kürt göçebeleri, Kürdistan, Kermanshah, Hamedan, Zencan ve Azerbaycan illerindeki halı dokumacıları arasında yaygındır. Meşhed ve Tahran'daki halı dokumacıları ise alışkanlıklarına ve geleneklerine göre İran ya da Türk düğümlerinden birini kullanırlar.

Resim 25: Asimetrik veya İran Düğümü

(İran Halısı, yazar M. Javad Nassiri'nin Arşivinden)

⁹ M. Javad Nassiri, İran Halısı, Mirdaşti Yayıncılık, İran-İlk 2010

6. Atkı Atma ve İlmek Boylarının Kısaltılması

Bir sıra düğüm atılıp onların çözgü ağı üzerinde sıkı olduğundan emin olduktan sonra atkı çekme işlemi yapılır. Böylece atkı denilen bir ip dizisi, halı çözgülerinin arasından geçirilip düğümlerin üzerine yerleştirilir. Bu atkıların ipi, halı dokumacılarının zevki ve halının türüne göre beyaz veya diğer renkli olup pamuk, yün veya ipekten yapılır. Atkılar, halı içindeki düğümlerin bağlanmasını ve dokunan kısmın tek parça halinde olmasını sağlar.

Atkıların çekilmesinden sonra düğümler, özel bir tarakla çözgüler üzerinde tamamen halının içine girecek şekilde aşağıya doğru taranır. Başka bir deyişle dövülür.

Uzun havlı halılar daha çok köy dokumacıları tarafından, özellikle de yerleri soğuk olan yörelerde dokunur. Tabii ki gelenekler, yurt içi veya yurt dışı pazarlardan taleplere göre uzun havlı halılar dokuyan merkezler istisnadırlar. Ayrıca bu halılar, Avrupa ve Amerika'nın soğuk ülkeleri ve yurt içinde soğuk bölgelerdeki müşterilerin daha çok tercih ettikleri halılardır. Kısa havlı halılar ise kentsel dokuma merkezlerinde dokunur ve daha narin, daha güzel bir dokuya sahiptir. Bu halılar ise Arap ülkeleri, İtalya ve Fransa gibi birkaç Avrupa ülkesinin pazarlarında daha çok tercih edilmektedir.

Halılar hav yüksekliği açısından üç grupta sınıflandırılabilir:

1. 2 ile 4 milimetre hav yüksekliğiyle kısa havlı halılar
2. 4 ile 10 milimetre hav yüksekliğiyle orta havlı halılar
3. 10 ile 20 milimetre hav yüksekliğiyle uzun havlı halılar

Halının üstünden ve altından çıkan, gözle görünen çözgülerin baş ve son kısmına "kök" denir. Onların uzunluğu, dokuma gelenekleri ve dokuma yerine bağlı olarak değişmektedir. Bu kökler, eşit demetlere ayrılıp son kısımlardan birbirine bağlanarak veya olduğu gibi bırakılabilir

7. Tasarım ve Tasarım Kaynakları

İran halılarının desen ve planları üzerindeki inceleme ve araştırmalar, bu halının çizimlerinin kumaş dokuması, mozaik, çömlek ve bunun gibi sanatlardan etkilendiğini ve evrim süreci geçirdiğini göstermiştir.

İran halısını desenlerini, bütün çeşit ve farklılıklarıyla iki ana dalda özetleyebiliriz:

7.1 İlki, geometrik şekiller ve düz, kırık çizgilerden oluşan **“Kırık Desenler”**dir. Bu desenler, sanatçı-insan düşüncesinin en eski tasarım ürünlerindendir. Bunun kanıtı da 8.yüzyıldan kalma minyatür resimlerdir. Genellikle içeride düzenli sekizgen ve on iki gen haç ve 12 ile 16 kanatlı yıldızlar ve kenarlarda ise aynı desenlere ek olarak Kufi yazısı kullanılmaktadır.

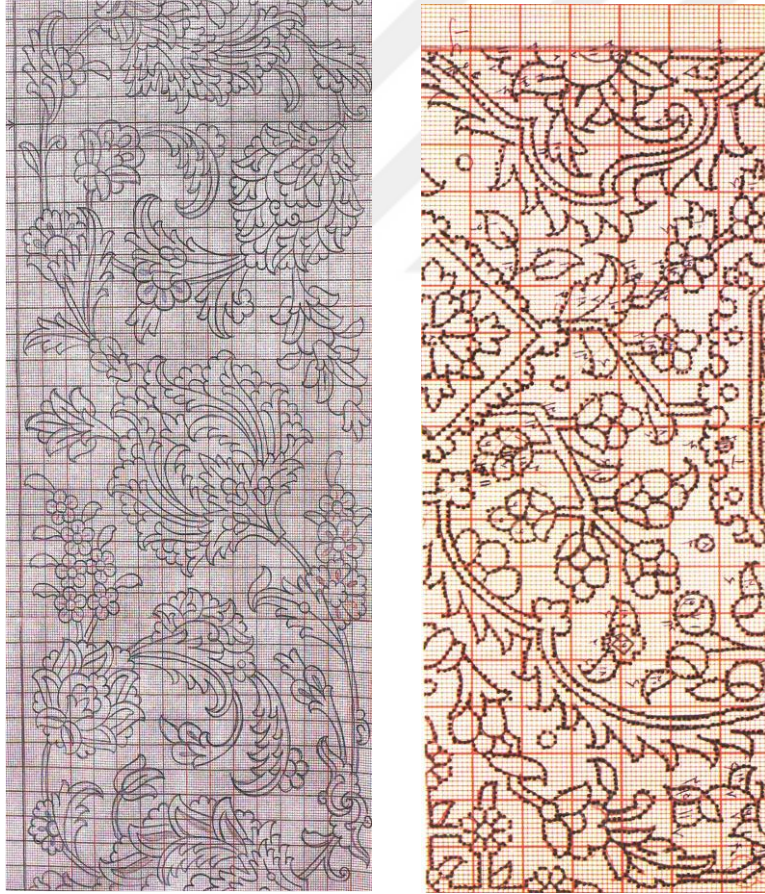
7.2 İkincisi ise eğri çizgilerin birleşmesinden oluşan **“Dönüslü Desenler”**dir. Bu desenlerin ortaya çıkması 9.yüzyılın başlarına dayanır. Dönüslü desenlerle birlikte çiçek, çalı, basit ve ilkel spiraller de ilgi çekmiş ve aynı yüzyılın sonlarında kırık desenin yerini almıştır.

Bu durum kırık desenlerin artık halı tasarımlarında yerlerinin olmadığı anlamına gelmez. Günümüzde Orta Asya, Türkiye, Kafkas, İran'daki göçebeler ve köylerinde kullanılmaktadır. Belki de kırık desenlerin köylerde yayılmasının nedenlerinden biri tasarımlarının kâğıt üzerinde çizim yapmadan kullanılabilesidir. Oysa dönüslü desenleri kullanmak için kâğıt üzerinde çizilmesi gerekmektedir. Bugün farklı birimlerle basılmış kareli kâğıtların olması, her ne kadar kıvrımlı olsalar bile, halı çizim çalışmasını oldukça kolaylaştırmıştır. Halbuki geçmişte bu tür kâğıtlar basılmadan önce kâğıt üzerine dönüslü desenler çizmek oldukça zordu. Elde edilen bulgular, kareli kâğıt çiziminin insanlar arasında profesyonel bir meslek olarak yaygın olduğunu göstermektedir. Elbette onların çizdikleri kâğıtlar tek bir birime sahipti ve her santimetrekarede yirmi beş kare vardı.

Kareli kâğıt üzerindeki her kare, bir düğümü göstermektedir. Desen şekillerinin nasıl olduklarını söylerken son yıllarda kimi durumlarda halıların bordürsüz şekilde dokunduklarını belirtmek gerekir. Yıllar önce halının tasarımında

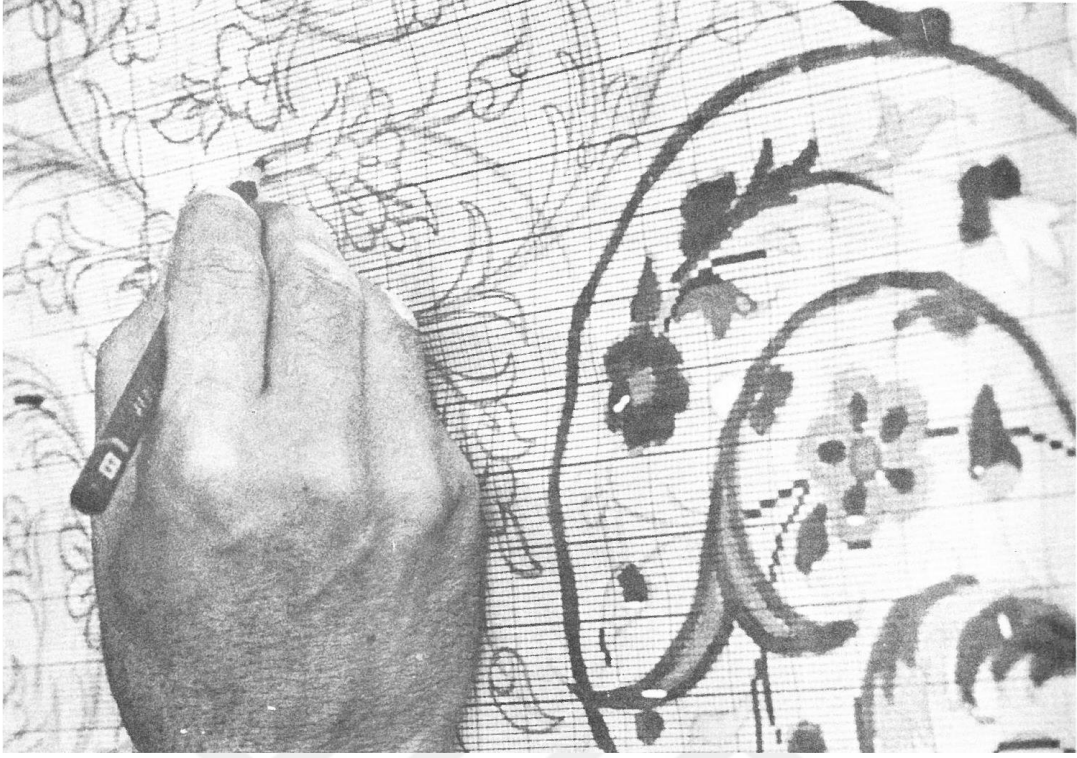
bulunan halıdaki en önemli kısımlardan biriydi. Hatta bazıları halı içeriği ne kadar güzel olursa olsun halının güzelliğini ve zarafetini belirleyen şeyin aslında bu marjların olduğuna inanır. Halıda marjlar bir orta marj ile iki ve dört kenar marjından oluşur. Ana marjdaki desenler genellikle arabesk sanatı ile tekrarlanan ufak çiçek ve yaprak desenleri içermektedir.

“ Yan marjlar ise tekrarlanan geometrik ve küçük kırık desenlerden oluşur. Orta ve yan marjlarda ise bazen el yazısıyla ya da kufi hattıyla şiirler yazılır. Dokumacıların bir grubu kendi isimlerini halının alt kısmındaki orta ya da kenar marjının bir bölümüne yazmaya alışkındırlar. Bu işlem halı kimliğinin yıllar sonra belirlenebilmesini kolaylaştırır. Bazı müzelerde halıların kimlikleri bu yöntemle belirlenir.¹⁰

Resim 26: Kareli Kağıt Üzerinde Tasarım

¹⁰ Hüssein Behzad, Minyatürler ve Dokuma Tasarımı, Yosavli Yayıncılık, 3. Baskı, 1999

Resim 27: Kareli Kağıt Üzerinde Tasarımlar

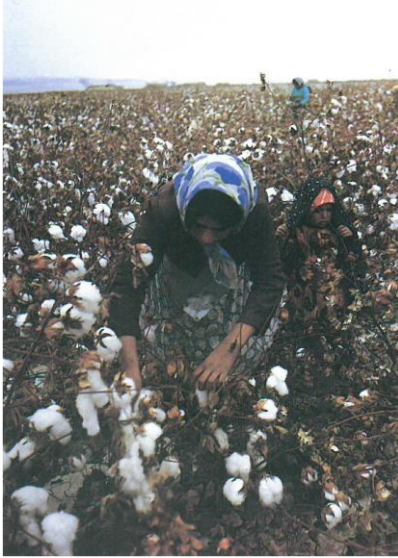
(İran Halı Tasarımcıları-Yazar israfıl'nin arşivinden)

8. Dokumada Kullanılan Malzemeler

Pamuk, ipek ve yün

8.1 Pamuk: Pamuk kısa ve hafif saplı, ince dallara sahip, büyük yaprakları olan, sarı veya kırmızı çiçekli bir bitkidir. Meyvesine "pamuk kozası" denir. Pamuk kozası, yetiştikten sonra açılır ve içinden tohumlarla birlikte beyaz dizler veya lifler görünür. Pamuk, el veya makine ile tohumundan ayrılıp iplik, kumaş ve halı dokumada kullanılır. Pamuk liflerinin hepsi aynı boyutta değildir ve her pamuk kozasında liflerin uzunluğu değişir. Bir pamukta liflerin uzunluğu 25 ile 60 milimetre arasındaysa bu onun iyi olduğunun göstergesidir ve pamuk liflerinin belirtilen uzunluktan fazla olması da pamuğun daha kaliteli bir pamuk sayılmasını sağlar. Pamuğun kalite göstergesi genel olarak renk, incelik, yumuşaklık, şeffaflık, saflık ve pamuğun içindeki nem durumudur. Pamuk liflerinin beyazlığı, pamuğun saflık durumunu gösterir. Çünkü pamuk liflerinin renkli olmasının nedeni içindeki bileşiklerde bulunan yabancı maddelerdir. (Kahve renkli pamuk, bazı ülkelerin açık yeşil, koyu yeşil ve pembe renkli pamukları) Bu renklerin çoğu, sürekli ve kararlı değildir. Alkali maddelerle yıkandıklarında büyük ölçüde renklerini kaybederler.¹¹

Resim 28: Pamuk Çifliği / Horasan

(İran Halı Tasarımcıları-Yazar israfil'nin arşivinden)

¹¹ Turaj jule, İran Halılarının İncelenmesi, Yosavli Yayıncılık, 2.Baskı, 2010, s.53

8.1.1 Pamuğun Su ve Kimyasal Sıvılar Karşısında Etkileşimi

1. Su:

“Pamuk suda şişer, kuruduktan sonraysa emdiği tüm suyu kaybeder. Su ve sıcaklık lifi etkiler ve dayanıklılığını azaltır. Pamuk elyafları, lifler arasında nem emdiklerinde daha dayanıklı olan tek elyaftır. Ancak uzun bir süre nem etkisi altında kalırsa çürür ve lifler yok olur. (Pamuk, güneşe karşı nispeten dayanıklıdır ama sürekli güneşe maruz kalması durumunda yavaş yavaş dayanıklılığı azalır.)

2. Asitler:

Soğuk seyreltik asit çözeltisinin pamuk lifi üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır ama güçlü asitler, özellikle sıcak oldukları zaman pamuk liflerini birbirinden tamamen ayırır.

3. Alkalikler:

Seyreltik alkalik çözelti kaynadıklarında pamuk üzerinde çok fazla etkili değildir. Bu nedenle pamuğu pişirmek ve makinelerle teması sonucunda üzerine yapışan ve yerleşen yağlı maddeleri ayırmak ve temizlemek için kullanılırlar.¹²

8.1.2 Sıcaklığın Pamuk Üzerindeki Etkisi

Pamuk kısa bir süre de olsa 150 santigrat dereceye kadar dayanabilmektedir. Ancak uzun bir süre bu ısıya maruz kalırsa kahverengiye dönüşür. Sıcaklık bunun altında olursa da sarıya dönüşür. Daha yüksek sıcaklıklarda ise pamuk yanar ve siyahlaşır. Pamuk havada yakılırsa kolayca yanar ancak kokusu yün kokusu gibi yoğun değildir.¹³

8.1.3 Pamuğun Beyazlaştırılması

Pamuk daha çok klor ve onun türevleri ile beyazlaştırılır. Pamuğun beyazlaşması için 1-2 saate ihtiyacı duyulur. Bu süre boyunca solüsyondan dışarı çıkarılmaması ve hava ile temasa geçmemesi gerekir. Çünkü solüsyondan dışarı

¹² Turaj jule, İran Halılarının İncelenmesi, Yosavli Yayıncılık, 2.Baskı, 2010, s.54

¹³ Turaj jule, İran Halılarının İncelenmesi, Yosavli Yayıncılık, 2.Baskı, 2010, s.54

çıkan kısmı hava ile temasında oksidasyona uğrar ve boyandıktan sonra parça parça olup uygun olmayan bir şekil alacaktır.

Pamuklu lifler yaygın bir şekilde halı dokumacılığında kullanılmaktadır. İran halılarının çoğunda çözgü ve atkıların pamuktan olduğunu söylememiz mümkündür. Pamuk ipliğinin avantajlarından biri de güvenin (bit afeti) onu yemeye meyilli olmamasından dolayı çözgü ve atkılar pamuktan olan halılarda bitlenme durumunda sadece hav ve etleri yok olup üzerinde herhangi bir delik oluşmayacaktır. Böylece düğümlene yoluyla halının sağlam kalan çözgü ve atkı ağı üzerinde kolaylıkla yeni bir hav katmanı oluşturulabilir.

Pamuk lifinin önemli bir özelliği de dayanıklılığıdır. Pamuk lifleri yün lifleriyle karşılaştırıldığında düşük gerilme özelliğine sahip olduğundan halının çözgü ve atkılar için daha uygundur. Pamuk lifinin çapı ve uzunluğu, türüne ve yetiştirildiği iklimin koşullarına göre farklı olabilir. Daha uzun boylu ve daha az çaplı olan lifler kaliteli pamuk elyafları olarak kabul edilir. Has özelliklere sahip olduğu için İran pamuğu iri dokulu halıların çözgü ve atkılar için uygundur. Ancak zarif kumaşlar dokumak için uygun değildir.

Pamuk lifleri, halı havları için kullanılamaz. Nadiren de olsa pamuğu, parlak ve ipeksi hale getirerek sahte ipek halı dokunduğu görülmüştür. Bazen atkı için pamuk yerine viskon elyafı kullanılır. Pamuğu viskondan ayırt etmek için en iyi yöntem şüpheli lifleri suya batırmaktır. Bu işlemden sonra viskon lifleri kolaylıkla yırtılır, oysa pamuk daha fazla direnç gösterecektir.

8.2 İpek

İpeğin doğum yeri, Çin olarak kabul edilir. Çinliler yaklaşık olarak M.Ö¹⁴. 2700 yılında ipekle tanışmış ve ondan yararlanmıştır. İpek, çeşitli ipek böceklerinden elde edilir. En iyisi Bumbiks adlı normal ipek böceğidir. Bu böcek, dut yaprakları ile beslenmektedir. Bugün dünyanın ipek üretiminin yaklaşık yüzde 60'ı Japonya'da, geri kalan yüzde 40'ı ise diğer ülkelerde gerçekleşmektedir. Her yıl dünyada 35.000

¹⁴ Millattan Önce

ton ipek üretilmektedir. İran ise yıllık 1000 ton ipek üretimi planlamıştır. Eskiden beri Hazar Denizi bölgesinde ve Horasan ilinde İran ipek üretimi yaygın olmuştur.

İpek maddesi, böceğin ağzının alt kısmında bulunan iki delikten iki dizi olarak çıkıp birbiriyle karışır ve hava karşısında hemen kurur. Bu dizilerin uzunluğu 350 ile 1200 metreye kadar varabiliyor. Kozanın sarılmasından sonra böcek kozayı açmak için alkali bir madde salgılayarak kozayı deler. Kozanın delinmesini önlemek ve ipeği çekmek amacıyla koza, 70-80 derece santigratlık buhara sokularak böcek öldürülür (boğulur). 10 kilogramlık taze kozadan yaklaşık 3 kilogram kuru koza elde edilir ve bu 3 kilodan da yaklaşık 700-1000 gram ipek teli üretilir.

İpek elyafları ya ipek böceğinden elde edilir ya da sentetik şekilde üretilir. Elbette sentetik tip ipek elyafı halı dokumak için çok uygun değildir. Eşit çaplarda karşılaştırıldığında ipek elyafı pamuk elyafına göre daha dayanıklıdır. İpek elyafı ile halı dokumak çok zor, hassas ve dikkat gerektiren bir iştir. Bu nedenle pahalı ve yüksek sıralı halıları ipek ipliklerle dokurlar. Bazen desenleri parlak ve kabarık göstermek için de ipek ipliği kullanılmaktadır. Nain, Kaşan, Tebriz ve Bircend ipek çiçekleri halıları bunun örneklerindendir. Bazen çözgü ve atkı olarak da ipek iplikler kullanılır. (İsfahan ipek halıları). “Genelde ipekli halılarda dokusunun türüne göre çözgü ve atkı ağırlığının oranı şöyledir: Çözgü %12 - %20 arası, atkı %10 - %18 arası, hav %50 - %70 arası şeklindedir. Halının toplam ağırlığının %15'i çözgü, %15'i atkı, kalan %70'i ise hav olduğunu genel bir kural olarak söyleyebiliriz.”¹⁵

Resim 29: İpek Böceği

(<https://www.google.com.tr/search=ipek+böceği>)

¹⁵ Turaj jule, İran Halılarının İncelenmesi, Yosavli Yayıncılık, 2.Baskı, 2010, s.55

8.2.1 İpeğin Fiziksel Özellikleri

Ham ipek, mikroskop altında pürüzlü görünmektedir ve bu pürüzlü görüntünün nedeni yapışkan bir maddedir. İpeğin iki telini birbirine yapıştıran da budur. İpeğin sabun solüsyonunda ısıtılmasıyla yapışkan maddesi çözülebilir. Bu işi yaptıktan sonra ipeğin pürüzlülüğü kaybolur ve mikroskobun altında pürüzsüz ve düzenli görünür. Bunun yanı sıra ipek böylece daha iyi parlaklığa sahip olur. Bu ipek, “pişmiş ipek” adı ile de tanınmaktadır.

8.2.2 Kimyasal Maddelerin İpek Üzerindeki Etkileri

İpeğin suda fazla kaynatılması, parlaklığının ve dayanıklılığının azalmasına sebep olur. Bu nedenle onu pişirip boyarken banyo sıcaklığını suyun kaynama noktasına getirmemek gerekir.

İpek, seyreltik asit çözeltisinde bir miktar asit emer. Bu nedenle ipeğin cilası (parlaklığı) artar ve sürtünme sırasında “gıcır gıcır” ses verir. Yoğun sülfürik asit, özellikle yüksek ısıda ipeği içinde çözer. İpek, yün gibi havadaki oksijen ve güneşin karşısında (uzun bir süre için) yavaş yavaş gevşeyip dayanıklılığını kaybeder.¹⁶

İpek de yün gibi madeni minerallerle (krom, demir, kalay, alüminyum gibi) birleşmeye meyillidir ve bu özelliğinden dolayı özellikle de daha yoğun renklendirmede yararlanır.

8.2.3 Isının İpek Üzerindeki Etkileri

İpek, ısı karşısında yünden daha dayanıklıdır. 140 santigrat derecede değişmeye başlayıp 175 santigrat derecede hızlı bir şekilde ayrışır. İpeğin ölçme birimi “denir”dir. Halı çiçeğini (hav ve yatak) dokumak için 100-140 arası ve halı çözgüsü için 140-170 denir gerekmektedir. Elbette son belirtilen durum İran üretimi halıların çoğunda geçerlidir. Ama daha kaliteli halılar üretmek isteyen bazı şirket ve üreticiler, daha kaliteli ipekler kullanmaktadır. Örneğin bazı kaliteli halıların üretiminde faal olan İran'ın eski ve ünlü bazı halı üreticilerinin, ipek çözgü ve hav için daha çok 50-100 denir arasındaki ipek iplikleri kullandıkları görülmüştür.

¹⁶ Turaj jule, İran Halılarının İncelenmesi, Yosavli Yayıncılık, 2.Baskı, 2010, s.58

8.3 Yün

Yün, hayvansal elyafır ve koyunun derisinden elde edilmektedir. Bugün dünyada 200'den fazla koyun soyu tanımlanmıştır. Bunların çoğu ticari ve ekonomik üretim açısından çok fazla önem taşımaz. Koyun besiciliği sadece bu soylardan 10-20 soy arasını kapsamaktadır.

8.3.1 İran Koyun Türleri

İran'ın en önemli koyun soyları şunlardır:

1. Kolkuyı	2. Kızıl.	3. Baluçi	4. Arap	5. Farahani	6. Gorgani
7. Kermani	8. Kürdi	9. Lori	10. Makuyi	11. Tork	12. Zandi
13. Mehrbani	14. Sancabi	15. Cumur	16. Herki	17. Moğani	18. Afşari
19. Türkemeni	20. Karag	21. Şal	22. Sangsari	23. Şiraz grisi	24. Bakhtiyari
25. Taleşi	26. Naini ¹⁷				

Dünyada koyun soylarının daha rahat tanınması için koyunların tasnifi, yünlerine göre yapılmaktadır. Bu tasnif sonucunda aşağıdaki gruplar ortaya çıkmıştır:

1. Tamamen ince yünlü koyunlar: Genelde otlak koyunları adıyla tanınır ve yün üretimi için beslenirler. Bu koyunların soylarının aslı Merinos'tur ve İspanya'dan dünyanın diğer bölgelerine götürülmüştür. Bu soydaki koyunlara verilen adlar onların beslendiği ülkeye göredir. Fransa merinosu, Amerikan merinosu... Bu tip koyunların yünü tamamen beyaz renkli ve incedir. Yaklaşık olarak 14-21 mikron civarındadır. (Yün lifinin inceliğini belirlemek için mikron birimi kullanılır. Yani bir mikron, milimetrenin binde biridir.)

2. Orta ince yünlü koyunlar: Etli koyunlar olarak bilinmektedirler. Yünleri incedir ve 21-30 mikron arası çapa sahiptirler.

¹⁷Manuçehr Nuri, Koyunun Bakım ve Yetiştiriciliği, Eşref Yayıncılık, 1982

3. Uzun ynl koyunlar: Genelde et üretimi için beslenirler ve boyutları açısından dünyanın en büyük koyun soyu olarak bilinmektedirler. Bu koyunların yönlerinin çapı 30-35 mikron civarında ve uzunluğu 400-500 milimetre arasındadır.

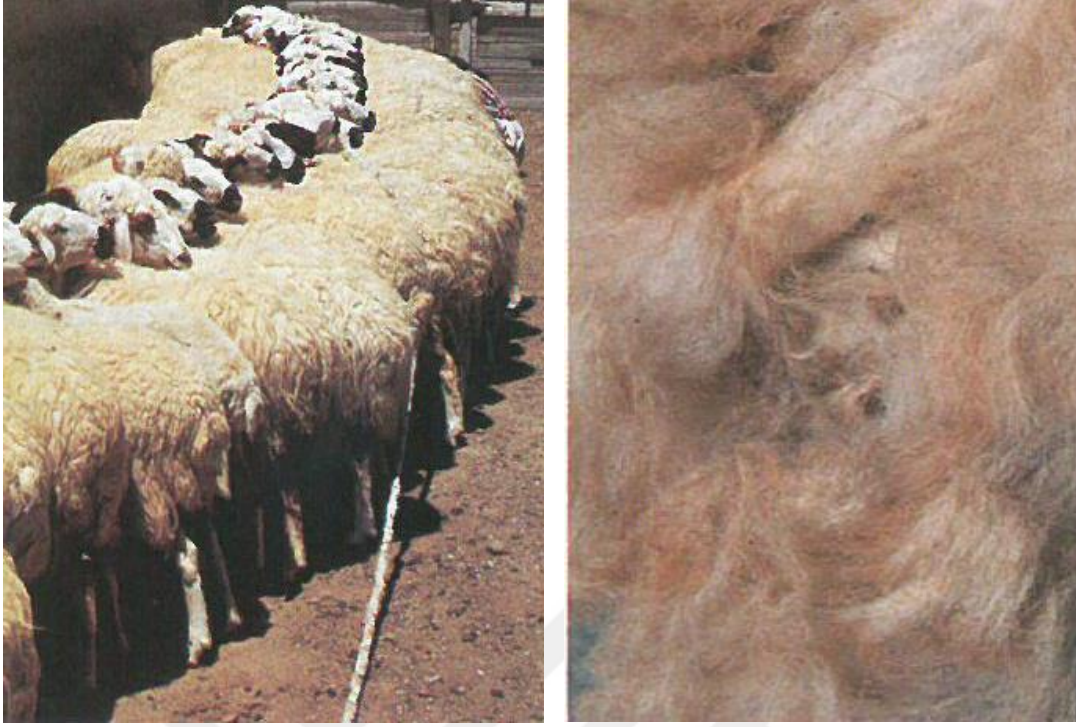
4. Kalın ynl koyunlar: Dokumacılık sektörünün kullanımına uygun yöne sahiptirler. Bu nedenle bunlara "halıya özel ynl koyunlar" da denilmektedir. Yn liflerinin kalınlığı 35-50 mikron arasındadır ve uzunluğu 380 milimetreye kadardır. Bu yönlerden ise kaliteli ve ince kumaşlar üretmek mümkün değildir. İran, Çin, Pakistan, Afganistan, Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Rusya, Hindistan ve Cezayir’de bulunan koyunların yn kalındır. Bu ynler, kumaş dokumacılığında fazla kullanılmasa da halı dokumacılığındaki en uygun ham madde olarak kabul edilir.

5. Melez ynl koyunlar: Bu tip koyunlar uzun ynl ve ince ynl koyunların melezleştirilmesinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Melez soylar ince yöne sahiptir. Bu nedenle “orta ince ynl koyunlar” kategorisinde değerlendirilirler.

Resim 30: İran Koyun Türleri,

(Koyunun Bakım ve Yetiştiriciliği Yazar Manuçehr Nuri’nin arşivinden)

Resim 31: Beyaz Yün Lifi

(Koyunun Bakım ve Yetiştiriciliği Yazar Manuçehr Nuri'nin arşivinden)

8.3.2 Y n n Fiziksel  zellikleri (Lif Yapısı)

Bir y n lifi üç katmandan oluşur:

1. Dış katman
2. Ara katman
3. Çekirdek

8.3.3 Kimyasal Maddelerin Y n  zerindeki Etkileri

Asitlerin Y n  zerindeki Etkisi:

Asitlerin elyaflar üzerindeki hasar miktarı, asitlerin yoğunluk, sıcaklık ve etkile me süresine bağlıdır. Sıcak sülfürik asit, y n  tamamen çözer ve ayrıştırır. Nitrik asit, y n liflerini sarartır, sonra da içinde çözer. Y n, diğer asitler karşısında dayanıklıdır.

Bazların Y n  zerindeki Etkisi:

Y n lifleri, keratin içerdiği için baz karşısında hassastır. Y nde alkalilerin etkisi, sıcaklık ve alkalinin yoğunluğu gibi faktörlere bağlıdır. Y n lifleri, sodyum

hidroksit solüsyonunda çözülürler. Bu nedenle yünün yıkanma ve tamamlayıcı işlemleri dikkatle yapılmalıdır.

8.3.4 Oksitlendirici Maddelerin Yün Elyafı Üzerindeki Etkileri

Yoğun hidrojen peroksit solüsyonu, yün liflerinin bozulmasına neden olur. Etki hızı, hidrojen peroksitin yoğunluğuna bağlıdır. Seyreltik hidrojen peroksit solüsyonundan yünü beyazlatırken yararlanır. Soğuk suyun kimyasal bir etkisi yoktur ancak halının ömrü ve kalınlığının artmasında çok etkisi vardır. Işık, yün liflerinin kırılmasına ve ölçeklerin bozulmasına neden olur. “Güneş ışığı yün liflerini sertleştirir ve pürüzleştirir rengini değiştirir. “100 santigrat derecede yünün dayanıklılığı azalır ve yün yumuşaklık kazanır. 130 santigrat derecede yün, ayrışır ve sararır. 300 santigrat derecede ise yün yanar ve büzülür.¹⁸

8.3.5 Yün Liflerinin Sınıflandırılması

1. Hakiki Yün: Bu lifler çok incedir. Esnekliğe ve eşit kalınlığa sahiptirler.
2. Hetrotip: En önemli özelliği olağanüstü dayanıklılığıdır. Bilhassa basınç altında şekil değiştirmez.
3. Tüy: Yün gibi kolayca renk almayan elyaflara "tüy elyafı" denilir. Tüy elyafları ince ve kısa olursa "kürk"; uzun ve kalın olursa "tüy" adını alır. İç piyasada kalınlığı 19-27 mikron arasında olan yabancı yünlere "kürk" denilir.
4. Kemp: Hayvanın baş, ayak ve bacak çevresinde bulunur. Bu elyaflar çok kırılmandır. Dayanıklılığı azdır. Uzunluk olarak hakiki yünden daha kısadır. Yün içerisinde kemp liflerinin olması, yünün kalite ve değerini düşürür.
5. Jarre: Yün elyaflarına göre daha fazla büyümeye sahip olan tüylerdir. Kalınlıkları 9-120 mikron arasındadır.

¹⁸ Manuçehr Nuri, Koyunun Bakım ve Yetiştiriciliği, Eşref Yayıncılık, 1982

8.3.6 Yünün Özellikleri

1. Kalınlık: Koyunların sınıflandırılmasında ve yün değerin belirlenmesinde en önemli faktör, yün liflerinin çapıdır.

2. Fitol uzunluğu: Yün fitili, yün liflerinin kendi etrafında dolanmasıyla oluşur. İnce yünlü koyunlar kısa fitile sahiptir. Yerli koyunların yünleri, uzundur ve uçları keskindir. Bu da lif uzunluklarının eşit olmayışının göstergesidir. Fitol uzunluğu koyunun soyuna bağlıdır. Fitol uzunluğunun fazla olması üretilen ipliklerin kalitesinde çok önemlidir.

3. Kıvrım: Çözgü uzunluğunda kıvrımın sayısı ile liflerin inceliğinin doğrudan bir bağlantısı vardır. İnce lifler daha çok kıvrıma, kalın lifler özellikle hetrotip ve tüy daha az kıvrıma sahiptir. Kıvrımın tüyde olmaması veya hetrotip liflerde az olması, halı yünü koyunlarında yün fitilinin konik şekli almasına neden olur.

4. Yoğunluk: Koyun vücudunun birim alanda bulunan lifleri için yoğunluk, bir standarttır. Birim alanda liflerin çok olması koyunun çok yün üretebilmesinin işaretidir. İnce yünlü koyunlar, birim alanda büyük bir yoğunluğa sahiptir.

5. Verimlilik: Yıkama aşamasından sonra elde edilen yün miktarının ilk yün miktarına oranına verimlilik denir. Aslında “verimlilik = yün verimi” diyebiliriz.

6. Yağ: Yünün yağı, liflerin özel bir yumuşaklığa ve inceliğe sahip olmasını sağlar. Bu yağın miktarı hayvanın vücudunda mevcut olan liflerin sayısına bağlıdır. İnce yünlü koyunların lif yoğunluğunun az olması, kalın yünlere göre verimliliğinin düşmesine sebep olur.

7. Gerilme kabiliyeti ve kuvvet karşısında dayanma gücü: Halı yününün gerilme kabiliyeti ve kuvvet karşısındaki dayanıklılığı, onun değerinin belirlenmesindeki önemli faktörlerdendir. Bu özellikler yünün gerilmesine, inceliği

ve hayvanın nasıl beslendiğine bağlıdır. Yünü iki parmak arasında sıkıştırarak onun gerilme kabiliyetini bir miktar öğrenmek mümkündür.¹⁹

8.3.7 Yün kırkma

Canlı koyunun vücudundan yün yolmadan önce onu yıkarlar. Bu işleme "toz yıkama" denir. Bu işlem iki şekilde yapılır. 1- Su ile (Buna "yarı yıkanmış yün" denir.) 2- Su ve deterjanlarla (Buna "tüm yıkanmış yün" denir.) Koyunların yünleri biri bahar ortasında, diğeri sonbaharda olmak üzere genellikle yılda iki kez yolunur. Baharda ve sonbaharda elde edilen bu yünler birbirinden farklıdır. Koyunların taze yem ve otlarla beslenmesi, sonbahardaki yolumun üzerinden uzun bir süre geçmesi, güneş ışığının az olmasından dolayı bahar yolumu sonbahar yolumundan daha iyidir.

Kalite açısından yünler iki tiptir:

A: "Canlı yün" olarak adlandırılan ve koyunun vücudundan yolunan yün.

B: "Ölü (cansız) yün" denen, koyun derisinden ayrılan ve tabaklanan yün.

Eğer bu iki yün birbiriyle karışırsa yıkama ve kurulama sırasında birbirinden ayrılır. Ölü yünün son kısmı yanıktır ve kireçli su kullanımından dolayı kötü bir kokusu olur. Koyunun vücudu yolunduktan sonra yünler şu şekilde sınıflandırılır: sırt, baş ve boyun, karın altı, kol ve ayak, omuz ve kenarlar. Bu sınıflandırmada en kötü kısım kol ve ayak yünüyken en iyi kısım hayvanın sırt yünüdür. Çünkü doğrudan yerle teması yoktur ve diğer kısımlara göre daha az kirlidir. Koyunun yünleri renk açısından da tasnif edilir: 1. Beyaz yün (Mükemmel ve kusursuz) 2. İkinci sınıf beyaz yün 3)Şeker renkli yün 4)Hiçbir renk almayan siyah yün 5) Benekli veya elvan yünü .²⁰

¹⁹ Nasser Kaşanian, Yün Tanımı, Nora Yayıncılık, 1972

²⁰ Manuçehr Nuri, Koyunun Bakım ve Yetiştiriciliği, Eşref Yayıncılık, 1982

Resim 32: Yün Kırkımı

8.3.8 Yün Yıkama

Yün üzerinde bulunan kirlilik sebebiyle yıkanır.

Yün liflerindeki kirliliğin sebepleri:

1. Doğal kirlilikler: Yün liflerinin yağı, hayvanın vücudunun teri, dışkı, gübre
2. Doğada eklenen kirlilikler: Hayvansal pislikler (tahtakurusu, kene ve benzeri), bitkisel kirlilikler (çalı çırpı, kuru ot, saman), madeni kirlilikler (kum, toprak).
3. İnsan tarafından eklenen kirlilikler: Dezenfeksiyon maddeleri, koyunu tanıyabilmek için kullanılan maddeler, boyama veya dağlama gibi işlemler.

Yün yıkama genelde birkaç banyoda yapılmaktadır. Banyolar yan yana bulunmaktadır. Yün, her banyoda ayrı bir şekilde yıkanır ve üzerine mekanik işlemler yapılır. Suyunun çekilmesinin ardından yün, diğer banyoya geçirilir. En sonunda suyu çekilerek kurutucuda kurutulur. Yün yıkama banyolarının sayısı yünün tipine (kirlilik derecesi) bağlıdır. Halı dokumasında kullanılan yünler için 3-4 banyo uygulaması yeterlidir. Eğer yün yıkama 4, 5 veya daha çok banyoda yapılırsa o yün daha ince ürünler için kullanılabilir. Özel bir durumda, mesela kürk yıkama için 6 banyo da kullanılabilir.

Resim 33: Yn Yıkama da İlk Adım 1

Resim 34: Yn Yıkama da İlk Adım 2

(Koyunun Bakım ve Yetiştiriciliği Yazar Manuçehr Nuri'nin arşivinden)

Resim 35: Yünün, Deterjan Banyolarında Yıkanması

Resim 36: Yün Liflerinin Fırınlarda Önünde, Kurutulması

(Koyunun Bakım ve Yetiştiriciliği Yazar Manuçehr Nuri'nin arşivinden)

Resim 37: Boyama ve İplik Fabrikalarına Gönderilmek İçin Hazır Olan Yün Lifleri

8.3.9 İran Yünlerinden Örneklemeler

Kermanşah: Kalın yün tipindendir. İyi bir dayanıklılığı vardır. O yüzden kaba kalite halı üretmek için en iyi yündür.

Horasan (Torbat ve Sabzevar) : Bu bölgenin koyunları henüz melezleştirmeye veya soy ıslahına uğramadıkları için yün lifleri hala ince, yumuşak ve uzundur. Bu yüzden orta kalite halı üretmek için uygundur.

8.3.10 El Halılarında Kullanılan Yün Liflerinin Kalite Derecesi

1. Kalınlığı 30 mikrondan az olan lifler: Birinci sınıf.
2. Kalınlığı 30-35 mikron arasında olan lifler: İkinci sınıf.
3. Kalınlığı 40 mikrona kadar olan lifler: Üçüncü sınıf.

Farklı kaliteler için yün liflerinin kalınlığı aşağıdakiler gibidir:

1. 30 sıra altında kalın halılar için yün lif kalınlığı: Maksimum 35 mikron
2. 30-40 sıra arası normal halılar için yün lif kalınlığı: Maksimum 33 mikron
3. 40 sıradan yukarı ince halılar için yün lif kalınlığı: Maksimum 31 mikron

8.3.11 Yün, Pamuk ve İpek Liflerini Birbirinden Ayırt Etme Yöntemleri

Lif özelliklerini bilmenin, tanımanın amacı dokuma ve boyama işlemlerinde daha doğru seçim yapabilmektir. Lifleri tanımak için başlıca üç yöntem vardır.

1. Lifleri yakarak tanıma
2. Mikroskopik gözlemle tanıma
3. Kimyasal solüsyonlar yardımıyla tanıma

9. Boyama

Halı dokuma sektöründe boyama sanatı, tasarım ve dokuma ile hemen hemen aynı önemi taşımaktadır. Aslında renk olmadan hiçbir desen yaratılamaz. Boyamada, boyamacının renkleri kullanmasındaki yeteneğinin özel bir önemi vardır. Bazı halıların lifleri en kaliteli renkli maddelerle boyanmış olsa da boyacının yetersizliği ve boyanın lifin içine geçmemesi nedeniyle halı, çizgili bir şekil alır. Yahut liflerin renklere fazlasıyla doyması halıların üst üste konunca birbirine renk vermesine sebep olur.

Işığın kristal prizmada kırılmasıyla ve yağmurdan sonra güneşli havada oluşan gökkuşağı ile yedi renk; menekşe rengi, çivit mavisi, mavi, yeşil, sarı, portakal rengi ve kırmızı renk oluşur. Bu koleksiyonda sarı, kırmızı, mavi renkleri ana renkler iken menekşe, yeşil, portakal renkleri tamamlayıcı renkler olarak adlandırılır. Bunların farklı miktarlarda birbiriyle karışımı sonucunda geniş bir renk dünyası elde edilir. Örneğin farklı yeşil, sarı ve mavi tiplerinin karışımından çeşitli menekşe renkleri, mavi ve kırmızılar; sarı ve kırmızı tiplerinin karışımından çeşitli turuncu renkleri elde edilir. Ayrıca tamamlayıcı renklerin birbiriyle karışımından

farklı derecelerde ana renkler elde edilebilir. Pratik olarak yeşili elde etmek için çileler önce çivit mavisiyle, sonra başka bir renkli maddeyle sarıya boyanır. Turuncuyu elde etmek için ilk aşamada lifleri kızılkök veya başka her kırmızı renkteki madde ile kırmızı yapılır, sonra da sarı renk görünümüne sokulur. Mor rengi elde etmek için lifler önce kırmızı yapılır sonra hemen menekşe rengi görünümüne sokulur. Böylece kullanılan renklerin miktarını değiştirmekle geniş bir renk yelpazesi elde edilir.

9.1 Doğal Boyar Maddeler

Doğal boyalar ya bitkisel kaynaklı (Bitkilerin kökünden, çiçeğinden, yaprağından ve kabuğundan elde edilir.) ya da hayvansal kaynaklıdır (Kırmızı taneli böcekler ve mor kabuklardan üretilir kil toprağından da çıkartılır.).

Yün veya ipek boyaması için İran'da eskiden beri renkli bitkilerden nar, ceviz, kızılkök, muhabbet çiçeğı ve ayrıca kırmızı taneli böcekler kullanılır. Uzun yıllar boyunca bitkisel boyalar İran'ın bir ihracat ürünü olmuştur. Kimyasal renklerin bulunmasına rağmen boyama atölyelerinde halen doğal renkler geniş bir şekilde kullanılır. Kimyasal maddelerle yün ve ipek liflerin boyamasında kullanılır.

Doğal boyalar pahalıdır ve kullanımı da zordur. Ayrıca tüm renk spektrumları bu tür boyalarla elde edilemez.

Bitkisel boyaların kullanımı köylerde ve göçebeler arasında daha çok yaygındır. Bu tür maddeleri köylerinin etrafındaki çiftliklerde veya göç yollarında fazlasıyla bulurlar.

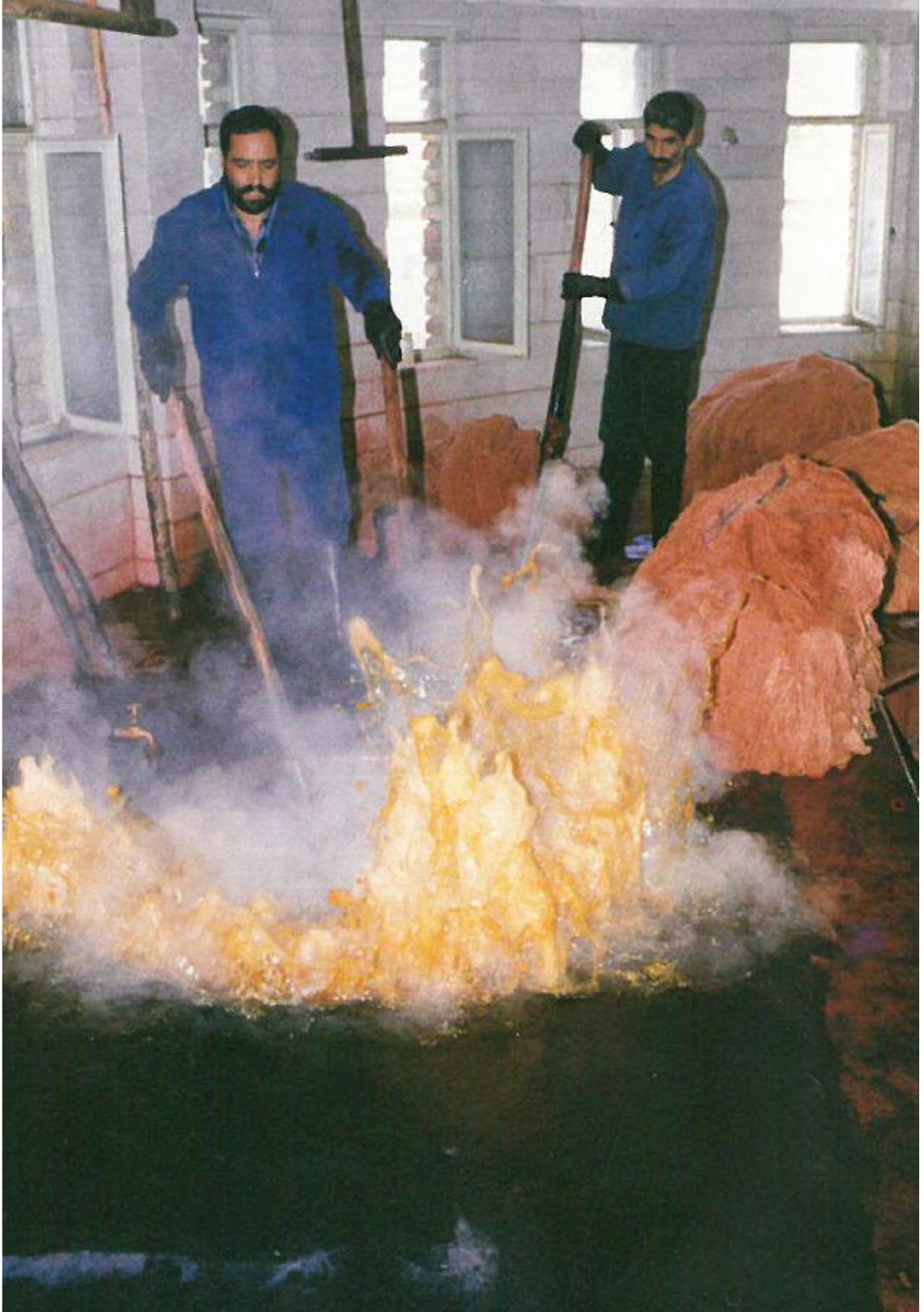
Yaklaşık yüz yirmi çeşit renkli bitki, İran'da tanınmıştır. Bunların yaprak, gövde, kök, çiçek ve meyvelerinden farklı renkler elde edilir. Buna ilaveten taç yapraklı çiçekler ve yosunlardan bile doğal boyalar elde edilmektedir. Bu taç yapraklı çiçekler genellikle deniz kenarında, nemli yerlerde, ormanlarda ve kayaların üstünde bulunur ve onlar toplanıp kurutulmasıyla boyamada kullanılır. Bu çiçeklerin renkli maddelerle karışımından boyamada kahve renkli, gri, sarı ve turuncu renk spektrumu elde edilir.

Resim 38 : Doğal Boyalar

Resim 39: Boyama Kazanında Ceviz ve Nar kabuğu

Resim 40: Doğal Boya Atölyesi

(Tekstil ve Boyama, Yazar Murtaza Ebyaneh'nin arşivinden)

Resim 41: Boya Atölyesi

Resim 42: Kareli Kağıt Üzerinde Boyama

Resim 43: Boyanmış Lifler Kurumak İçin Çatıya Serilir

(İran Halısı-Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

Resim 44: Kurutulmuş Yün Lifleri Satış İçin Raflarda ki yerine konur

9.1.1 Aspir

Aspir bir bitkidir ve “*Carthamus Tinctorius*” bilimsel adıyla bilinir. Yüksekliği bir metreye kadar ulaşır. Yaprakları dikenli ve parlaktır. Çiçekleri ilk olarak ipek lifleri kırmızı renge boyar.

Resim 45: Aspir

(İran Halısı-Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

9.1.2 Kızılkök

Eskiden insanların doğal kırmızı renk elde etmek için kullandığı bir bitkidir. Bulgulara göre kaynağı İran'dır. Bilimsel adı “*Rubia Tintorum*”dur, İran'da bulunan kızılkök çoğunlukla “*Rubia Peregrina*” türündendir. Yetiştirilme bölgeleri Azerbaycan, Yazd, Horasan, Kerman ve bazı orta bölgelerdir. Yabani olarak da İran'ın birçok bölgesinde bulunmaktadır. Kök kısmı fazlasıyla yere işlemiş ve sabitlenmiştir. Öyle ki sıcak bölgelerde, kireçli yerlerde ve özel olarak kumsallarda ekilenlerin kökünde daha çok ve iyi renkli maddeler üretilir. Kırmızı rengi elde etmek için sonbaharın sonunda kızılkökün kökü, topraktan dışarı çıkarılıp güneşte, gölgede veya özel fırınlarda, 60 derece sıcaklıkta kurutulur.²¹

Kızılkökü en iyi kurutma yolu köklerin gölgede kurutulmasıdır. Bu aşamadan sonra kurumuş kök, değirmende toz haline getirilir ve elde edilen toz boyacılıkta kullanılır. Kızılkökü kullanılabilir hale getirmek ve renginin kalıcı, parlak olması için

²¹ Murtaza Ebyaneh, Tekstil ve Boyama, Saffar Yayıncılık, 1994

kökleri topraktan çıkarıldıktan hemen sonra kullanılmamalıdır. Ufaladıktan sonra onları boyama kabına dökülmeli ve iki üç yıl kadar saklanmalıdır. Köklerin zaman geçtikçe fermentasyonlaşmasına kadar dikkatli olunmalıdır. Kökler, kaplarda gerekenden fazla kalırsa çürüyüp kullanışsız hale gelir.

İran boyacıları kızılkökle boyacılıkta çoğu zaman ayran ve kara-kurut (bir çeşit ekşi meyve) kullanırlar. Çünkü bunlar fazla miktarda laktik asit içerir ve bu yöntemle elde edilen renk dayanım ve şeffaflık açısından yeterli ve iyidir. Kızılkökle boyamada en yaygın yöntem budur. Öncelikle lifler, sıcak suda yıkanır, sonra soğuk su ve beyaz solüsyonda 1-3 gün ıslak halde saklanır veya bir saat boyunca kaynatılır. Bu aşamadan sonra lifler, yumuşak kızılkökle bir başka kapta 1,5 saat boyunca ve iki aşamada kaynatılır. 12 saat sonra çileler kaptan çıkarılır ve 1-2 gün boyunca suda durulanıp sonra güneş altında kurutulur.²²

Resim 46: Kızılkök (İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

Resim 47: Kurutulmuş Kızılkök (İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

²² M. Javad Nassiri, İran Halısı, Mirdaşti Yayıncılık, İran-İlk 2010

9.1.3 Kırmızı Taneli Böcek

İnsanlık tarihi boyunca bilinen ve doğal kırmızı rengin elde edilmesinde kullanılan bir böcektir. Bu böceğin farklı çeşitleri bulunmaktadır. Bir tipi, kaktüs bitkisinin üzerinde yaşar, “coccus cacti” bilimsel adıyla tanınır. Bu böceğin beslenmesi için kaktüs bahçeleri oluşturulur.

Bir başka tipi, bazı meşe ağaçlarının üstünde yaşar. Böceğin sayısı kimi zaman o kadar çok artar ki ağacın dalları bu böceğin kütleleri altında gizli kalır. Bu nedenle yıllar boyunca kırmızı tane, bitkisel bir renk olarak bilinmiştir. Geçmişte kırmızı tane; Baluçestan, Pers Körfezi, ve Umman Denizi'nin etrafında besleniyordu. Bu böceğin İran'da yabani soyu da vardır.²³

İran ve Hindistan'da olan soyu “coccus lacca” bilimsel adıyla bilinir ve incir ağaçlarının üstünde yaşar. “Lacca” kelimesi, Hint sözlüğünde yüz binler anlamına gelmektedir. Bu böcek Hint incir ağacın kabuğunu deldikten sonra onun pekmezini emer ve sakız gibi bir madde salgılar ki böcekler bu sakızlı salgının içinde mahsur kalır. Bu sakız gibi maddeler renkli maddenin, karminik asit karışımı, yüzde 2 ile 10'luk kısmını içerir. Tanelerin kırmızı rengi, isminden belli olduğu gibi eskiden kırmızı renkler elde etmek için kullanılırdı. Kırmızı tanelerden cila kırmızı, şarap rengi kırmızı, allık, mor, hatta yeşil ve gri alanında renkler üretilir.

Resim 48: Kırmızı Taneli Böcek

(İran Halısı-Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

²³ Murtaza Ebyaneh, Tekstil ve Boyama, Saffar Yayıncılık, 1994

Resim 49: Kaktüs Bitkisinin Üzerindeki Kırmızı Taneli Böcek

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

Resim 50: Kurutulmuş Kırmızı Taneli Böcek

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

9.1.4 Safran

Safran, zambak bitkilerinin ailesindendir. “Crocus Sativus” bilimsel adıdır. Soğanlı bir bitkidir, Gayenat ve Bircand şehirlerinde yetişir. Safran çiçeği, karışık mor renginde dir ve aşçılıkta kullanılır. Geçmişte ipek liflerini boyamak için safran kullanıyorlardı ama bugün pahalı olduğundan boyacılıkta eskisi kadar fazla kullanılmıyor. Safran, beyaz sapla turuncu rengine ve kalay ile de sarı rengine dönüşür.²⁴

Resim 51: Safran Çiçeği

(İran Halısı Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

9.1.5 Bakkam Ağacı (Siyavuşun Kanı)

Bakkam, dikenli bir ağaçtır. “Xylon Campechianum” bilimsel adıyla bilinir. Bakkam ağacı, hematin ve hematokzilin renkli maddeler içerir. Bakkam ağacının kabuğunun kaynatılmasıyla bir bitki özü elde edilir. Bu bitki özü, kristal veya toz haline getirilip boyacılıkta mor ve mavi, siyah ve gri renkler elde edilirken kullanılır. Mor bakkamın güneşe karşı dayanımı çok yüksektir. İpek ve yünde pamuktan daha kalıcıdır. Boyacılıkta çok kullanılan renkler serisinden sayılır.

Boyacılıkta mor bakkamdan açık mor, mor, gri ve siyah renkler elde edilir. Saf ve net siyah renkler için bakkam mor ve muhabbet çiçeği karışımı kullanılır.

²⁴ M. Javad Nassiri, İran Halısı, Mirdaşti Yayıncılık, İran-İlk 2010

Resim 52: Bakkam Ağacı

9.1.6 Çivit

“Indigofera Tinctoria” bilimsel adıyla bilinen bir bitkidir. İsminden anlaşılacağı üzere aslı Hindistan'dan gelmiştir. Sonradan dünyanın diğer bölgelerine yayılmıştır. Bundan binlerce yıl önce de insanlar, çiviti biliyor, yeşil ve mavi renklerini elde etmek için kullanıyordu. Yapay çivitin keşfinden sonra sınırlı bir şekilde Hindistan'da yetiştirilmeye devam edilmiştir. İran'ın kuzey bölgelerinde ve Huzestan'da da yetiştirildiği olmuştur.²⁵

Çivitin birden fazla çeşidi bulunsa da hepsinde bir ya da iki renkli madde var. Çivitin yaprakları güneş ışığı ve havadan yoksun durumda beyazdır. Eğer bu yapraklar ufalanırsa yeşil renkli bir madde dışarı çıkar, havayla oksit olur ve mavi rengine dönüşür. Çivit; yıkama, aşınma durumlarında ve özellikle ışık karşısında doğal olanlar arasında en iyi ve kalıcı renklerden biridir.

Resim 53: Çivit

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

²⁵ Murtaza Ebyaneh, Tekstil ve Boyama, Saffar Yayıncılık, 1994

9.1.7 Muhabbet Çiçeği

Bilimsel adı “*Reseda Luteola*” olan muhabbet çiçeği bir iki yıllık bir bitkidir. Doğal sarı rengin elde edilmesinde kullanılır. İran'da yabani olarak bulunmaktadır. Elde edilen sarı rengin ışığa dayanımı diğer doğal sarı renklerden daha fazladır.²⁶

Muhabbet çiçeğinin İran'daki boyacılık faaliyetlerinde uzun bir geçmişi vardır. Günümüzde uygun kimyasal renklerin bulunmasına rağmen üstün kalitesi, bolluğu ve ucuzluğundan dolayı önemi kaybolmamıştır. Muhabbet çiçeğinin evcil şekli de vardır. Yetiştirilmesi nispeten yaygın olarak yapılmaktadır. Muhabbet çiçeği ile boyama işlemi şöyle yapılır: Beyaz sap yardımı ve ipliklerle renk alma özelliği verdikten sonra bir kaba konur. Suda kaynatılmış muhabbet çiçeğinin solüsyonu içine aktarılır. Bir saat boyunca kaynatılır. Lifler, 12 saat kapta kalıp soğuduktan sonra çıkarılır ve su ile durulanıp kurutulur. Kullanılan muhabbet çiçeğinin miktarı, istenilen rengin açıklık-koyuluğuna göre yüzde 5 ile 40 arasında değişir.

Resim 54: Muhabbet Çiçeği

Kurutulmuş Muhabbet Çiçeği

(İran Halısı-Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

²⁶ M. Javad Nassiri, İran Halısı, Mirdaşti Yayıncılık, İran-İlk 2010

9.1.8 Zerdeçal

Zerdeçal, zencebil bitki soyundandır ve bilimsel adı “*Curcuma Longa*”dır. İran'da çok fazla miktarda bulunur. Yer altındaki sapından normal zerdeçal elde edilir. Zerdeçalın ana tüketim alanı aşçılıktır. Boyamada zerdeçal ile beyaz sapın kullanımından sarı, yeşil ve turuncu renkleri; potasyum bikromatı ile çeşitli kahve renkleri; demir tuzları ile koyu gri renginden siyaha kadar çeşitli renkler üretilir.

9.1.9 Nar

Nar ağacının kaynağı İran ülkesidir ve bilimsel adı “*Punica Granatum*”dur. Bu ülkeden dünyanın diğer bölgelerine götürülmüştür. Gıda tüketimine ilaveten kabukları da boyacılıkta fazlaca kullanılır. Gri ve koyu renklerin elde edilmesinde diğer bitkilerden çok daha fazla kullanılır. Köylü boyacılar, nar kabuğuyla kırmızı-siyah aralığındaki renkleri elde ederler.

Resim 55: Nar

Kurutulmuş Nar Kabuğu

9.1.10 Sumak

Bilimsel adı “*Rhus Coriaria*” olan sumak, bir çalıdır. İran'ın hemen hemen tüm bölgelerinde, özellikle Tahran'ın etrafındaki dağ eteklerinde, bol şekilde bulunmaktadır. Gıda tüketimiyle birlikte boyacılık alanında da kullanılır. Koyu olacak şekilde farklı renkler üretilir. Mesela demir sülfatı ile koyu mor üretilir.

Resim 56: Sumak

9.1.11 Meşe

Bilimsel adı “*Quercus Infectoria*” olan meşe bitkisi, doğada uzun veya orta boylu ağaçlar şeklinde bulunur. Meşe ağacı, tıp ve dericilik alanının yanında boyacılıkta da kullanılır. Bu aileye ait orman meşesi adlı bir bitkiden doğal sarı renk elde edilir. Bu ağacın alt kabuğu daha fazla renkli madde içermektedir. Turuncu, sarı renklerinden koyu kahverengi ve fare rengine (bir çeşit gri) kadar çeşitli renkler üretilir.

Resim 57: Meşe

(İran Halı Tasarımcıları-Yazar israfil'nin arşivinden)

9.1.12 Ceviz

Bilimsel adı “Juglans Regia” olan ceviz, bir ağaçtır. İran'ın ılıman iklime sahip tüm bölgelerinde bolca bulunur. Daha çok kabuğu kullanılır. Kahve renkleri ve deve rengi (bir tür kahverengi) üretilir.

Resim 58: Kurutulmuş Ceviz Kabuğu

(İran Halı Tasarımcıları-Yazar israfil'nin arşivinden)

9.1.13 Halile

Bir bitki olan halilenin küçük patlıcana benzer meyvesi vardır ve olgunlaşmadan toplanıp kurutulur. Bu bitki, tıp ve dericilik alanlarının yanında boyacılıkta da kullanılır. Bu bitkinin çeşitleri bulunmaktadır. Bilimsel adı “Anichebulae Citrinae” olan sarı halile, sarı rengi elde etmek için kullanılır. Bilimsel adı “Chebulae Nigraıbalanı” olan kara halileden siyah ve gri renkler elde edilir.

Resim 59: Siyah Halile

9.2 Kimyasal Boyar Maddeler

19. yüzyılda kumaş ve halı dokuma sanayiinin gelişmesi ve yayılması; ucuz, kolay kullanımlı, çeşitli renklere olan ihtiyacı arttırmıştır. Bu yüzden kimyasal renk sektöründe hızlı bir keşif beklenmiştir.

İlk sentetik boya, Perkin tarafından keşfedilmiş ve 1856 yılında piyasaya çıkmıştır. Bunun sonucunda 1869 yılında Alizarin sentetik karışımı (kızılkökün kökünde olan renkli madde) Liberman ve Gerabe adlı iki kimyager tarafından yapılmıştır. 1897 yılında Bayer adlı meşhur Alman kimyager, yapay çiviti keşfederek ticari bir şekilde pazara sunmuştur. Kimyasal boyaların, bulunduğu ilk dönemlerde sayısı çok azdı. Kimyanın gelişmesiyle çeşitli ve farklı boyalar tüm sentetik ve doğal liflere kullanma kabiliyeti ile yapıldı ve pazara sunuldu.²⁷

Kimyasal boyalar, bulunduktan sonra boyama atölyelerinde yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Ne yazık ki bu renklerden mürekkep veya anilini, İran halı dokuma sektörüne büyük zarar vermiştir. Bu seri renkler, ışık ve suya karşı hiç bir dayanıma sahip değildir. Başlangıçta sadece ucuz, şeffaf olması ve aynı zamanda kolay kullanımı nedeniyle boyacılık atölyelerinde yaygın bir halde kullanılmıştır.

“Mürekkep renklerin ışık ve suya karşı dayanımsız olması diğer sentetik ve suni boyaların da bu tür olumsuz faktörlere karşı uygunsuz reaksiyonlara sahip olduğu algısını oluşturdu. Oysa mürekkep boyaları hariç bu renklerin diğer çeşitleri, ışık ve suya karşı birçok durumda doğal boyalara göre daha kuvvetli reaksiyonlar gösterir. Güneş ışığının uzun süre doğrudan teması, renkli liflerin halıların üzerine renk atmasına sebep olur. Eğer halı yüzeyinin tümü güneş ışığının altında kalırsa bir sorun ortaya çıkmaz. Ama her zaman halının yüzeyinin bir kısmı, mesela bir pencerenin kenarında olan kısım, uzun bir süre ışık etkisi altında kalırsa halı iki renkli olur ve sonuçta güzelliğinde, ticari değerinde kayba sebep olacaktır. En önemli problem de bu liflerin yıkamaya karşı gerekli dayanıklılığa sahip olmamasıdır.”²⁸

²⁷ Murtaza Ebyaneh, Tekstil ve Boyama, Saffar Yayıncılık, 1994

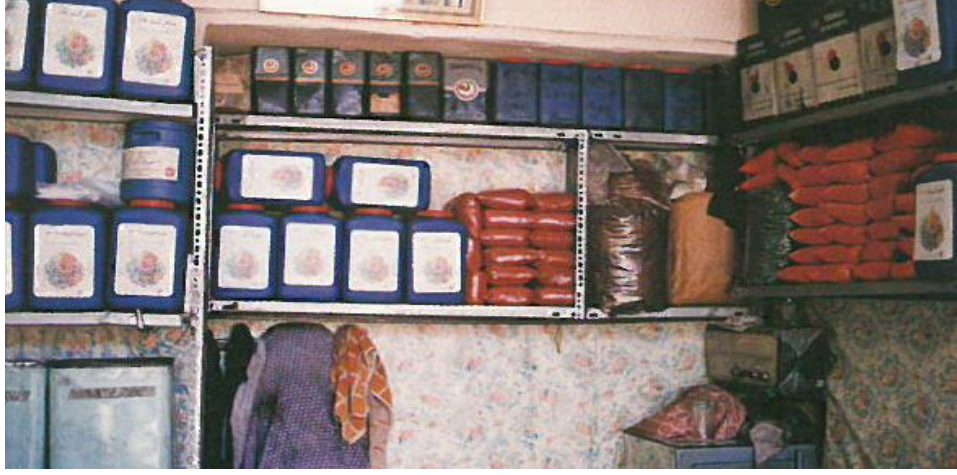
²⁸ M. Javad Nassiri, İran Halısı, Mirdaşti Yayıncılık, İran-İlk 2010

Zorunlu bir işlem olan yıkama, halının ömrü boyunca çok kez yapılmaktadır. Eğer lifler yıkama karşısında gerekli dayanıma sahip değilse kendi renklerinin bir kısmını kaybeder ve bir süre sonra fazla olan boyalar halının diğer kısımlarına yayılıp büyük hasara neden olur. Halının renkli liflerinin aşınma karşısında da dayanıma sahip olması gerekir. Çünkü halıda aşınmaya dayanıksız liflerin kullanımı, zamanla ve üzerine ayak basılmasıyla liflerin kendi rengini kaybetmesine sebep olur. En sonunda da solgun bir görünüm oluşur. Kimyasal boyalar ışık, yıkama ve aşınmaya karşı dayanım açısından üç farklı gruba ayrılır:

Resim 60: Kimyasal Boya Atölyesi

(Tekstil ve Boyama –Yazar Murtaza Ebyaneh’nin arşivinden)

Resim 61: Kimyasal Boya Atölyeleri

(Tekstil ve Boyama –Yazar Murtaza Ebyaneh’nin arşivinden)

9.2.1 Mürekkep veya Dayanıksız Boyalar

İlkel kimyasal boyaların çoğu bu grupta yer almaktadır. Bu tür boyalar ışık ve su karşısında hiçbir şekilde dayanıklı değildir. Günümüzde bu tür boyalarla dokunan halılar da eski halıların güzelliğine sahip olamamaktadır. Muhtemel değerleri sadece onların eskiliklerine göredir. Alkalik boyalar da bu gruptadır ve kullanılmaması gerektiği de açıktır. Bu boyaların diğer problemlerinden biri de zaman geçtikçe halının yüzeyinde olan havların gri rengine dönüşmesidir. Oysa havların uç ve orta kısımları kendi ilk renklerini korurlar. Tüm bu kusurlarına rağmen ne yazık ki ucuz, şeffaf ve kolay kullanımından dolayı bazı bilinçsiz boyacılar kendi liflerini boyamada özellikle turuncu ve camgöbeği renklerinde bu suni boyaları kullanıyor.

9.2.2 Yarı Dayanıklı Boyalar

Bu boyalar birinci seri boyalara (dayanıksız boyalar) göre yüksek bir dayanıklılığa sahiptir.

9.2.3 Sabit (Kalıcı) Boyalar

Kalıcı boyalardır. Bunlarla boyanan lifler güneş ışığı ve yıkama ile renk değiştirmezler. Günümüzde İran halılarının lif boyamasında bol bir şekilde kullanılmaktadır.

9.2.4 Çift Renge Dönüşen Boyalar

Halının içeriği, deseni veya kenarında ani bir renk değişimi olursa buna sivilceli (abrash) denir. Bu şekilde de bazen güzel ve istenilen olması mümkündür. Halının belli bir yüzeyinde ilerleyip sonra kesilir. Bu durumun ortaya çıkma nedeni boyama işlemi boyunca liflerin kaynatma sürecinin değişimi ve renkli maddelerin az ya da çok olmasıdır. Eğer yünler iyice yıkanır ve birbiriyle benzer olursa onun renk uyumu özelliği tek bir forma girecektir. Bu nedenle bazıları iplikleri boyamak yerine yünleri boyamanın daha iyi olduğunu düşünmektedir. Bu durumda boyanmış yün, dolgu aşamasında tek bir forma girer. Çift renkli kalite çoğu zaman köylü ve göçebe dokuma merkezlerinde sermaye yetersizliği nedeniyle ortaya çıkar . Bu durum büyük

halı dokuma atölyelerindeki boyanmış çileler yeterli miktarda olduğundan seyrek olur.

9.3 Doğal ve Kimyasal Boyar Maddelerin Karışımından Elde Edilen Renkler

Tablo 1. Doğal ve Kimyasal Boyar Maddelerin Karışımından Elde Edilen Renkler (İran Halısı-Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

9.3.1 Vernik Cilası	700 gram kızılkök, 2.25 kilogram beyaz sap, 700 gram kara-kurut
9.3.2 Hünnapi	2 gram kızılkök, ceviz dış kabuk 2.2 gram, 600 gram kara-kurut, 700 gram beyaz sap
9.3.3 Tiryaki	Kızılkök 850 gram, ceviz dış kabuk 850 gram, üzüm yaprağı 850 gram
9.3.4 Deve rengi	Kızılkök, ceviz dış kabuk, üzüm yaprağı, her birinden 600 gram, beyaz sap 300 gram
9.3.5 Kayısı	Kızılkök 175 gram, beyaz sap 175 gram, üzüm yaprağı 150 gram, muhabbet çiçeği 55 gram
9.3.6 Yeşil	Üzüm yaprağı 1.7 kilogram, çivit 27 gram, sodyum hidroksit 25 gram, hidra sülfid 50 gram, beyaz sap 550 gram
9.3.7 Açık Mavi	Çivit 10 gram, sodyum hidroksit 25 gram, hidra sülfid 50 gram
9.3.8 Lacivert	Kızılkök 125 gram, çivit 125 gram, sodyum hidroksit 25 gram, hidra sülfid 50 gram
9.3.9 Siyah	Kızılkök 150 gram, çivit 150 gram, sodyum hidroksit 40 gram, hidra sülfid 90 gram

10. Halı Desenleri

İran halılarının uluslararası alandaki itibarı güzel desenleri, çeşitli ve güzel tasarımları sayesinde oluşmuştur. İran'ın her halı gurubu kendi özel desenine sahiptir. Öyle ki İran halı koleksiyonunda binlerce tasarım ve desen bulunur. Her biri kendine göre güzelliği ve renk çeşitliliğiyle mükemmeldir. Halı deseni tasarımcılarının ve deneyimli boyacılarının işlemleri ile sanatçı dokumacıların yetenekleri birleşerek İran halısını ortaya çıkarır.

İran halı desenleri zamanla gelişmiş ve evrim geçirmiştir. Bulgulara göre yaklaşık dört yüz elli yıl önce İran halıları, geometrik tasarımlarla dokunuyordu. Sonrasında kavisli ve dairesel çizgiler tasarımlarda yer almıştır. Halı tasarımları gün geçtikçe mükemmelleşmiştir.

İran tasarım sanatçıları, kimi sembolik çizimlerle (İslami çizgiler gibi) kendi düşüncelerini halı tasarımlarına yansıtmışlardır. Hakiki ve efsanevi hayvanlar, ejderha, fil ve yılan gibi şekiller ile sembolleştirmişlerdir. Bazen de gerçek resimleri, canlı hayvanları (aslan, at, ahu, zebra, kuş gibi) gerçek sahnelerde, avlak ve ziyafetlerinde özel bir yetenekle çizmişlerdir.

İlk bakışta tasarımlardaki çiçeklerin ve doğanın orijinallerindekileri ile pek benzerliği yoktur zannedilebilir. Ancak dikkat edilmesi halinde nar, zambak, şakayık, damsak (Anadolu'ya özgü bir çiçek), Tâcul-Muluk, aştır çiçekleri ile söğüt, hurma, selvi ağaçları hemen göze çarpacaktır.

Serbest, yüzeysel ve asimetric portre tasarımlarının dışında İran'ın birçok halısının tasarımları simetriktr. Birçok durumda halının tüm ve temel tasarımı halının yüzeyinin bir çeyreğinin tekrarıdır. İran'ın çoğu halısında kenar sayısı ve boyutu farklı halı dokuma bölgelerine göre değişir. Bunların sayısı 3-6, bazen de 15 sıraya kadar çıkabilir. Genelde bunların biri ana kenardır ve daha büyük ene sahiptir. Diğer yan, iç ve dış kenarlara "muhafız (koruma) kenar" da denir. Geleneksel ve yeni İsfahan, Kaşan ve Kerman gibi halıların kenarsız olduğu da görülür.

Resim 62: Kareli Kağıt Üzerinde Şah Abbasi Deseni

10.1 Leçek ve Turunç (Bergamot) Terimleri

“İran halılarının çoğunda Leçek ve Turunç görünür. Normalde turunç formu, halının orta kısmında yer alır ve daire, elmas, kaç kanatlı şeklinde bulunur. Farklı bölgelerin halılarında turuncun boyutu değişebilmektedir. Mesela İsfahan, Kaşan, Nain ve Abade halılarında turunç boyutları, küçük; Tebriz, Heris ve Meşhed halılarında biraz daha büyüktür. Bazı tasarımlarda bir orta turunç yerine iki, üç küçük turunç dikey yönde (çoğu zaman geometrik şekillerde), bazen de birkaç turunç düzenli mesafelerde halının deseninde görünür. Orta turunçta genelde yukarı ve aşağı her iki taraf da dokunur ve tasarımcıların diliyle şemse veya damga olarak adlandırılır. Bazen birçok damganın turuncun etrafını sardığını görmek mümkündür. Bazıları kavun şekli oluşturur ve bunlara kavun turuncu adı verilir. Turunç ve turunç başının arasındaki boşluğa bazı isimlerin yazıldığı görülebilir.²⁹

Halı dokumacıları, orta turuncun bir çeyreğine veya benzer şekillere, çoğu zamanda bundan farklı şekilde olan halı deseninin dört köşesine "leçek" derler. Bu leçekler turunçla birlikte olursa tasarım leçek ve turunç olarak adlandırılır.

Birkaç turunç birbirinin içinde yer alıyorsa “iç içe turunç” adını alır. Eğer turunç halının deseninde gelişmiş ve hâkim durumda olursa ona "müdahil turunç" denir (Heris halısı örnekleri). Eğer leçekler, islimi tasarımlarla veya bağlayıcı çizgilerle halının deseninde ilerleyip kenarlarda birbirine bağlanıyorsa "silsile" veya "tare'i" tasarımı denir (İsfahan ve Meşhed'in bazı halıları gibi).

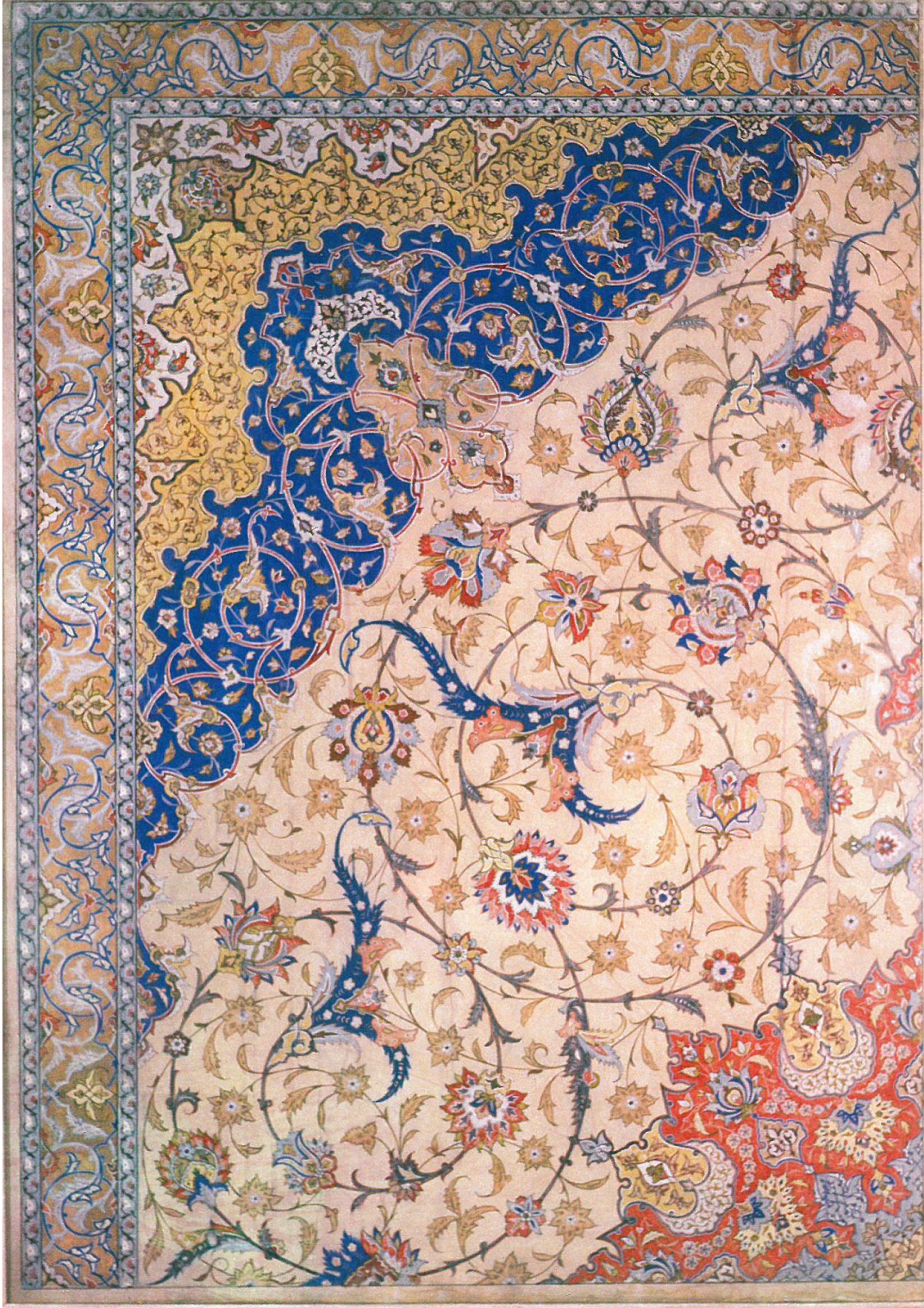
²⁹ Mensur Verzi, İran Halısının Sanat ve Tasarımı, Roz Yayıncılık, 1971

Resim 63: Leçek ve Turunç / Dokuma zamanı : 2000 / Kerman

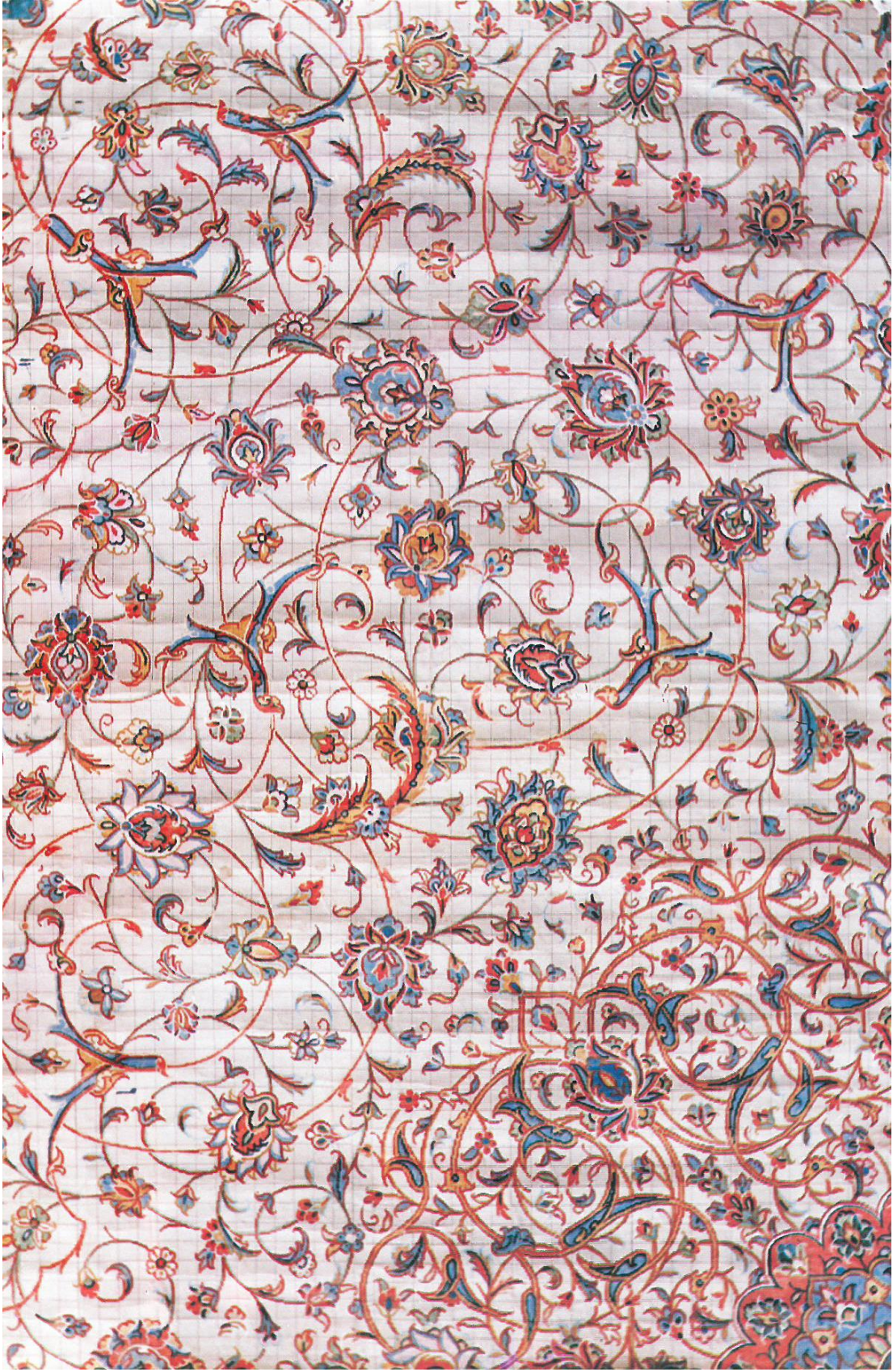

Resim 64: Leçek ve Turunç / 19 yy / Halı Boyutu : 140 . 200 cm / Erdebil

Resim 65: Leçek ve Turunç , Şah Abbasi Deseni / Tasarımcı: A.Kerbasiyon

(İran Halılarının İncelenmesi-Yazar Turaj jule'nin arşivinden)

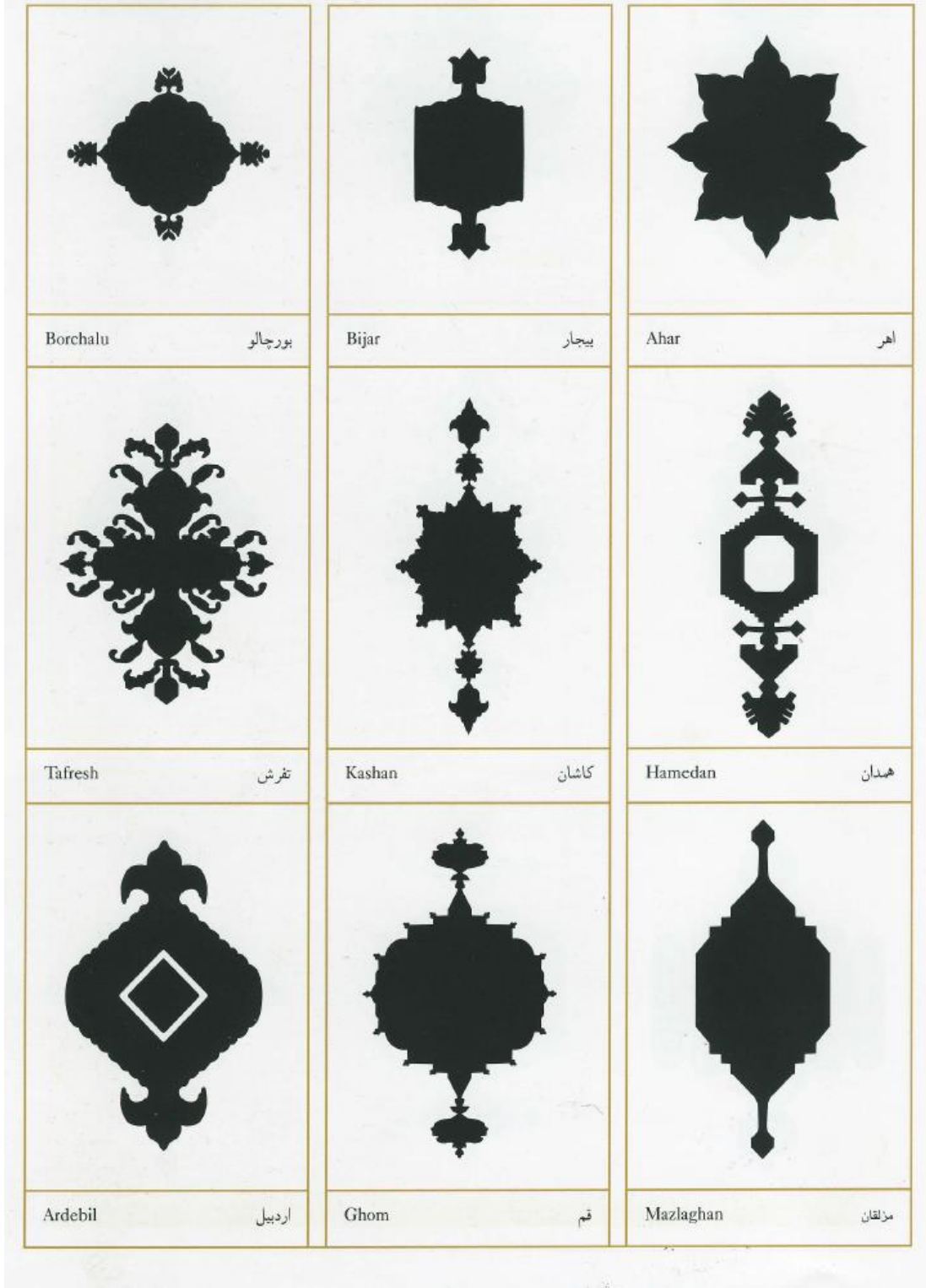
Resim 66: Leçek ve Turunç, Şah Abbasi Deseni / Tasarımcı: M . Şerifi

Resim 67: Leçek ve Turunç / 19.yy / Halı Boyutu : 3/35 . 4/82 Metre

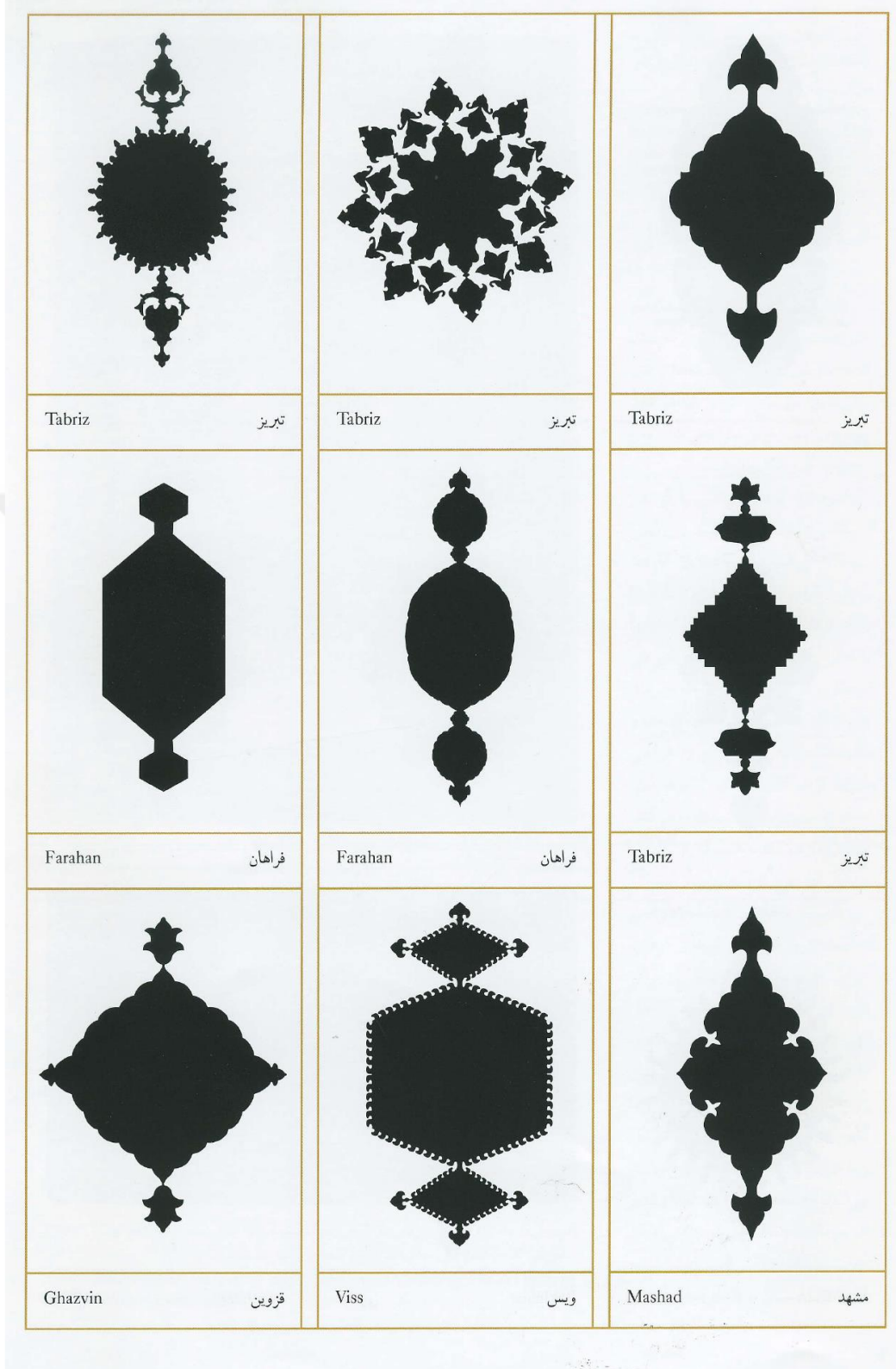

Resim 68: Lecek ve Turunç / Halı Boyutu : 352 . 233 cm

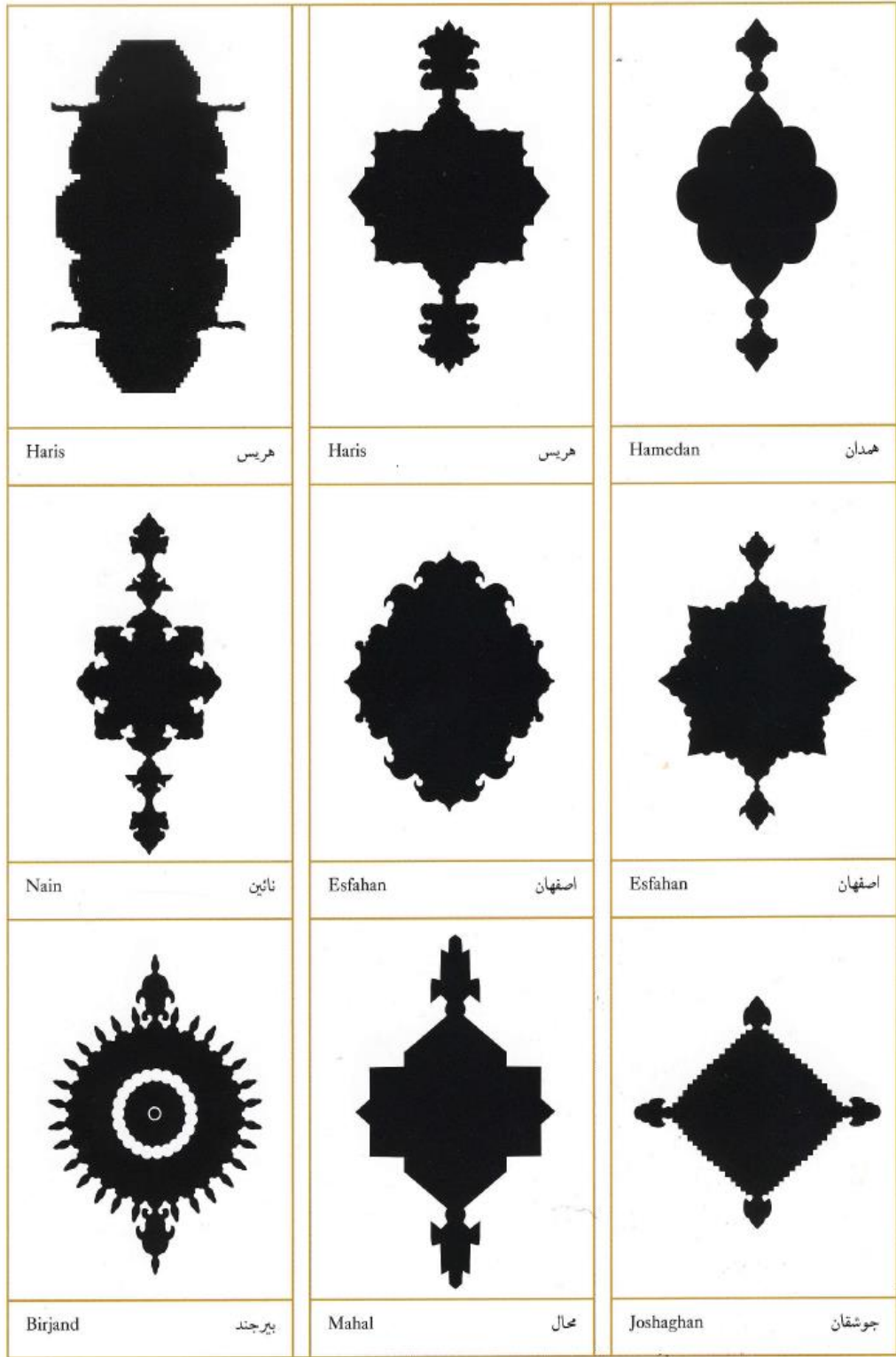
Resim 69: İranın Farklı Şehirlerinde Kullanılan Orta Turunç Tasarımlar

(İran Halısı-Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

Resim 70: İranın Farklı Şehirlerlerinde Kullanılan Orta Turunç Tasarımlar

(İran Halısı -Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

Resim 71: İranın Farklı Şehirlerlerinde Kullanılan Orta Turunç Tasarımlar

(İran Halısı-Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

10.2 Halı Deseninde Yazı ve Hat

Yazı ve halı deseni aslında birbirine bağılı iki sanattır ve onların bulunuşu çok eski zamanlara dayanır. Bazen Kerman, Tahran, Tebriz ve diğer halı dokuma merkezlerinde halıların tasarımında kaligrafi kullanılır. Halının kenarlarındaki yazıların içinde çoğu zaman çeşitli çizgiler, şiirler veya farklı günler için yazgılar dile getirilir. Bazı zamanlar yazıtların içindeki halının deseninde aşağı ve yukarısında yer alırlar. Sipariş verenin, hediye edenin, doku tarihinin ve dokucunun adı yazılır. Bunlar halının kimlik ve itibar belgesidir, gelecekte uzmanlar ve alıcıların onu tanımlarını kolaylaştırır.

Resim 72: Eski Bir Heris Halısı / 20 . yy / Halı Boyutu : 615 . 345 cm

10.3 Bilgisayar ve Halı Dokuma İlişkisi

Halı tasarımı ve dokumasında bilgisayar kullanımının çok uzun bir geçmişi olmasa da kullanım sonuçları hemen göze çarpmaktadır. Klasik tek dokumada bilgisayar kullanılmamaktadır. Ancak büyük atölyelerdeki seri üretimlerde ve onlara bağılı tasarım atölyelerinde, tasarımcı ve dokumacıların ağır iş koşulları göz önüne alındığında, bilgisayar kullanımının artacağı söylenebilir.

Bilgisayar, en fazla desen tasarımı sırasında kullanılmaktadır. Örneğin kareli desenlerle çizdiğimiz bir halı tasarımını, yüksek bir dikkatle binlerce rengi çekebilen tarayıcı (scanner) adlı araç yardımıyla bilgisayara aktarabiliriz. Bunları bilgisayarda kullanılabilir bilgilere dönüştürüp hafızaya kaydedebiliriz. Tasarımcı, resmin tümünü görerek beğendiği işin çıktılarını yazıcı (printer) yardımıyla alır ve işi hazır hale getirir. Çoğu durumda halı tasarımları desenin çeyreğine denk geldiğinden iş daha da kolaylaşmaktadır.

Bilgisayar yardımıyla desen tasarımı (editing), tasarımın motiflerinin yer değişimi (block move over copy), renklerin tümünü veya bir kısmını diğer renklerle değiştirme, rengi açık ya da koyu hale getirme (recoloring) kolaylıkla yapılmaktadır. Oysa klasik tasarım sırasında tasarımcı bir hata yaparsa tüm işlemleri yeniden yapmak zorunda kalır. Desen için seçilen renkler işin sonunda beğenilmezse yine en başa dönülür. Bilgisayar ile tasarımda ise desenin tasarımını ve rengini her zaman değiştirme imkanı bulunmaktadır. Tasarımda bilgisayar kullanımının diğer avantajlarından biri de dokuma kalitesini değiştirmenin mümkün olmasıdır.

Mesela kaba kalite halı deseni, orta kalite halı desenine dönüştürülebilir. Binlerce desen, birkaç küçük bilgisayar diskinde kaydedilip yıllar sonra ihtiyaç duyulduğunda istenilen sayıda çok az giderle kopyalanabilir. Oysaki klasik desenlerin saklanması çok zordur ve kopya edilerek çoğaltılması çok pahalıdır. Ayrıca dokuma atölyelerinde bir kaç defa kullanıldıktan sonra hasar görüp parçalanabilir. Renkleri ışık, hava ve nem karşısında dayanıksızdır. Halı dokuma zamanında bilgisayarlar, verimli bir şekilde kullanılabilir.

Dokuyucular, zarif bir halı ortaya çıkarabilmek için zor ve ağır desenleri dokurlar. Her düğüm için desene bakarak gözlerine zarar verebilirler. Oysa tüm bu işler bilgisayarla kolayca yapılabilir. Bilgisayar ekranında düğümlerin sayısını, renklerini ve şeklini tanıyabilirler. Butona basarak işlenilen sıranın üzerindeki düğümlerin sayısını ve rengini öğrenir.

Bilgisayarla çalışmak hatalı dokumayı tamamen ortadan kaldırır. Çünkü dokuyucu hiçbir zaman sıranın üzerindeki düğümleri hatalı saymaz ve desenin

üzerinde hiçbir zaman yitirmez. Bu durumda halı her yönden kusursuz bir şekilde tezgâhtan aşağıya indirilir.

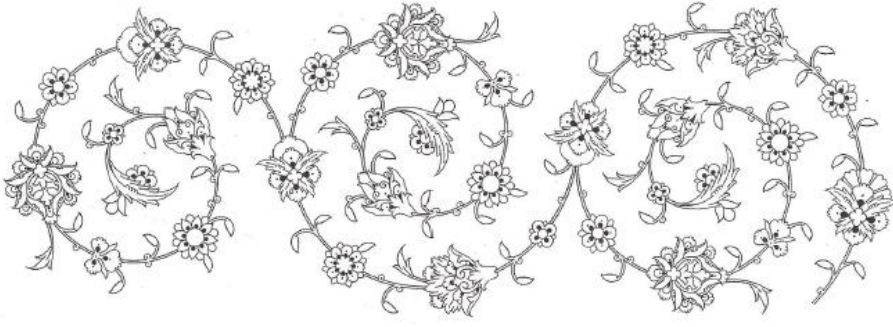
Bilgisayar birkaç saniyede halının gerekli tüm malzemelerinin (atkı, çözgü ve düğümler) sayısını renklere göre ayrı ayrı hesaplamasını yapabilir, Bu nedenle her rengin masraf olan miktarda ilmikleri belli olur. Bu şekilde dokumaya başlamadan önce lazım olan malzemeler temin edilir. Halı dokuma projelerinde programlama ve kontrol etme işi bilgisayarla daha net şekilde yapılır.

Yönetim bilgi sistemi kurulmasıyla (Gmant Information M.I.S) halı üretimi ve ticareti alanında doğru bilgileri elde etmek mümkündür. Ayrıca bilgisayar üretici firmaları da kendi halılarında kaliteyi her zaman kontrol etsinler ve işin kusurlarını ortadan kaldırsınlar diye bu imkânı vermektedir. Bugünlerde internet kullanarak her alanda olduğu gibi halı dokuma alanında da ihtiyaç duyulan bilgilere erişmek mümkündür. Bu durum, kullanıcılar arasında bilgi paylaşma imkânı sağlamaktadır. Halıların satılması ve satın alınması da internet yardımıyla gerçekleştirilmektedir.

Resim 73: Bilgisayar Yardımıyla Desen Tasarımı

(Şirin İsrail, İran Halı Tasarımcıları, Peykan Yayıncılık, 2.Baskı, 2002)

Resim 74: Bilgisayar Yardımıyla Şah Abbasi Çiçek Tasarımı /Tasarımcı: M .Honarver

11. Halı Desenlerinin Sınıflandırılması

Bir deseni oluşturan şekiller çizgilerin karışımı, bağlantı, rotasyon ve devam ile elde edilmektedir. Eğer tüm bu çizgilerin birbirine göre açıları olursa elde edilen tasarımlar, “geometrik metod” diye sınıflandırılır. Eğer bu çizgiler açısız olursa tasarımlar, “eğri metod veya dönüşlü” adını alırlar. Çizgiler, belirli bir alanda birbiri ile açıları olarak ilerliyor sonradan açısız ve eğri şekilde ilerliyorsa bu metoda da “kırık dal” denir.

Kırık dal metodundaki halılar Heris, Saruk, Bicar, Bakhtiyari halı dokuma merkezlerinde; eğri metodunda olan tasarımlar çoğunlukla kentsel atölyelerde ve Kum, Kaşan, İsfahan, Tahran, Nain, Kerman, Horasan gibi dokuma merkezlerinde dokunur.

Halı tasarımları, aşiretler arasında ya da kentsel dokuma merkezi tasarımcıları ile elde edilmesine göre aşiret desenleri ve şehir desenleri olarak ikiye ayrılır.

11.1 Yörük Desenleri

Bunlar İran'ın en eski dokuma desenleridir. Genelde tasarımsızdırlar ve zihinsel olarak dokunmuşlardır. Doğa, hayvanlar, istenilen şeyler ve göçebelerin, köylülerin kullandığı malzemeler bu tasarımlarda çok göze çarpar. Canlı renkler ve tasarımların güzellikleri o kadar fazladır ki bazen zor beğenen alıcılar böyle tasarımlı el dokumalarını zarif ve şehir atölyelerinde dokunan halılara tercih ederler. Bu tasarımların tümü geometrik ve kırık dal metodunda yer almaktadır. Bu halılar

dokunduğu yere göre tanınır. Mezlegan, Ferdos, Veys... Bazen göçebelerin aşiretlerinin adıyla tanınır. Heybatlu, Yalme... Bazı meşhur yerlerin, şahısların adıyla tanınır. Salar Hani, Yakup Hani ve Ali Mirzayı... Kaşkai, Türkemani, Baluçi, Afşari, Lori, Şahseven ve diğer göçebelerin tasarımları göçebe köklerine sahip olduğu için ve halının dokusuna göre bu grupta yer alıyor.

Resim 75: Yörük Desenli Bir Halı

11.2 Şehir Atölyelerinde Üretilen Desenler

Köy ve şehir merkezlerin halı tasarımlarında ağır ve eğri çizgiler çoğu zaman birliktedir. Detayları halı üzerine geçirmek için örnek veya tasarım kullanılır. Halı tasarımı yapan tasarımcılar istenilen tasarımları milimetrelilik kareli kâğıtlar üzerinde çizerler. Her kare bir düğüm halı üzerinde sayılır. Planlar siyah beyaz veya renkli olup renklerin numarasını içerir. Halı dokumada tasarım, bağımsız bir iştir ve sanatçıların sorumluluğundadır. Bu tasarımcılar, halı dokuyucu atölyelerin siparişi ile veya kişisel bakımı ile halı desenlerini yaparlar. Bu desenler dışındaki özel tasarımlar, atölyelerde hazırlanır. Halı tasarımı, devlet merkezlerinde sanatçıların uğraşı alanıdır. Onlar geçmiş metodlar ve yöntemlerde çıkmak için yollar ararlar. Bu işte de başarılıdırlar. Özellikle Tahran sanatçıları son yıllarda beğenilen tasarımlar hazırlamışlardır.

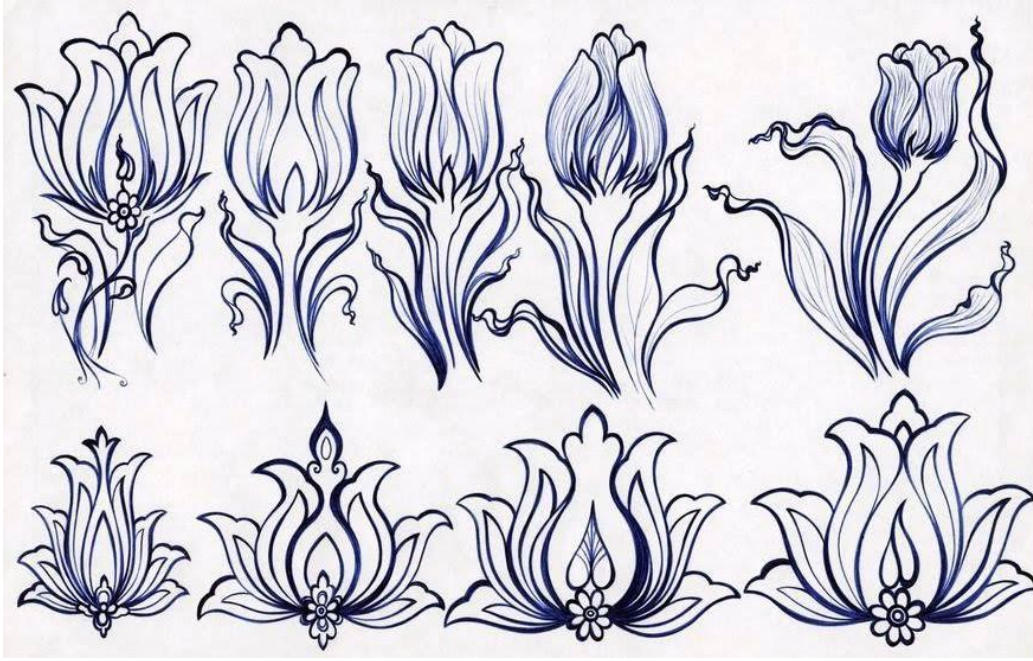
12. İran Halı Dokumacılığında Güncel Desenler

İran halı dokumacılığında güncel olan onyediyedi çeşit desen bulunmaktadır.

12.1 Şah Abbasi Deseni

Bu desenin temeli bir sürü çiçek ve ağaç dallarından, Şah Abbas adlı çiçekten oluşur. Şah Abbas, İslam'dan önceki asra ait bir çiçektir.³⁰

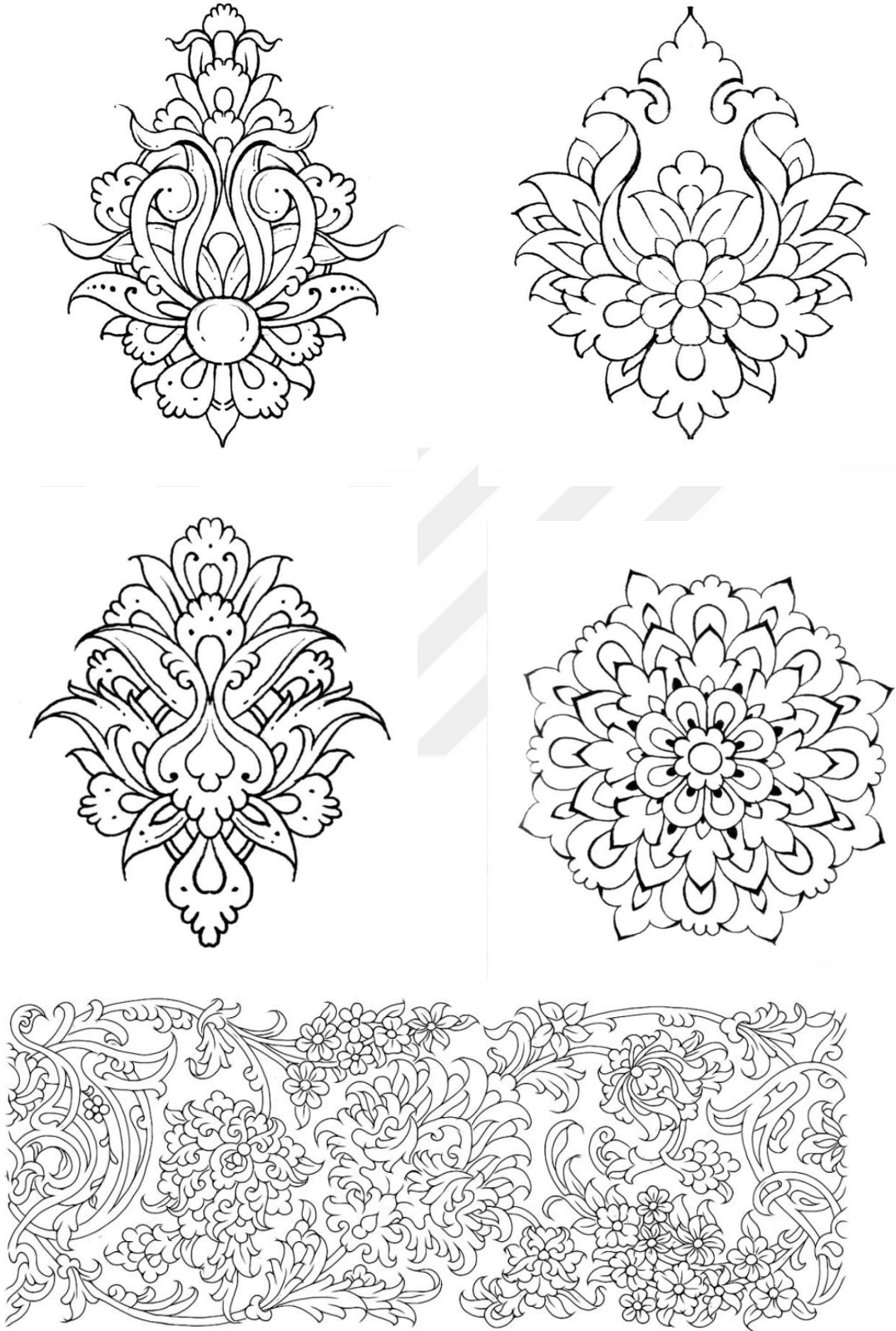
Leçek ve turunc Şah Abbasi, iyelik Şah Abbasi ve konsol Şah Abbasi bu desene bağlıdır ve ikinci gruptan sayılırlar.

Resim 76: Şah Abbasi Desen Tasarımı

(<http://bfa.blogfa.com/post-470.aspx>)

³⁰ Ali Husuri, Halı ve Minyatür , Ferhengiyan Yayıncılık, 1997

Resim 77: Şah Abbasi Desenleri

(<http://www.tebyan.net/newindex.aspx>)

Resim 78: Son Derece Zarif İsfahan El Dokuma Halısı , Şah Abbasi
Çiçekler ve İslimi Dallarla Süslenmiş

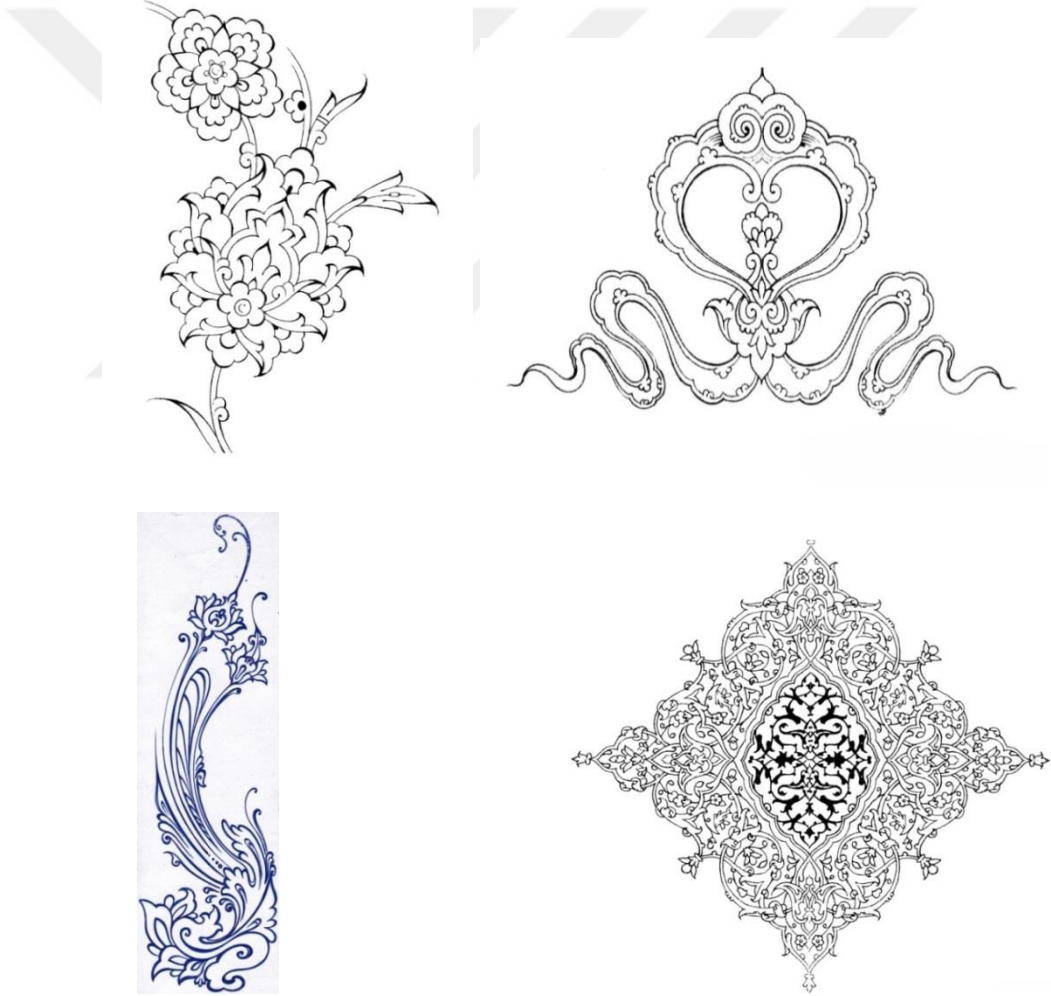
Resim 79: Leçek ve Turunç , Sah Abbasi Deseni / Halı Boyutu : 200 . 300 cm
Meşhed

Resim 80: Leçek ve Turunç, Şah Abbasi Deseni / Tasarımcı : M. Mehdevi
Meşhed

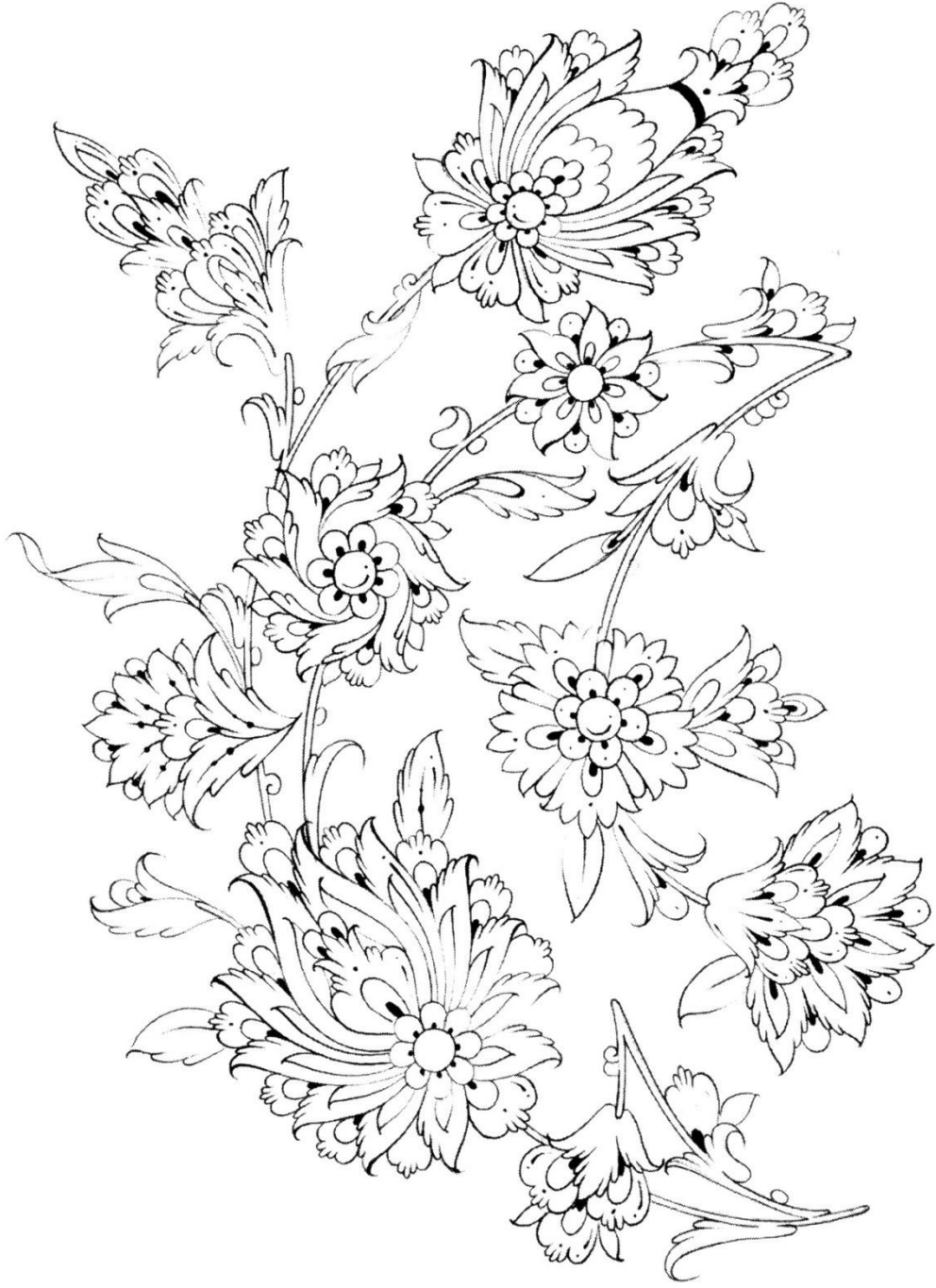
12.2 İslimi Deseni

Yılan ağzının açık şekline benzeyen, halı deseni tasarımında özel süsleme şekillerindendir. Bu şekiller bazen tasarımın küçük bir parçasını oluşturur, bazen metin ve kenarların büyük bir kısmını işgal eder ve musallat desenine dönüşürler. İslimi kelimesi islim kelimesindendir ve buğday tohumu anlamına gelmektedir. Bu islimi, dallarda tekrarlı şekilde buğday tohumlarını görüyoruz. Ayrıca bu kelimenin kaynağı İslam kelimesindendir. Bu yüzden Avrupalılar islimi desenlerin kökenini Arapça tasarımlarından bilirler. Bu yüzden arabesk (Arabesque) diyorlar. Bununla birlikte güzel ve başarılı bir tasarımdır.

Resim 81: İslimi Desenleri

(<http://persiangfx.com/fa/design-tools/eslimi>)

Resim 82: İslimi Desenleri

(<http://www.bargozideha.com/share>)

Resim 83: İslimi Deseni

12.3 Vazo Tasarımı

Adından anlaşılacağı üzere çiçek dalları ile doldurulmuş bir vazo şekli, ana yapısını oluşturur. Farklı boyutlarda bazen büyük ve birim şeklinde, bazen küçük ve paralel sıralarda halının tüm yüzeyini kendi kapsamı altına alıyor. Vazo tasarımı Qom, Tebriz, Kaşan, Abadan ve Kordestan dokuyucuları arasında büyük bir kabul görmüştür.

Resim 84: Vazo Tasarımı / Qom

Resim 85: Vazo Tasarımı / kaşan

(İran Halısı-Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

Resim 86: Leçek ve Turunç , İslimi Deseni / Tasarımcı : R. Şirazi / İsfahan / Halı
Boyutu : 260 . 170 cm

Resim 87: Leçek ve Turunç, İslimi Deseni / Tasarımcı : A. Kerbasion

Resim 88: Bir buçuk Zer , Vazo Tasarımı / Tasarımcılar : A. Meleki , A. Resuli /
İsfahan

12.4 Harati ya da Karışık Balık Deseni

Balık şeklini hatırlattığı için bu ismi almıştır. İran'ın doğusunda ortaya çıkan ve zamanla gelişip diğer bölgelerine yayılan bir desendir. Horasan, Hamedan, Kordestan bölgelerinde dokuyucular tarafından istenmiştir.

Halı deseni tasarımcıları bazen halının zemininde çiçek dolu turuncu bir desen kullanırlar. Bazen de yüzeyin tümünü bu çiçeklerin turuncusuz tekrarlı desenleriyle kaplarlar. Halının kenarlarını ya tamamen belli bir renkle ya da metne karşıt renkle yaparlar. Bu tasarımın en güncel biri Harati balık tasarımıdır.

Resim 89: Harati ya da Karışık Balık Desenleri

(<http://iran-carpet.com/fa/blog>)

Resim 90: Harati ya da Karışık Balık Desen

Resim 91: Harati Balık Tasarımı / Tebriz

12.5 Ağaç Deseni

Ağaçların dalları ve yaprakları, çalıların şekilleri ana kompozisyonu oluşturur. Bazen ağaçların dalları ve yaprakları arasında kuşlar ve ağaçların ayağında vahşi hayvanları yem yeme ve dinlenme halinde görürüz. Bu durumda tasarım “hayvanlı ağaç” diye adlandırılır. Eğer tasarlanmış hayvanların yanında at üzerinde veya yaya bir avcı avlanırken bulunuyorsa bu tasarıma da “avlık ağaç” denir. Eğer halının ortasında mavi renkli bir gölet varsa “ağaç sebze eken veya çeşme” diye adlandırılır. Bazen tasarımda ağaçtan hiçbir işaret olmayabilir. Çiçek dolu dallar ve sapsız, tasarımın ana kısmını oluşturur. “Mabet ağaç tasarımı” birkaç çam, selvi, salkım söğüt ve ya meyveli ağaçlar resminden oluşur. Ağaç deseninin en güncel hali de budur. Genelde mabetin tonozunun altında gösterilir.³¹

Kaşan, Esfahan, Tebriz, Qom, Tehran dokumacıları ağaçlı desenleri severler. Ağaç resmi ve deseni çoğu Avrupa ülkesinde de iyi karşılanmaktadır. Özellikle gençler arasında uzun ömrün, mutluluğun, saadetin işareti olarak kabul edilir. Yüzyıllardır İran’ın batı bölgelerinde kullanılan üzüm salkımı deseni ve İran’ın merkezi ile güney bölgelerinde kullanılan söğüt ağacı deseni de bu grupta sınıflandırılır.

Resim 92: Ağaç Tasarımı / Dokuma Zamanı : 1898 / Halı Boyutu : 170 . 287 cm

³¹ Ali Husuri, Halı ve Minyatür, Ferhengiyan Yayıncılık, 1997

Resim 93: Ağaç Tasarım / Halı Boyutu : 129 . 204 cm

Resim 94: Ağaç Tasarımı / 14 yy / Kaşan

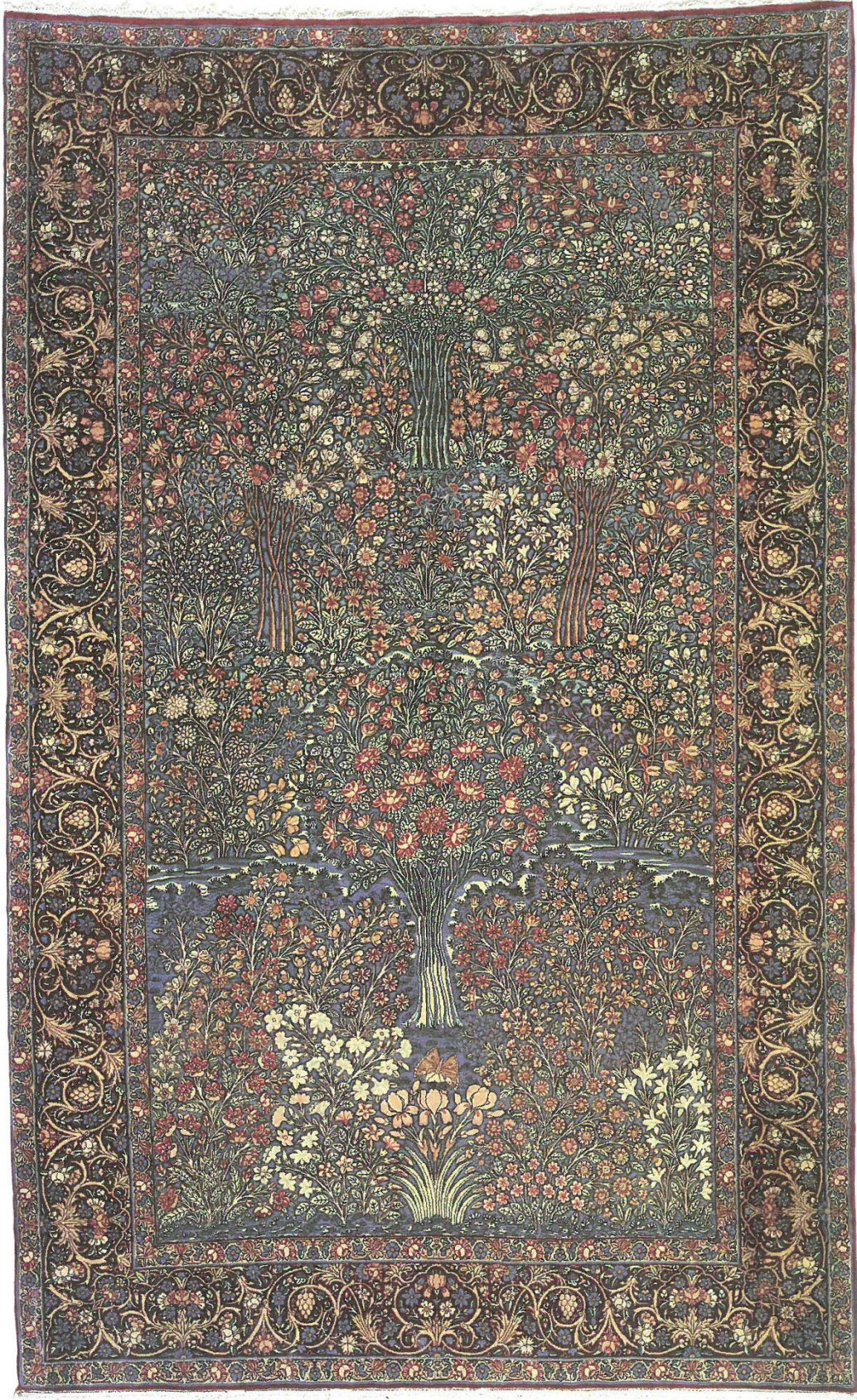
Resim 95: Ağaç Tasarımı / Tasarımcı : C. Dadkah / İsfahan

Resim 96: Ağaç Tasarımı / Tasarımcı : A. Erçeng / İsfahan

Resim 97: Bir Buçuk Zer , Ağaç Tasarımı / İsfahan

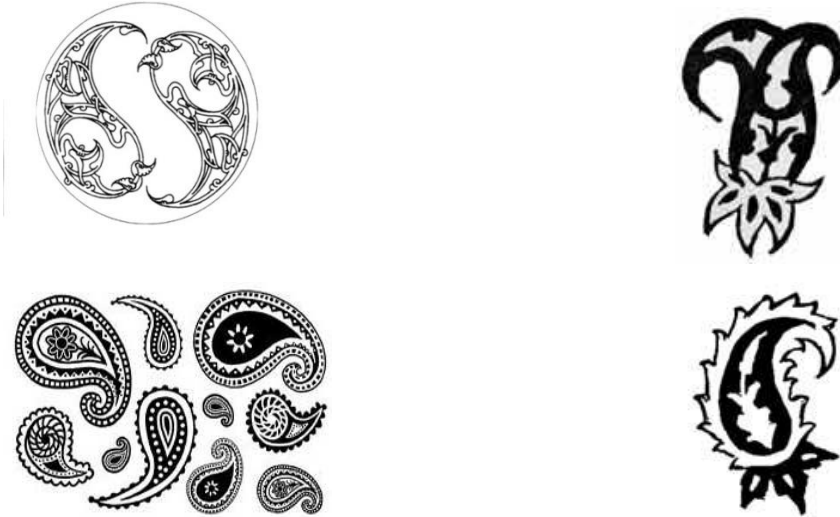
Resim 98: Ağaç Tasarımı / Halı Boyutu : 138 . 224 cm / Kerman

12.6 Çalı Deseni

Bazıları bu deseni İranlıların hürriyet sembolü olarak kabul etmektedir. “Selvi” olarak adlandırılan ve alçak gönüllülüğünden başını öne eğmiş canlı bir süsleme elemandır. İran’da çok kompleks, zengin kökü vardır ve ateş alevi, başını eğmiş selvi, başını göğsüne sokmuş kuş şeklindedir. Bazıları çalını badem, armut, incir ve bazı yerlerde palmiye meyvesi, mango meyvesi veya sugey (Hindistan’da bulunan dişi papağan) olarak bilirler.

Ancak çalı, daha çok ağaç ve bitkiye bağlı bilinir. Adı geçen tüm desenler, eski İranlıların efsanelerinin, inançlarının bir kısmıdır ve sosyal koşullar, kültürel etkilerle yüzyıllar sonra şekil ve form değiştirmiştir.

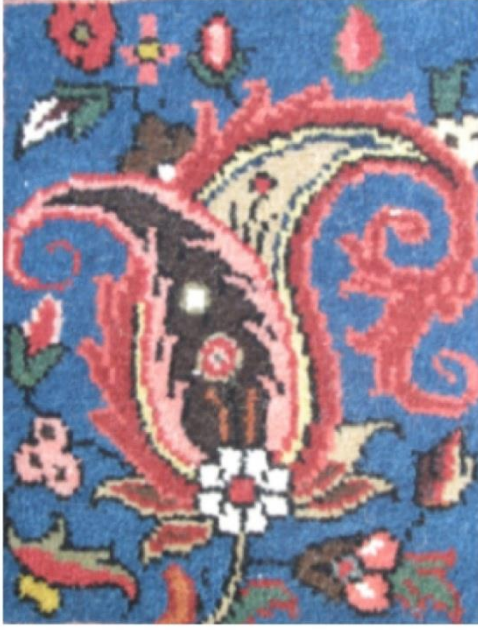
Çalı şekli halı tasarımlarında farklı çeşitler ve boyutlarda görünür. Bazen o kadar büyüktür ki birkaç tanesi halının tüm yüzeyini kaplar. Ancak genellikle küçük boyutlarda olup paralel sıralarda halının metninde veya kenarlarında birbirinin peşinde görünürler. Bazen kırık dal metodunda ama genelde eğri metodunda yapılır ve çoğu zaman Kerman, Senendec, Hamedan, Kaşan, Saraband ve Qom halılarında bulunurlar.

Resim 99: Çalı Desen Tasarımları

(<http://www.beytoote.com/art/farsh/evolution-plumes-persian.html>)

(<http://lachaktoranj4mahal.blogfa.com/post/7>)

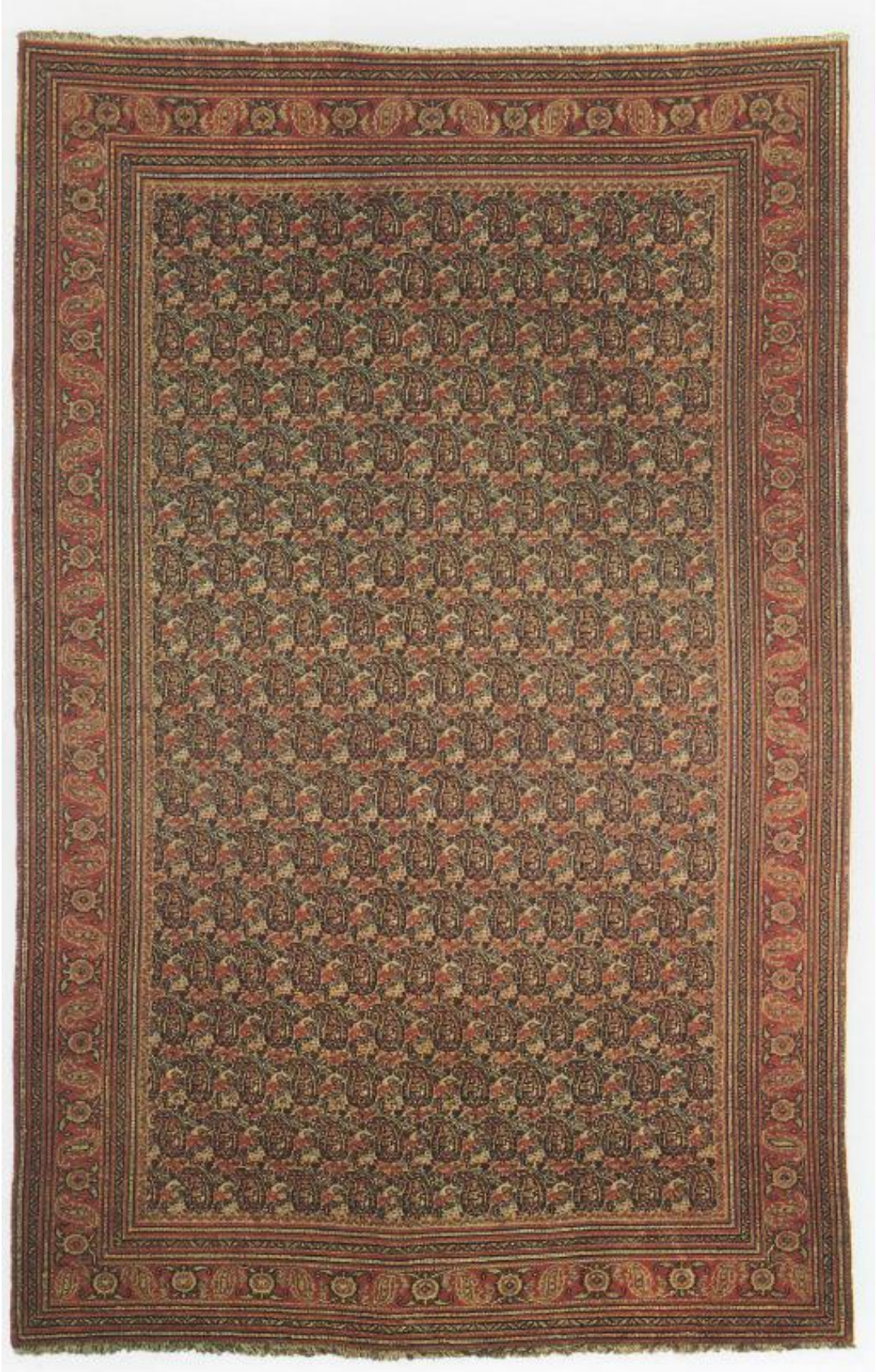
Resim 100: Halı Üzerinde Çalı Desen Tasarımı / Selvi Ağacı

(<http://www.persiancarpetassociation.com>)

Resim 101: Çalı Deseni

(<http://www.nividar.com>)

Resim102: Çalı Deseni / Halı Boyutu : 269 . 153 cm

Resim 103: Eski bir alı Desenli Halı / Halı Boyutu : 135 . 195 cm

Resim 104: Çalı Deseni / Tasarımcı : A. Kerbasion / Halı Boyutu : 100 . 70 cm

12.7 Kerpiç Deseni

Halı yüzey kompozisyonu geometrik, kare veya baklava biçimli şekillerden oluşup her birinin içinde vazı, çalı, çiçek dalı, çeşitli ağaçlar, vahşi hayvanlar ve kuşlar bulunursa bu tasarıma kerpiç kalıbı denir.

Bakhtiyari bölgesinden çıktığı düşünölen bu tasarım yine burada güncel bir şekilde kullanılmaktadır. Bugün bu tasarımdan kopya çekilerek oluşturulmuş çok sayıda büyük ve küçük halı Tebriz, Qom ve Bircend'de dokunur.

Resim 105 : Kerpiç Desenli Halılar

(<http://heidari-carpet.mihanblog.com>)

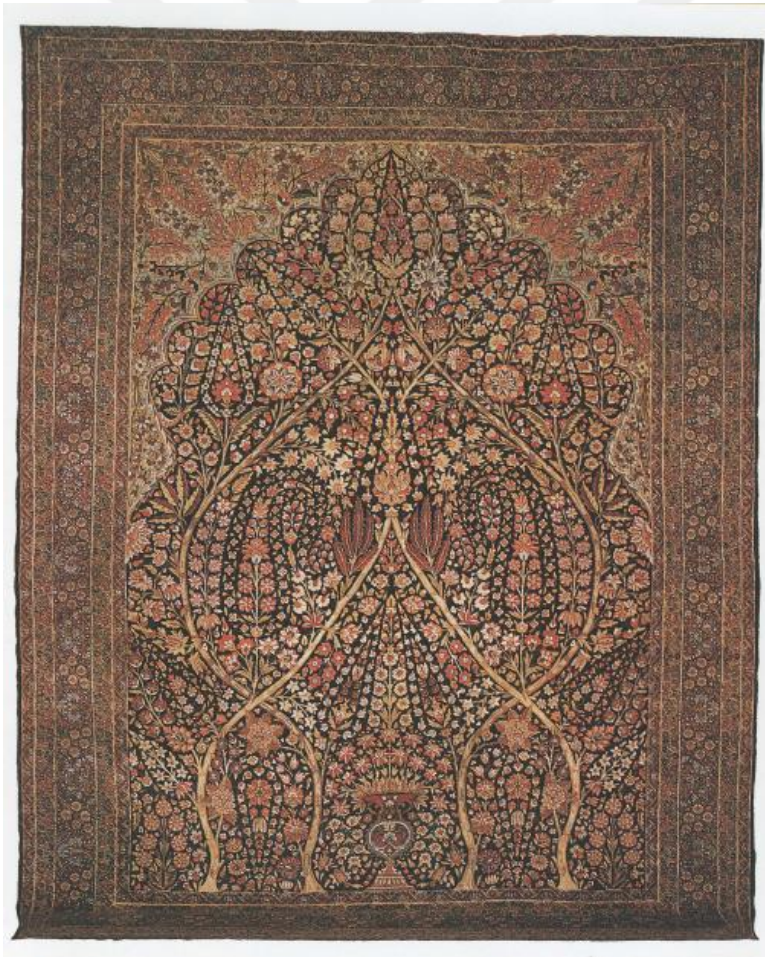
Resim 106: Kerpiç Deseni

12.8 Mihrap Deseni

“Camilerde imamın namaz kıldırma yeri olan mihrap deseni bu gruptaki halıların ana tasarımını oluşturur. Mihrabi ve islimi, ilk tasarımlardan sayılır. Bunlar İslam’dan önce de varolmasına rağmen sonradan bazı değişimler geçirmişlerdir.

Cami mihrap şeklinde, İran halısında kullanılan süsleme elemanları selvi, sütun başları, saçak, vazo, ağaç, yasemin çiçeği, bazı taç yaprakları ve Kufi, Nesih, Nastaliq, Sols kaligrafi yazıtlardır.

İran Mihrabi halıları, milli ve dini inançların karışımını göstermektedir. Mihrap tasarımlarını Qom, Kaşan, Esfahan, Tebriz ve Baluç dokuyucuları kullanmaktadır.³²

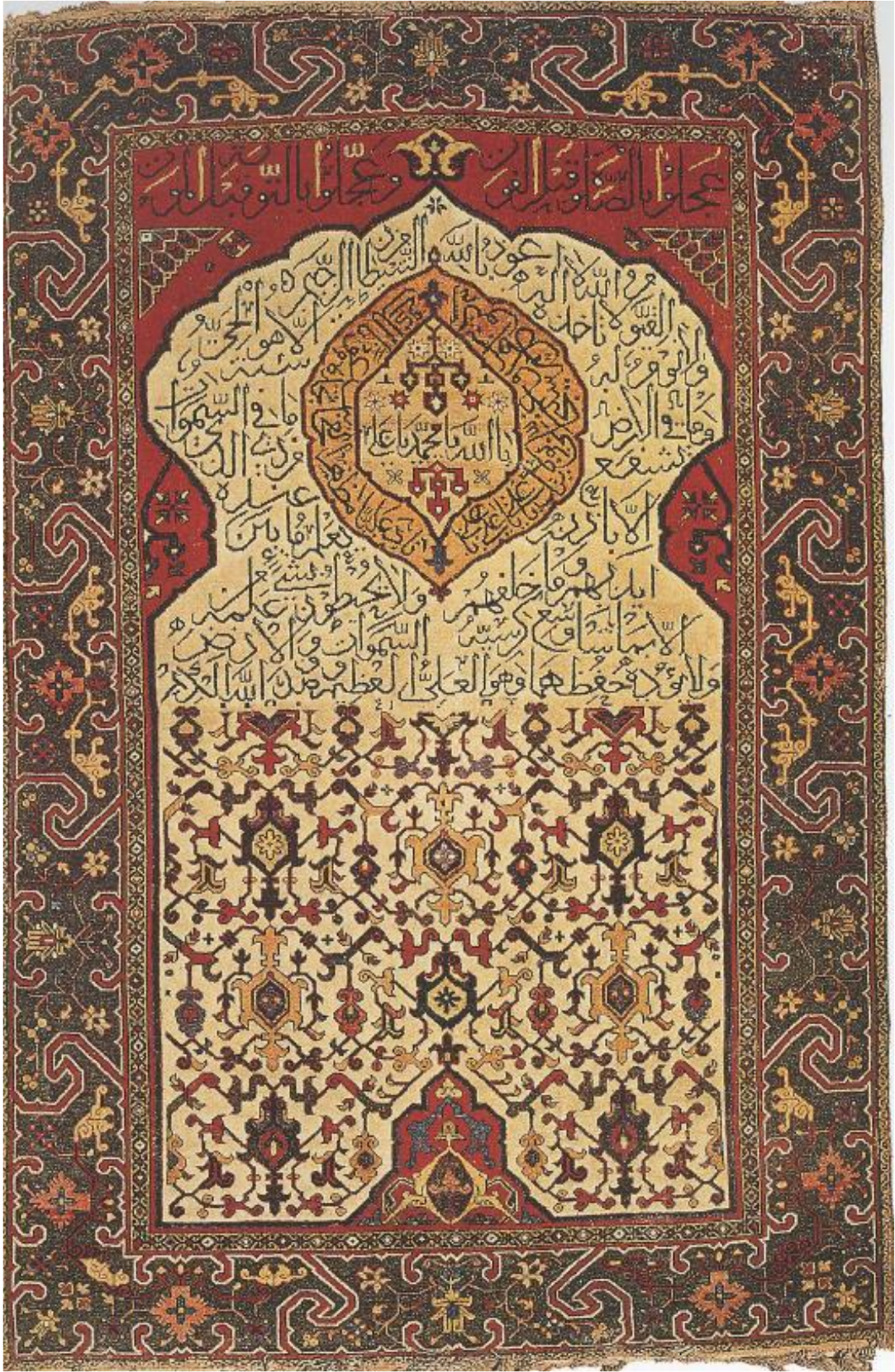
Resim 107: Mihrap Deseni / 19 yy / Halı Boyutu : 396 . 304 cm

³² M. Javad Nassiri, İran Halısı, Mirdaşti Yayıncılık, İran-İlk 2010

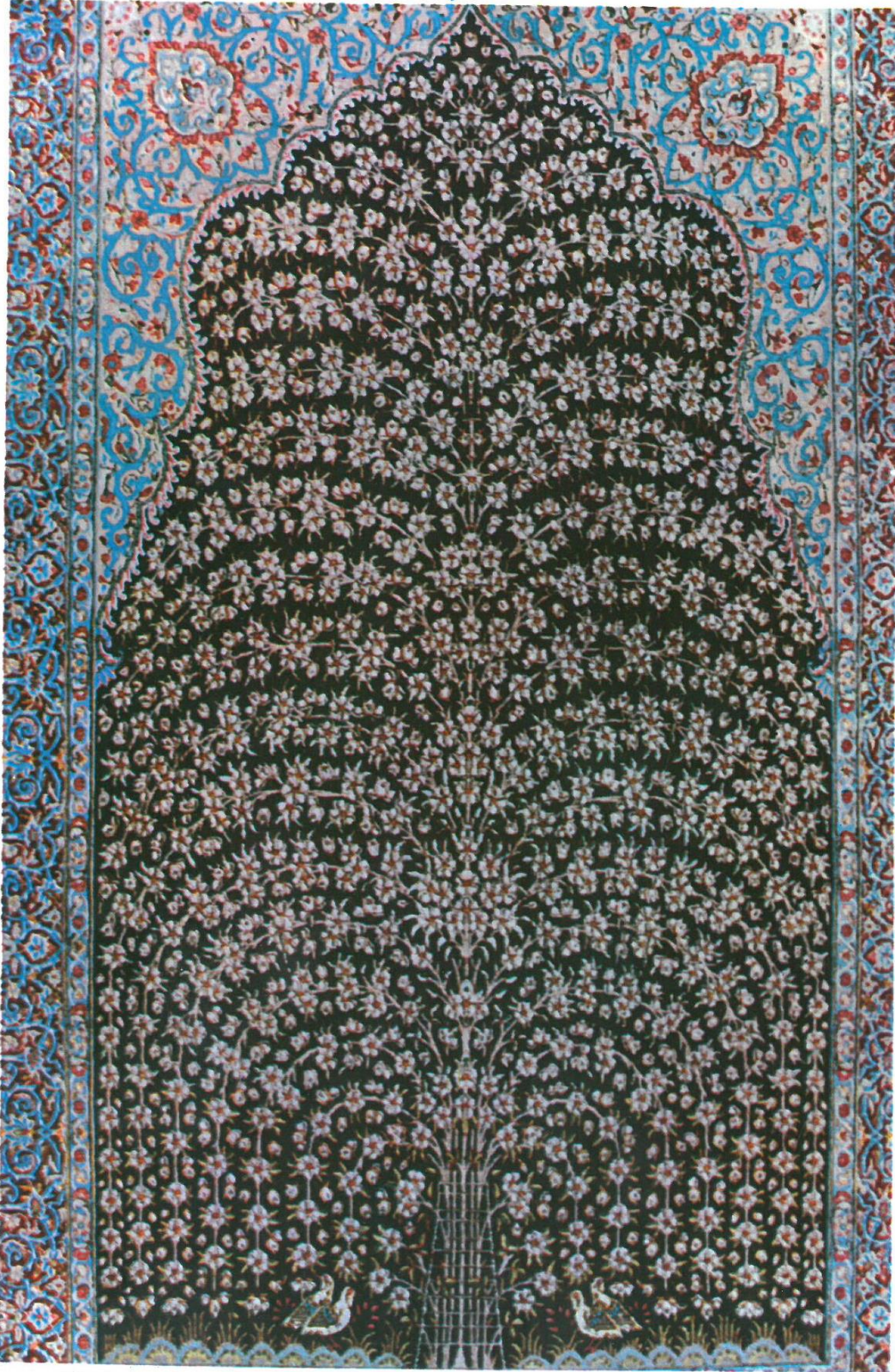

Resim 108: Mihrap Deseni / Halı Boyutu : 132 . 169 cm / 19 yy / Tebriz

(İran Halısı-Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

Resim 109: Mihrap Deseni / Halı Boyutu : 99 . 159 cm / İsfahan

Resim 110: Mihrap Deseni / Halı Boyutu : 2 . 3 Metre / kerman

(İran Halı Tasarımcıları-Yazar İsrail'nin arşivinden)

Resim 111: Mihrap Deseni / Tebriz

(İran Halısı-Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinde)

12.9 Efşan Deseni

Halı dokuma tasarımlarının çoğunda şekiller ve tasarımı oluşturan parçalar, sürekli bir şekilde ve kesimsiz halde çizilir. Efşan tasarımlarındaysa parçalar birbirinden ayrı ama düzenli mesafelerle çizilir. Efşan tasarımların en meşhurları “bağlı kukla” ve “büket” tasarımlarıdır.

Resim 112: Efşan Deseni / 1900 y / 190 . 135 cm

Resim 113: Efşan Deseni / Halı Boyutu : 266 . 143 cm

(İran Halısı-Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

12.10 Bağlı Desenli Tasarımlar

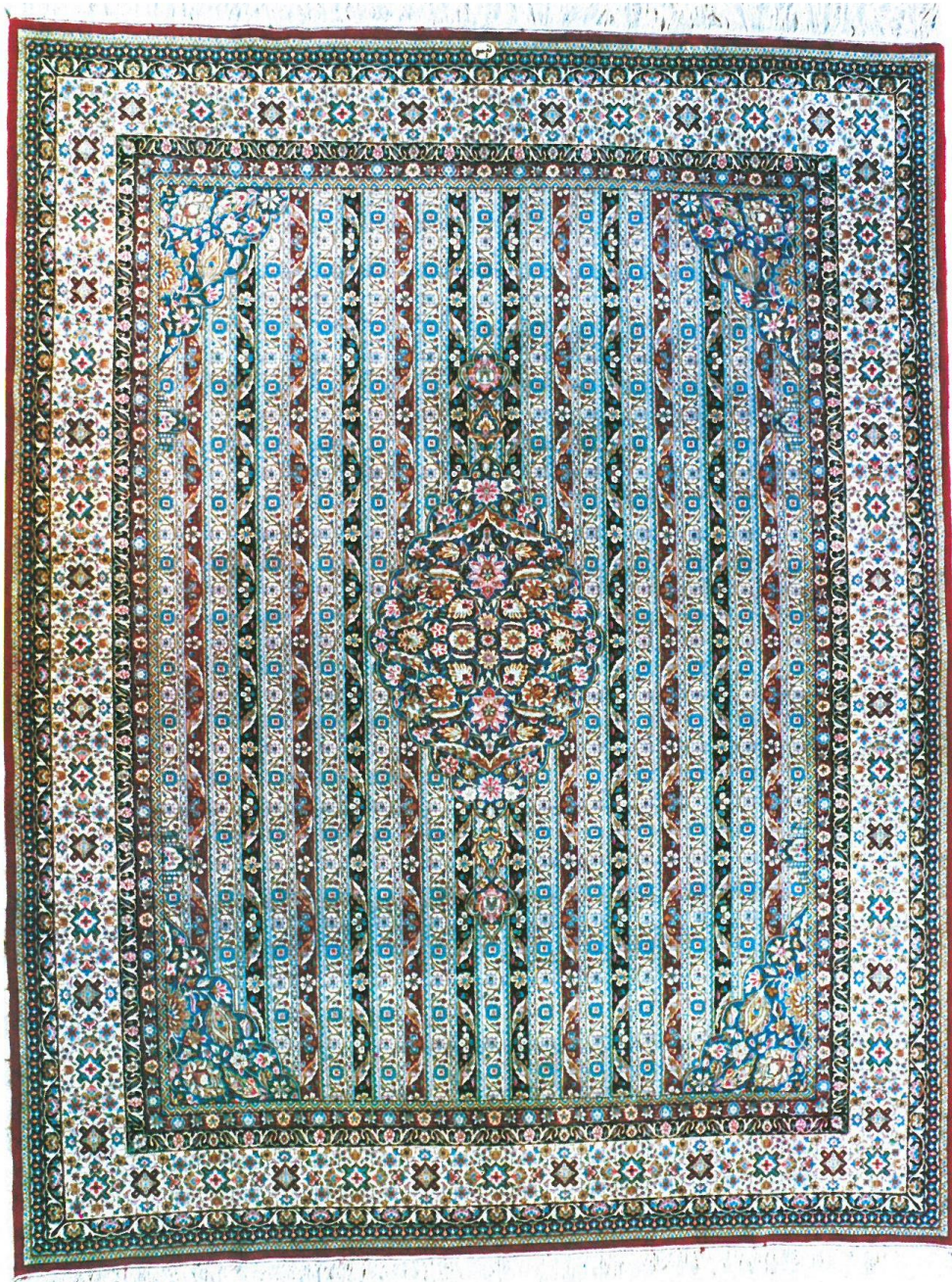
Eğer halının kompozisyonunda boydan ve en yönünde tasarımın küçük bir kısmı tekrarlanırsa ve bu kısımlar bağlarla birbirine eklenirse buna “bağlı” denir. Bu tasarımı İran’ın kuzey, doğu ve merkezi illerinin yaklaşık tüm halı dokuma atölyelerinde güncel olarak kullanılmaktadır.

Resim 114: Bağlı Desenli Tasarım / 17 yy / Halı Boyutu : 132 . 229 cm

12.11 Kalemlik Deseni

Eğer halının kompozisyonu farklı renkler ve küçük motiflerle süslenmiş olup eni bantlara bölünüp halının yüzeyi çizgili görünürse buna “kalemlik tasarımı” denir. Bu tasarım en eski tasarımlardan biridir. Şimdiye kadar İran’ın farklı bölgelerinde çeşitli tiplerde, farklı terme kumaşlara ve düğümlü el dokumalarına yansımıştır. Fars, Kordestan, Tebriz ve Qom dokuyucuların tarafından fazlaca kullanılır.

Resim 115: Kalemlik Deseni / Kerman

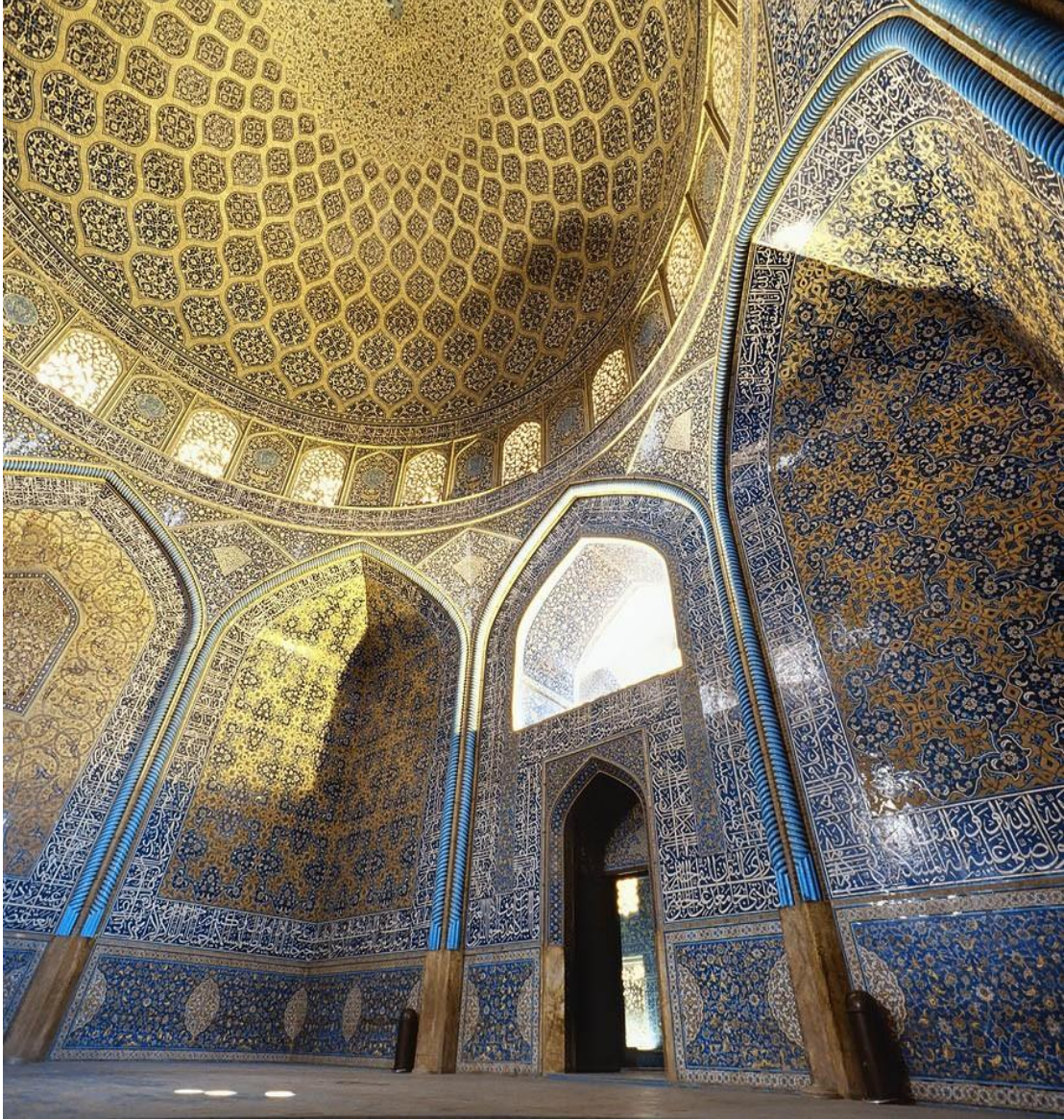

Resim 116: Kalemlik Deseni

(İran Halısı-Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

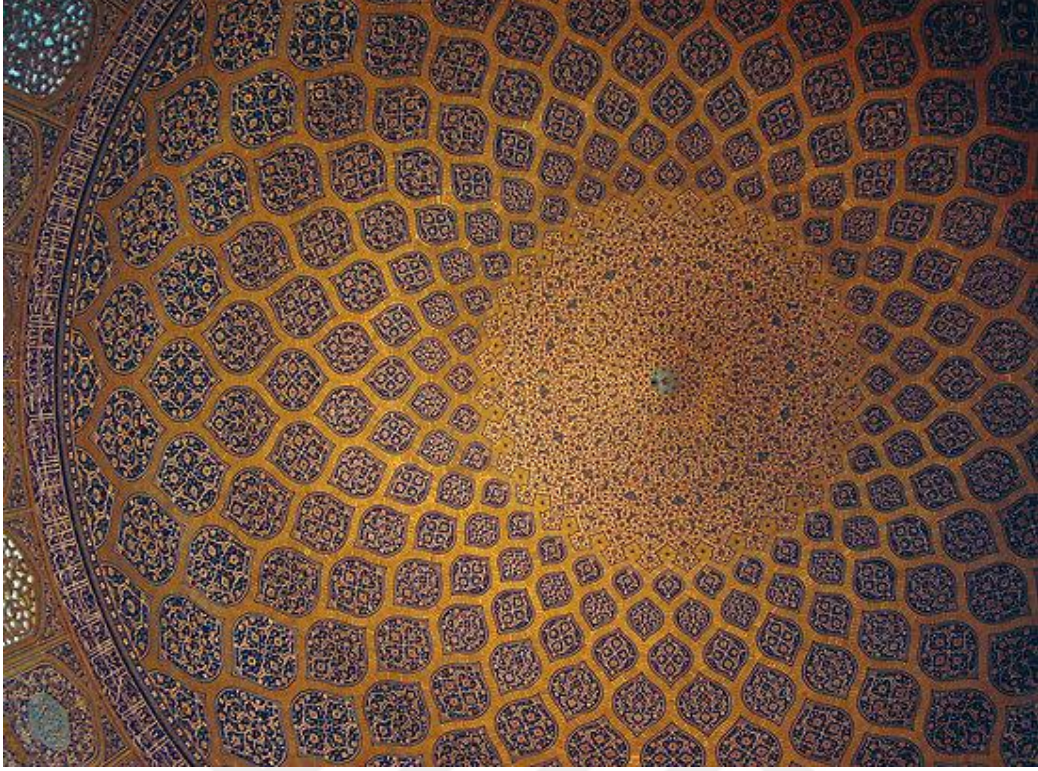
12.12 Tarihi Eserlerden Yorumlanan Desenler

Tarihi binaların resimleri halı tasarımcılarına kaynak olmuştur. Bina desenlerinin tamamı veya bir kısmı (kubbe, sütunlar, tonozlar gibi) kendi tasarımlarının arasına yerleştirilir. Bu grubun meşhur tasarımlarından biri İsfahan Şeykh Lotfollah camisinin kubbe tasarımı ve Taht-e Cemsidin harabelerinin tasarımıdır.

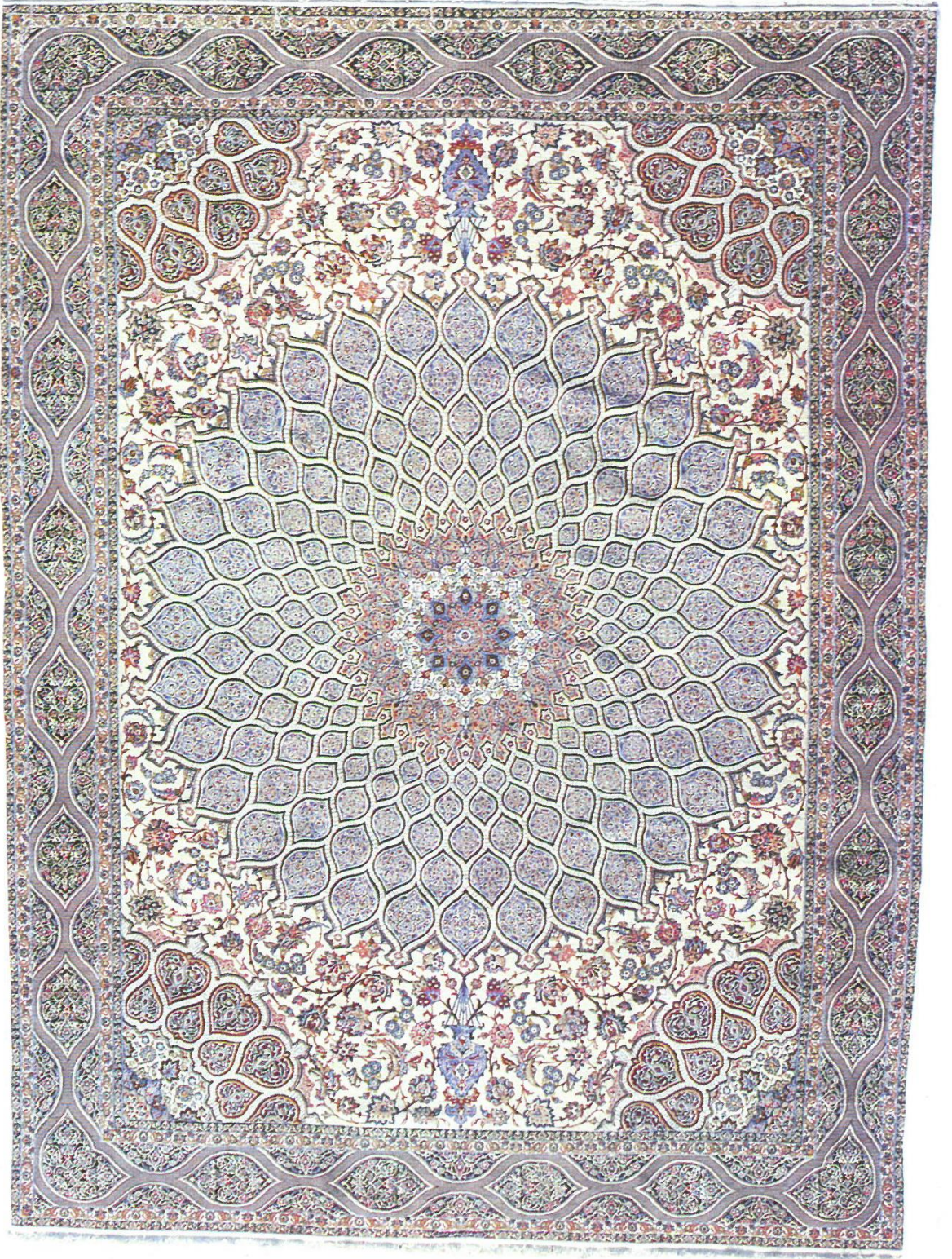
Resim 117: Şeykh Lotfollah Camisi / İsfahan

(<http://masjedidea.ir>)

Resim 118: Cami Kubbesi / İsfahan

(<http://www.mashregnews.ir>)

Resim 119: Cami Kubbesinden Yorumlanan Halı / Halı Boyutu : 2 . 3 Metre
İsfahan

Resim 120: Cami Kubbesinden Yorumlanan Halı / Halı Boyutu : 3 . 4 Metre

İsfahan

Resim 121: Şeykh Lotfollah Camisinden Yorumlanan Halı / İsfahan

Resim 122: Tahte Cemşid / Şiraz

(<http://www.panoramio.com/photo>)

Resim 123: Tahte Cemşid Sütunlarından Yorumlanan Halı / Şiraz

(<http://www.shafaghicarpets.com/En/Feature/ShowFeature>)

Resim 124: Tahte Cemşid Sütunlarından ve Askerlerinden Yorumlanan Halı / Halı
Boyutu : 677 . 448 cm / Kerman

12.13 Tarihi Kişilerden Yorumlanan Desenler

Bu grubun ana tasarımı tarihte ve politikada meşhur olmuş kişilerin portreleri, tabloları el dokumalarına yansıtılır. Geçmişte Kermanlı tasarımcılar arasında çok yaygın iken bugün Tebriz, İsfahan ve Tehran sanatçıları bu alanda çok ihtişamlı bir eserler vermektedirler. İran'ın en meşhur ressamı Mehmed Farşçıyan'ın tasarımları kullanılarak yapılan el dokumaları bunlardandır.

Resim 125: Salvador Dalí nin Eseri Olan “Son Akşam Yemeği” , Alinasab Tasarımcılar Tarafından Özenle Dokunulmuş

12.14 Türkmen Deseni

“Türkmenler arasında “çiçek” denir. Türkmen dokumacılar geometrik çizgilere dikkat eder. İsteklerine ve inançlarına göre çizim yaparlar. Bu çizimler onların iç dünyalarını yansıtır. Bu tasarımlara, motiflere bakıldığında her birinin arkasında kültürlü, zevkli bir millet yaşamaktadır. Müzik notaları gibi farklı bir ahenkleri ve yeni sözleri vardır. Türkmen tasarımları, onların yaşamlarının, geleneklerinin ve inançlarının sembolüdür.³³

³³ M. Javad Nassiri, İran Halısı, Mirdaşti Yayıncılık, İran-İlk 2010

Resim 126: Türkmen Desenler

(<http://www.bayragh.ir/modules/smartsection>)

Resim 127: Türkmen Desenli Halı

(<http://golestaaneiraani.persianblog.ir>)

Resim 128: Türkmen Desenli Halı

(<http://golestaaneiraani.persianblog.ir>)

Resim 129: Bir buçuk Zer, Türkmen Deseni / Halı Boyutu : 152 . 100 cm / Senendec

Resim 130: Türkmen Desenli Halı (Çiçek)

12.15 Aşiret Deseni

Gaşgayi kabile ve aşiretinin halılarına tasarım yapmak dokuyucunun kişisel hayallerine bağlıdır. Bu tür tasarımcılığa “Ezber” de denir. Dokuyucu doğada görüp beğendiklerini kendi hayal âleminden yansıtır. Basitliğine rağmen çok güzel tasarımlar ortaya çıkar. Bu tasarımlar tekrarlanmazlar. Aşiret tasarımlarının özelliği ezber ve düzensiz olmasıdır. Bu tip halılarda renk en önemli unsurdur. Aşiret tasarımları dokuyucunun yetenek ve deneyiminin sonucudur. Dokuyucu tekrarlı örnekleri kullanmayarak bir tasarım ortaya çıkartır. Aynı gruba ait diğer halılardan daha güzel ve benzersizdir. Kavim açısından bir özel kimliğe sahiptir.

Resim 131: Aşiret Desenli Bir Halı

Resim 132: Aşiret Desenli Bir Halı

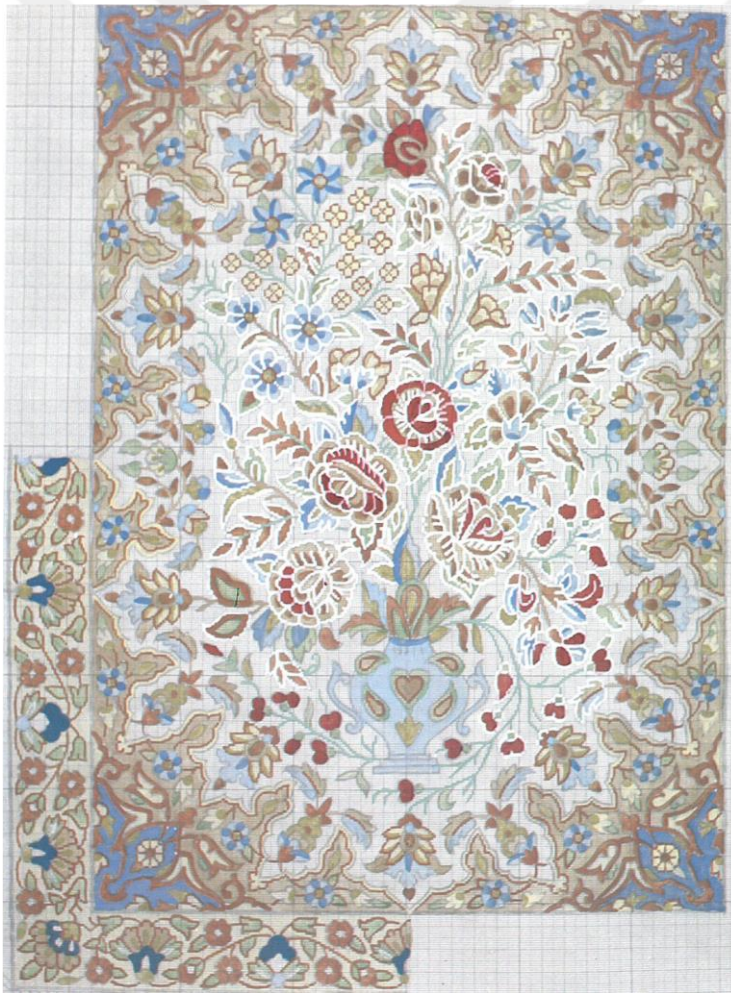

Resim 133: Aşiret Desenli Bir Halı / Halı Boyutu : 157 . 260 cm / 19 yy

12.16 Fereng Çiçeği Deseni

“Fereng çiçeği tasarımı aslında bir gül veya gül çiçeği yaprakları ile birlikte bir tasarımdır. İran’ın sanatçıları ve özellikle Çahar Mahale Bakhtiyari halı dokuyucuları halı tasarımında bu tasarımı kullanırlar. Bazen bu çiçeği tek başına bir çerçevede oturtup bunu da halının tamamında tekrar ederler. Bu desene “ayna çerçevesi” de denilmektedir.³⁴

Bu çiçeğin buketi halının orta madalyonun yerine konabilir ve buna da “fereng çiçeğinin turuncu” denir. Bu grubun tüm tasarımları doğal çiçeklere göredir, özellikle çok açık sarı, mavi ve kırmızı gül.

Resim 134: Fereng Çiçeği Deseni , Kareli Kağıt Üzerinde

³⁴ Turaj jule, İran Halılarının İncelenmesi, Yosavli Yayıncılık, 2.Baskı, 2010, s.22

Resim 135: Fereng Çiçegi Desenli Bir Halı / Tebriz

(İran Halısı-Yazar M. Javad Nassiri'nin arşivinden)

Resim 136: Fereng Çiçeği Deseni

12.17 Av sahneleri

Eski ve çağdaş tasarımlar gösteriyor ki İran halısında bulunan avlak tasarımları, mevzu ve motif açısından dört gruba ayrılır:

- 1) Av Sahnesi
- 2) Av ve Avcı (hayvan sembolleri ile)
- 3) Avlak (insan ve hayvan sembolleri ile)
- 4) Hayal avlak (İnsan ve hayvan ve efsane yaratıkları sembolleri ile)

Avlak, Çayır: Bu tasarımda farklı vahşi hayvanlar görünür ve aslında halı dokunan bölgelerin yaban hayatlarının çeşitlerini gösterir. Avlak veya doğal çayır korunan yerin resmi olabilir.

2) Av ve Avcı (hayvan sembolleri ile): Bu tür tasarımlarda yaban hayatın doğal ekosistemi canlandırılır. Bir hayvanın doğada büyük bir hayvanla avlanmasını güzel bir şekilde gösterir.

3) Avlak (insan ve hayvan sembolleri ile): Av sahnesi genel olarak tören ve farklı temaları içerir.

Bu avlak tasarımları genelde birkaç satır şiir ile çizilir. Çoğu zaman doğal bir manzara görünür. Avla meşgul at üstündeki birkaç kişi, çoğu zaman minyatür tasarımlar olarak canlandırılır.

4) Hayal avlak: İblis, ejderha ve diğer efsane hayvanlarının resimleri kullanılır.

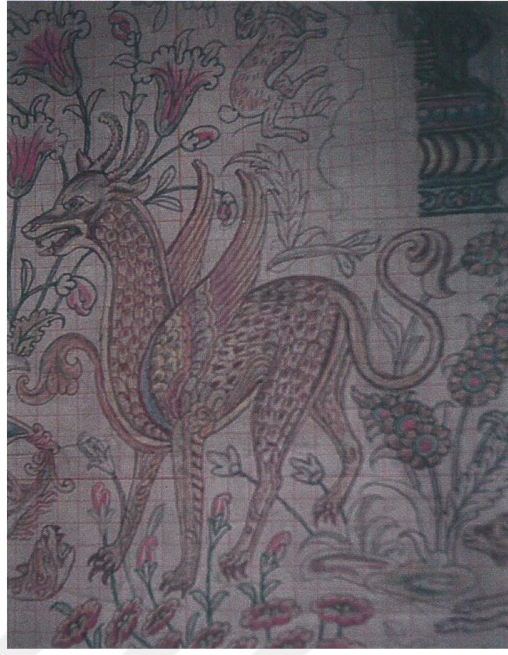

Resim 137: Av Sahnesi, Desenli Bir Halı (<http://www.shafaghicarpets.com/Fa/Feature>)

Resim 138: Av Sahnesi, Desenli Bir Halı

(<http://www.bargozideha.com>)

Resim 139: Av ve Avcı Tasarımı, Kareli Kağıt Üzerinde

(İran Halı Tasarımcıları-Yazar israfil'nin arşivinden)

Resim 140: Av Sahnasi Desenli Halı / Halı Boyutu : 223 . 138 cm / Kerman

13. Halı Kırkımı

Halının fazla olan ilmiklerini makas ile kesmeye kırkım denir. Bu metot, halının dokunma zamanında halının ilmiklerini fazla olan başlarını makasla kesmeyi önlüyor. Halı bittikten sonra kırkım atölyesine götürülüp kırkımcılar tarafından halının tümü elektrik makaslarıyla kırılır. Kerman, Horasan Kuzey kısmı, Meşhed, Sabzevar, Kaşmer kendi halılarını kırkan önemli bölgelerdendir. Yetenekli dokumacılar bile dokuma sırasında tek boyutta kırkma yapamadıkları için aslında tüm halılar dokumanın ardından son kırkım için atölyeye getirilir. Halının ilk olarak dokuma sırasında kırılması hatalı dokumaları gösterip giderme imkânı verdiğiinden daha iyidir. Elektrik makasları İran'a gelmeden önce, halının son kırkımı büyük el makasları ve büyük bıçaklarla yapılıyordu. Zamanla bunların kullanımı azaldı. Son kırkım esnasında yün ilmiklerin ve yün ipliklerin arasına giren fazla lifleri çıkarmak için büyük dişler halının üzerine çekilir. Günümüzde ince dokulu halıların son kırkımında yeni metotlarda kullanılmak üzere farklı görüntülü makaslar üretilmiştir. Bunlar istenilen kabarıklığı ve kırkımı sağlamaktadır.

14. El Halılarında Boyutlandırmalar

Evlerin mimarisine ve yapısına bakılarak oluşturulmuş en yaygın halı boyutları şunlardır:

1. Bir buçuk Zer = $1.56 * 1.04$ metre
2. Arkalık = 100 ila $90 * 60$ santim
3. $2 * 3 = 6$ metrelik
4. $3.5 * 2.5 = 9$ metrelik
5. $3 * 4 = 12$ metrelik

Halı: 6 metrekareden büyük olanlara “halı”, 4 metrekareden küçük olanlara da “küçük halı” denir.

Bu boyutlar bugün de halıcıların kullandığı ölçülerdir. Son yıllarda $2.25 * 3.25$ gibi boyutlar, alıcılar tarafından sipariş edilmiştir.

Eski halı araştırmalarında alışılmadık boyutlarla karşılaşmıştır. Bunlar özel kullanım ve sipariş üzerine dokunmuştur.

Bu boyutların bazılarında çokgenler eşitsiz yanlar ile görünür. Farklı çaplarda daireler ve ayrıca karenin çeşitli boyutları (özellikle 2*2 ve 3*3 ve 3.5 * 3.5) yurt dışındaki pazarların dikkatini çekmiştir.

Adı geçen boyutların yanında perdelik ve başlık gibileri de vardır ki kullanımı çoğu zaman padişahların saray ve köşklerinde olmuştur.

Başlık, yaklaşık 2*4 çarpı 3*6 ve hatta daha büyük boyutlarda, genelde uzunlukları enine göre 1.5 ila 2 kat hatta daha büyük olan ve onların 2 ya da 3 tanesinin yan yana koyulmasıyla büyük odalar, salonlar gibi yerlerin halıyla döşenmesinde kullanılan bir tür halıdır.

Perdelik de bir küçük halıdır. Yaklaşık olarak 1.20 ila 1,5 * 2,5 ila 2.80 metre boyutlarına sahiptir. Böyle büyük boyutlardaki halıların dokuması 20, 30, 40 ve hatta daha büyük alanda son 200 yıl içerisinde yaygındı. Genel olarak hükümet binaları veya dini yerler için yapılırdı. Tarihi raporlarda daha büyük boyutlar (1000 metrekare gibileri) İrani halılar için kayıt edilmiştir. İran halı tarihinde Baharestan halısının, İran'ın en eski ve büyük halılarından biri olduğu, 1400 yıl önce dokunduğu gösterilmektedir.

Son birkaç yıl içerisinde İran'da sınırlı sayıda halı, 1000 metreden daha büyük boyutlarda dokunmuştur. Bunlar da sipariş üzerine yapılmıştır.

15. Halıyı Eskitme

Halı yünleri zamanla iç-dış faktörlerle sürtünme ve ayaklanma etkisiyle pullarını kaybederek eskir ve şeffaf bir hal alır.

Halı eskitme İran'da eskiden beri bilinirdi. Bunun için halılar sokaklarda insanların ayaklarının ve güneşin altına serilirdi.

16. İhracat ve İç Pazar İlişkileri

El dokuma halı piyasasının dünyada fazla çeşitliliği bulunmamaktadır. Bu pazar birkaç ülkeyle sınırlıdır. Uluslararası ticaret geçmişine bakıldığında politik krizlerin ve koşulların halı ihracatının azalmasında büyük rolü olduğu görülür. Bu durum, küçük farklılıklar bulunsu da el dokuma halı üreticisi ülkelerinin tümü için geçerlidir.

İran el dokuma halısı da aynı durumla karşı karşıyadır. İran el dokuma halısının ihracatı, 1978 yılından önce dünya ihracat pazarının %50'sini elinde bulundururken bu oran şu anda %30 civarındadır.

İran 100'den fazla ülkeye halı ihracatı yapmaktadır. Bu ihracatın %98'lik kısmı dünyanın 25 ülkesine yapıyor gözüktse de aslında %80 civarındaki bölümü yalnızca 10 ülkeye yapılmaktadır. İran el dokuma halı ihracatının %50'sine yakın kısmı Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne yapılmaktadır.

Son yıllarda (2010 ile 2015 yılları arası) ticari, mali ve uluslararası taşımacılık alanlarında İran'a uygulanan ambargo sonucunda İran halısının Amerika Birleşik Devletleri'ne girişi yasaklanmıştır. Amerika piyasasındaki büyük bir pay kaybedilmiştir. Ayrıca istatistiki veriler İran halı ihracatının, son yirmi yılın en düşük seviyesinde olduğunu göstermektedir. Tabii ki 2016 yılında ambargonun kaldırılması, İran ihracatının eski durumuna dönme ümidini doğurmuştur.

Dünya genelinde İran'a halı ihracatında rakip olan başlıca ülkeler Hindistan, Çin, Pakistan, Türkiye ve Nepal'dir. Bu ülkelerin de halı ihracat pazarları, İran ihracat pazarına benzemektedir.

Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya, dünyadaki en büyük halı alıcısı olan ülkelerdir.

16.1 Almanya

Avrupa kıtasında bulunan Almanya birkaç yıl öncesine kadar İran el dokuma halısının en büyük ithalatçısı konumundaydı.

Bu ülke insanları, özellikle de Almanya'nın batı bölgelerindekiler, İran el dokuma halısının meraklılarındandır. Hamburg limanı, el dokuma halılarının deposu gibidir. El dokuma halıları, bu limandan hareketle birçok Avrupa ülkesine ihraç edilmektedir. Ayrıca İran el dokuma halı fuarlarının en büyüğü olan “Hannover DOMOTEX” her yıl ocak ayında Almanya'da düzenlenmektedir.

2013 yılından 2015 yılına kadar İran'a yönelik mali yaptırımların ağırlaşmasından, İran ihracatının şeffaflığa sahip olmayışından ve İran ürünlerinin çoğu zaman aracılar hatta kimi zaman başka ülkeler adına ihraç edilmesinden dolayı bu bölümde 2003-2013 yılları arasında farklı ülkelerin Almanya'ya halı ihracatı pazarını inceleyeceğiz.

Almanya, “570110” gümrük tarife numarasıyla, son yıllarda İran ve dünyanın el dokuma halılarının en büyük ithalatçısı konumuna gelmiştir. Bu ülke 2006 ve 2009 yılları dışında en büyük İran el dokuma halısı ithalatçısı konumundaydı.

2003 yılında İran, Hindistan, Pakistan ve Çin'den 197, 4 milyon dolarlık el dokuma halı ithalatı yapılmıştır. 2013 yılında ise 7,156 milyon dolara düşmüştür. Bu dönemdeki eksi %2,3'lük büyüme (ithalat hacminin %3'lük küçülmesi) bu ülkedeki el dokuma halı talebinin azaldığının göstergesidir.

Bu ülkenin 82 bin ton olan 2003 yılındaki ithalat ağırlık hacmi, 2013 yılında 26 bin tona düşmüştür. Bu da %10,3 oranında bir düşüş göstermektedir.

Ayrıca Nepal ve Afganistan'ın istatistik verileri 2009 yılı ile 2011 yılları arasındaki döneme aittir.

Bu nedenle Almanya'nın İran ve rekabet halinde olduğu Hindistan, Pakistan, Türkiye ve Çin'e yaptığı el dokuma halı talebi incelenmiştir.

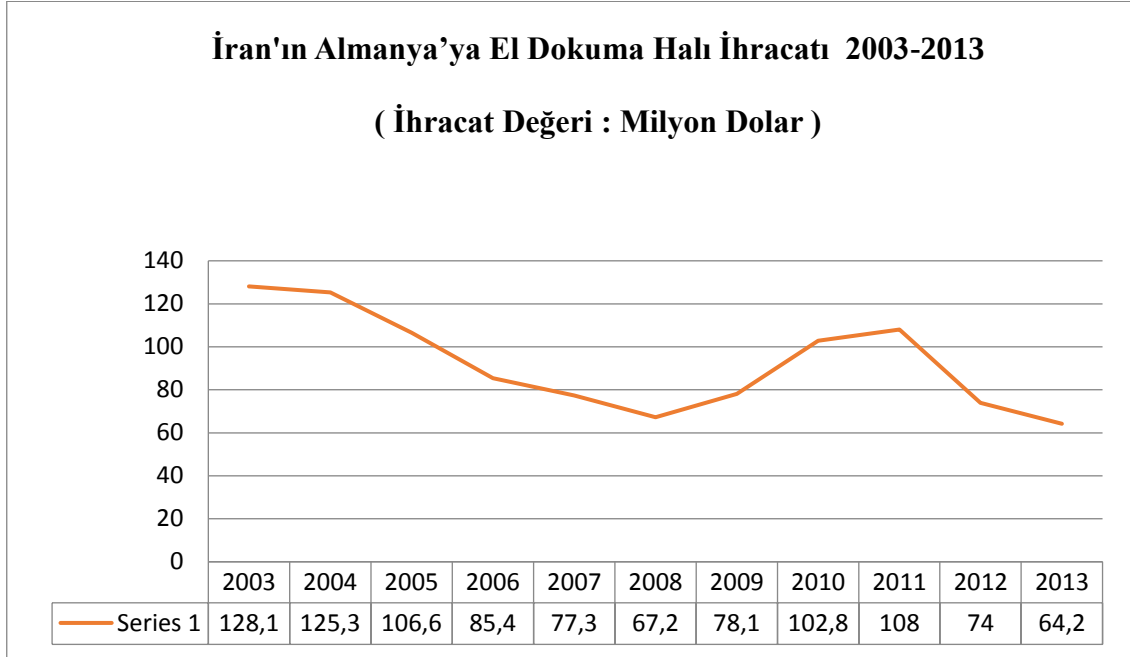
16.1.1 İran'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı

İran halı ihracatı 2009 ve 2011 arasındaki dönem çıkarılırsa 2003 yılından 2013 yılına kadar dikkate değer bir düşüş göstermiştir. İran halı ihracat değeri, 2003 yılında 128,1 milyon dolarken 2013 yılında yarıdan az bir değer olan 62,2 milyon dolara düşmüştür. Ayrıca İran'ın Almanya'ya ihraç ettiği halı ağırlık hacmi, 2003 yılında 5,8 bin ton iken 2013 yılında 1,3 bin tona düşmüştür. Bu düşüş aslında %78'lik ağırlık düşüşünü göstermektedir.

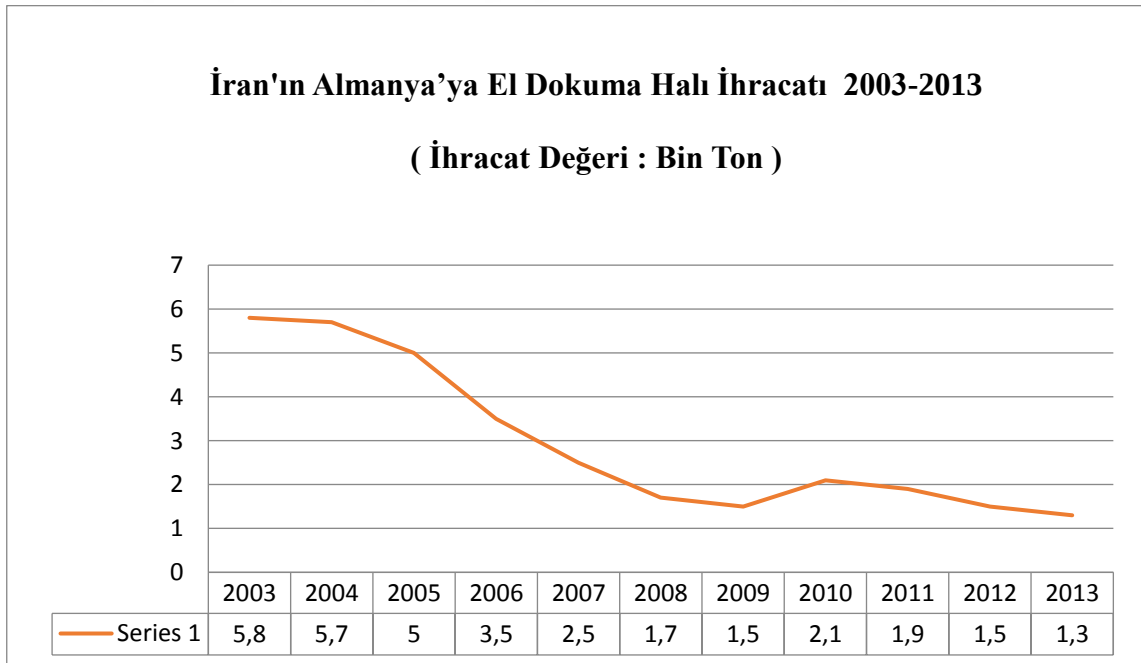
2003 yılında değer açısından İran'ın Almanya halı pazarında sahip olduğu pay %23,8 iken bu oran 2013 yılı sonunda %19,7'ye düşmüştür. Ayrıca ağırlık açısından da bu pay yine aynı yıllar içinde %14,5'ten %6,7'ye düşmüştür.

Bununla birlikte İran halısının birim değeri 2003 yılında 22 dolar/kg iken 2013 yılında 47,8 dolar/kg olmuştur. %117'lik bir oranda yükselme göstermiştir.

Tablo 2. İran'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003-2013 / İhracat Değeri:
Milyon Dolar³⁵

Tablo 3. İran'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003-2013 / İhracat Değeri:
Bin Ton³⁶

³⁵ İran Gumruğünden Alınmıştır

³⁶ İran Gumruğünden Alınmıştır

Tablo.4. İran'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003-2013 (Yüzde) Değer ve Ağırlık Açısından³⁷

Seneler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Değer Açısından	23.8	25.1	23.1	19.5	19.4	16	15.8	18.4	19.2	17.3	19.7
Ağırlık Açısından	14.5	18.7	11.9	9.1	7.9	7.2	6.6	7.8	8.7	9.2	6.7

16.1.2 Hindistan'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı

2009-2013 yıllarını göz ardı edersek 2003-2013 yılları arasında Hindistan'ın Almanya'ya halı ihracatı, değer açısından büyüme göstermiştir. Bu ihracat değeri 2003 yılında 26,7 milyon dolar iken 2013 yılında 79,2 milyon dolara çıkmıştır.

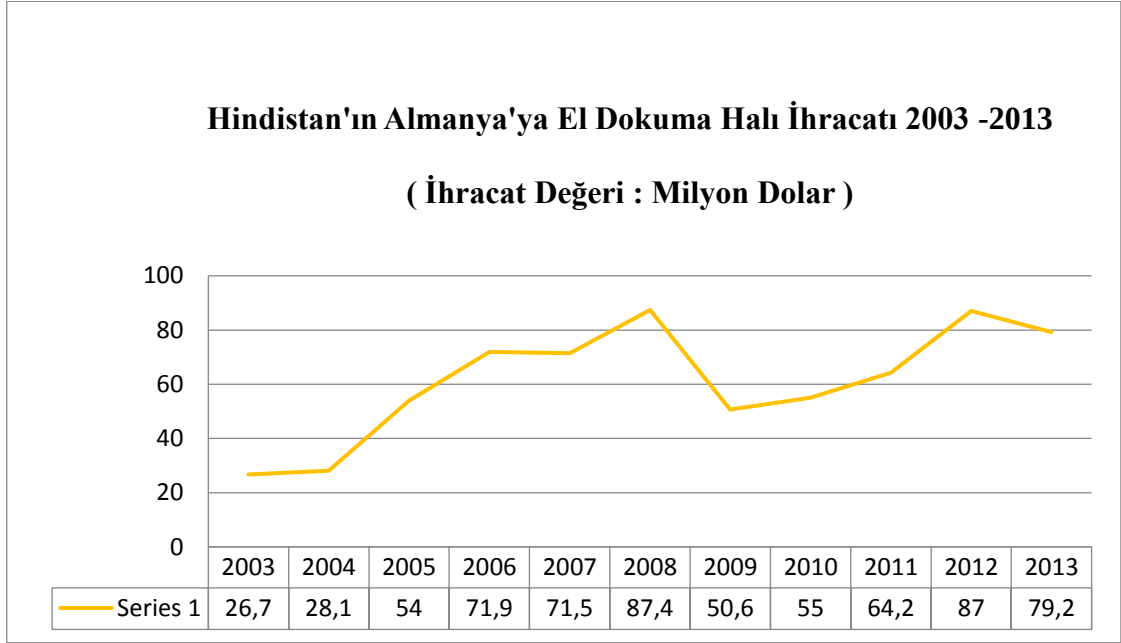
Tablo 6'da Almanya'ya ihraç edilen halı ağırlıkları gösterilmektedir. En büyük tonaj 2,4 bin ton ile 2006 yılında, en küçük tonaj ise 0,9 bin ton ile 2012 yılındadır.

Tablo-7, Hint el dokuma halısının Almanya'ya ihracatındaki ağırlık durumlarını ve değer paylarını göstermektedir.

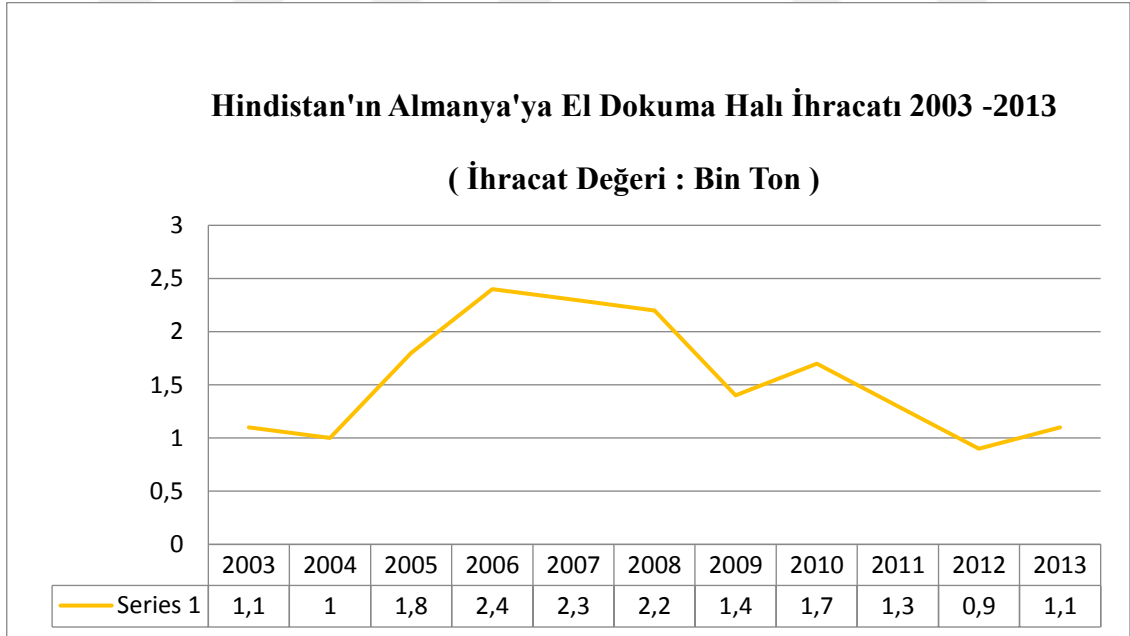
İhracat değer payı 2003 yılında %16,4 iken 2013 yılında %29,7'ye yükselmiştir. Birim değeri açısından ise Hint halısının değeri, 2003 yılında 24 dolar/kg iken 2013 yılında 72 dolar/kg olmuştur. Bu da kilogram başına %200'lük bir değer artışını göstermektedir.

³⁷ İran Gumruğünden Alınmıştır

Tablo 5. Hindistan'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003 -2013 /
İhracat Değeri : Milyon Dolar³⁸

Tablo 6. Hindistan'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003 -2013 / İhracat
Değeri : Bin Ton³⁹

³⁸ İran Gumruğünden Alınmıştır

³⁹İran Gumruğünden Alınmıştır

Tablo 7. Hindistan'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003-2013 (Yüzde)
Değer ve Ağırlık Açısından⁴⁰

Seneler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Değer Açısından	16.4	19	20.7	26.5	26	29.5	23.4	16.9	27.1	37.6	29.7
Ağırlık Açısından	2.7	3.1	4.3	6.2	7.5	9.5	5.9	6.5	6.3	5.8	5.7

16.1.3 Pakistan'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı

8 ve 9 numaralı Tablolar, Pakistan el dokuma halısının değer ve ağırlık olarak Almanya'ya ihracatının bu dönemde azaldığını göstermektedir. Tablo-8, ihracat değerinin 2003 yılında 28,2 milyon dolar iken 2013 yılında 13,8 milyon dolara düştüğünü; Tablo-9 ise Pakistan'ın Almanya'ya halı ihracat ağırlık hacminin, aynı yıllarda yıllık 1000 tondan 200 tona düştüğünü göstermektedir. Bu da %80'lik bir düşüşe denk gelmektedir.

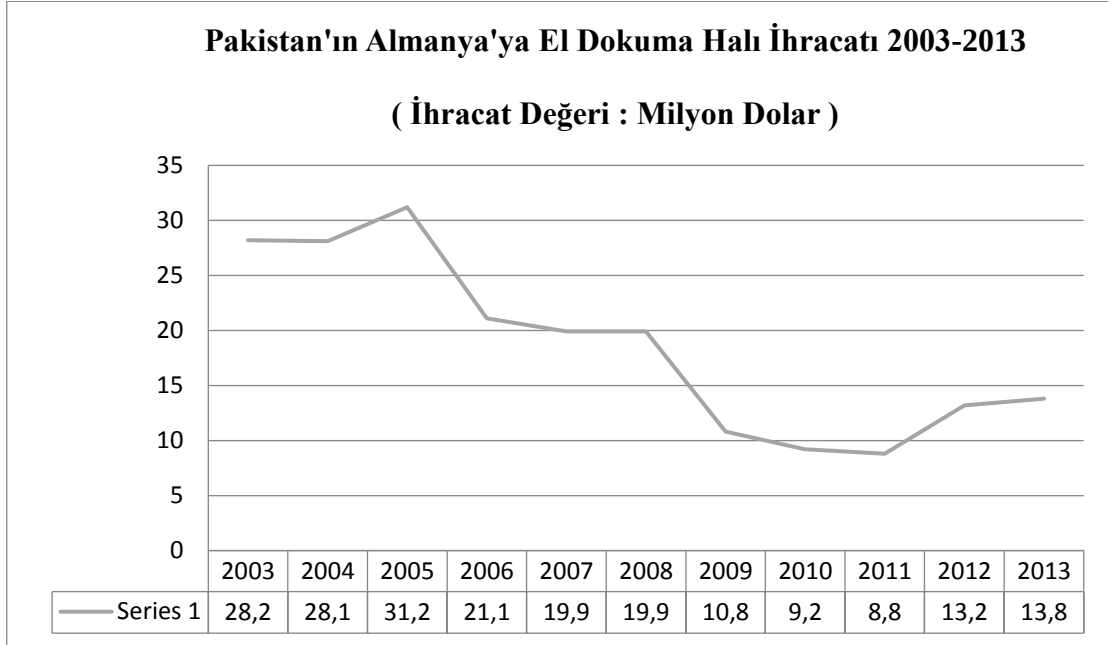
En büyük ihracat değeri, 31,2 milyon dolarla 2005 yılında iken; en küçük değer ise 8,8 milyon dolarla 2013 yılındadır.

Pakistan'ın Almanya'ya ihraç ettiği el dokuma halısının kilogram başına birim değeri, 2003 yılında 28,2 dolar/kg iken 2013 yılında 69 dolar/kg olmuştur.

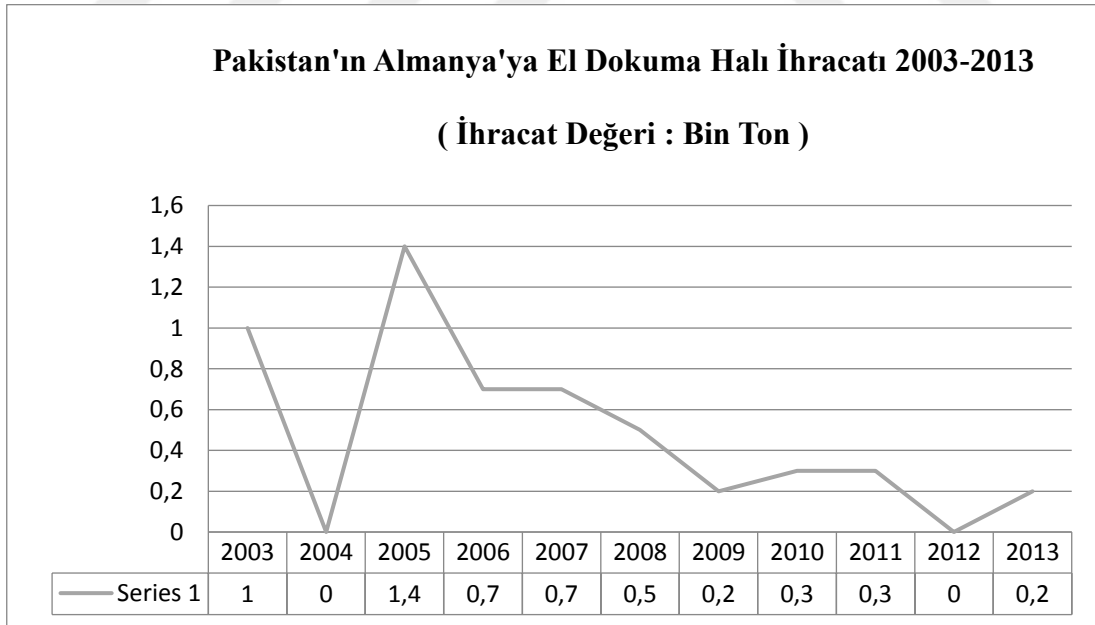
Tablo-10 Pakistan'ın Almanya'ya el dokuma halı ihracatındaki değerleri ve ağırlık hacmi paylarını göstermektedir. Bu tablo Pakistan'ın Almanya halı piyasasındaki payının oldukça azaldığını göstermektedir.

⁴⁰ İran Gumruğünden Alınmıştır

Tablo 8. Pakistan'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003-2013/ İhracat Değer:
Milyon Dolar⁴¹

Tablo 9. Pakistan'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003-2013/ İhracat Değer:
Bin Ton⁴²

⁴¹ İran Gumruğünden Alınmıştır

⁴² İran Gumruğünden Alınmıştır

Tablo 10. Pakistan'ın Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003-2013/(Yüzde)
Değer ve Ağırlık Açısından⁴³

Seneler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Değer Açısından	15.3	12.9	13	7.6	8	9	8.4	7.3	7.1	11.5	11.2
Ağırlık Açısından	1	0	1.4	0.7	0.7	0.5	0.2	0.3	0.3	0	0.2

16.1.4 Türkiye'nin Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı

Tablo-11 ve 12 sırayla Türk el dokuma halısının Almanya'ya ihracatta sahip olduğu değerleri ve ağırlık hacimlerini göstermektedir. 2003 yılında ihracat değeri 10,3 milyon dolar iken 2013 yılında 1,2 milyon dolara düşmüştür. Bu da genel olarak Türk halısının Almanya'ya ihracatının düşüşte olduğunu göstermektedir.

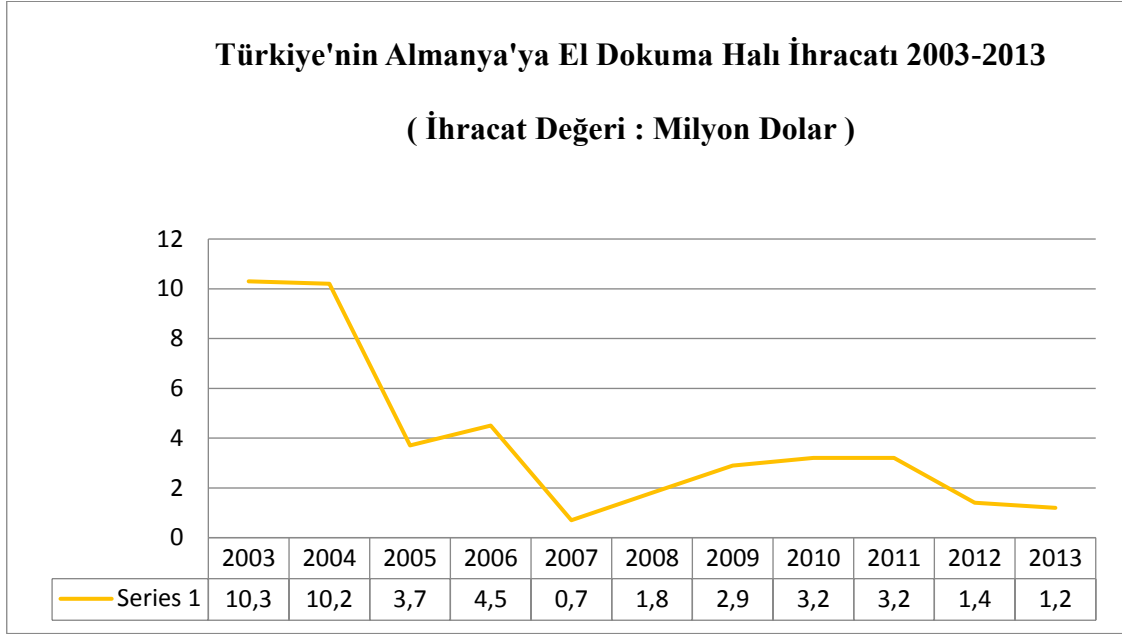
Türk el dokuma halısının ihracat ağırlık hacmi 2003 yılında 200 ton iken 2013 yılında 80 tona düşmüştür. Bu dönemde Türkiye'nin en büyük ihracat değeri, 10,3 milyon dolarla 2003 yılında gerçekleşirken en küçük ihracat değeri ise 0,7 milyon dolarla 2007 yılında gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin halı ihracatı 2007 ile 2011 yılları arasında büyüme göstermesine rağmen 2012 yılından itibaren şiddetli bir düşüş göstermiştir.

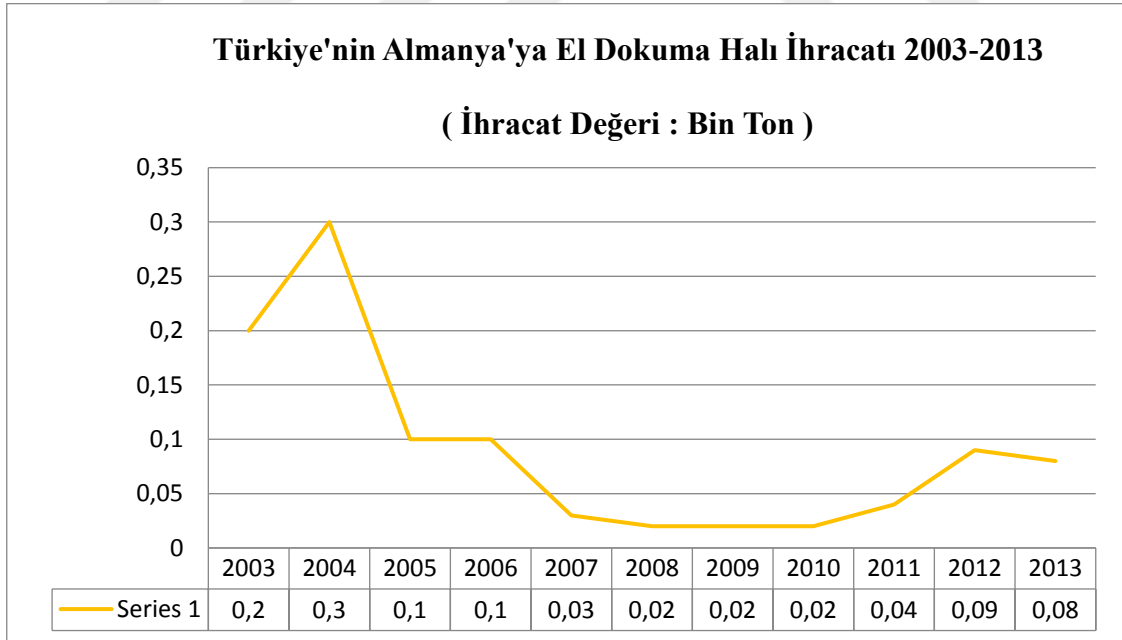
Tablo-13, Türk el dokuma halı ihracatının değer açısından payı 2003 yılında %22,4 iken 2013 yılında %1,3'e gerilemiştir.

⁴³ İran Gumruğünden Alınmıştır

Tablo 11. Türkiye'nin Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003-2013 / İhracat Değeri : Milyon Dolar⁴⁴

Tablo 12. Türkiye'nin Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003-2013 / İhracat Değeri : Bin Ton⁴⁵

⁴⁴ İran Gumruğünden Alınmıştır

⁴⁵ İran Gumruğünden Alınmıştır

Tablo 13. Türkiye'nin Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003-2013/ (Yüzde)
Değer ve Ağırlık Açısından⁴⁶

Seneler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Değer Açısından	22.4	15.9	5.5	6.7	0.82	2.03	4.05	3.9	3.06	1.5	1.3
Ağırlık Açısından	0.54	1.1	0.2	0.3	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.6	0.4

16.1.5 Çin'in Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı

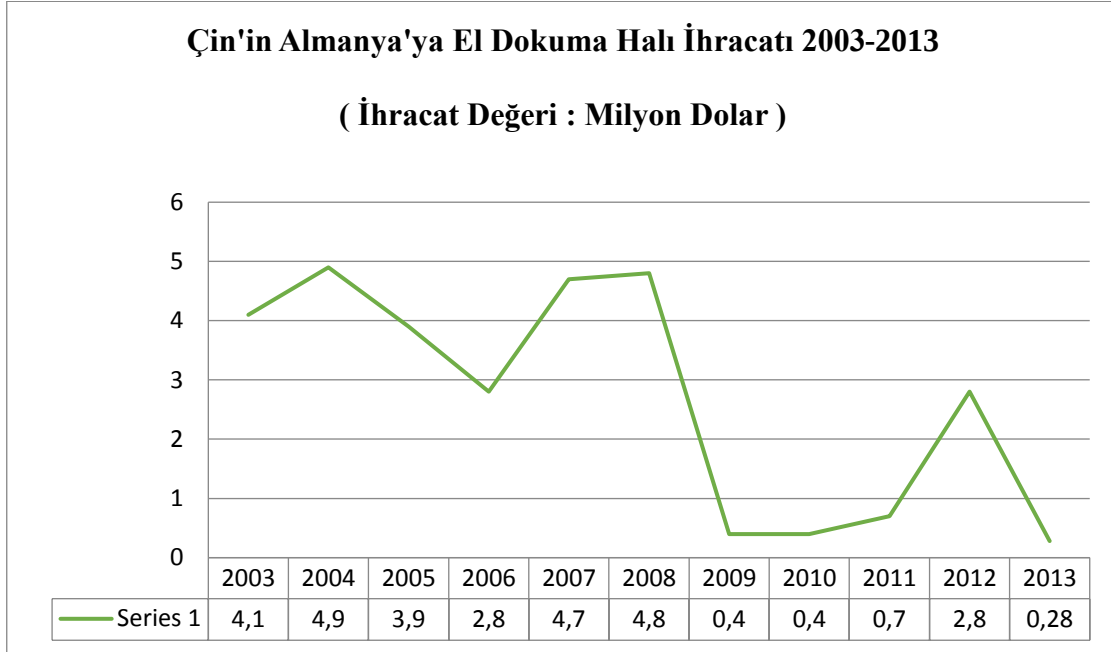
Tablo-14'de incelenen bu dönemde Çin'in Almanya'ya halı ihracatının düşüş eğilimi gösterdiği görülebilmektedir. Çin el dokuma halı ihracatının değeri 2003 yılında 4,1 Milyon dolar iken 2013 yılında 0,28 milyon dolara düşmüştür. Ayrıca Tablo-15, Çin'in Almanya'ya halı ağırlık ihracat hacmini göstermektedir. Yine Çin halı ihracat ağırlık hacmi 2003 yılında 0.16 ton iken 2013 yılında sıfıra düşmüştür.

Tablo-16, Çin'in Almanya'ya el dokuma halı ihracatındaki değerlerini ve ağırlık hacmi paylarını göstermektedir. Bu tablo, Çin'in Almanya'ya halı ihraç eden ülkeler arasından çıktığını açıkça göstermektedir. İstatistiksel veri ve tabloları inceleyerek Almanya'ya el dokuma halısı ihraç eden Hindistan dışında tüm ülkelerin pazardaki paylarının küçüldüğünü görebiliriz.

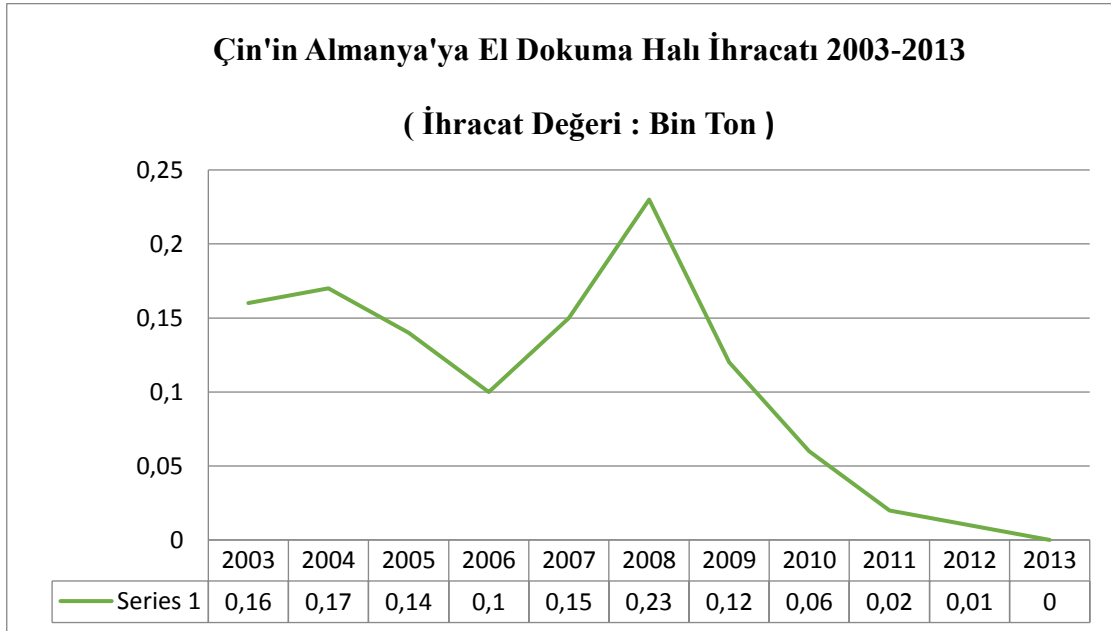
Almanya'nın halı talebinin hangi eğilimde seyrettiğini belirlemek amacıyla 2003 yılında ihracat değeri 4,1 milyon dolar iken 2013 yılında 0,28 milyon dolara düşen Çin el dokuma halı ihracatı incelenmiştir.

⁴⁶ İran Gumruğünden Alınmıştır

Tablo 14. Çin'in Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003-2013 / İhracat Değeri :
Milyon Dolar⁴⁷

Tablo 15. Çin'in Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003-2013 / İhracat Değeri :
Bin Ton⁴⁸

⁴⁷ İran Gumruğünden Alınmıştır

⁴⁸ İran Gumruğünden Alınmıştır

Tablo 16. Çin'in Almanya'ya El Dokuma Halı İhracatı 2003-2013 / (Yüzde) Değer
ve Ağırlık Açısından⁴⁹

Seneler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Değer Açısından	3.02	4.03	3.2	2.4	4.07	5.2	0.6	0.8	1.8	7.8	0.8
Ağırlık Açısından	0.39	0.6	0.3	0.3	0.5	0.5	1	0.2	0.1	0.1	0

İncelemeler, “5702” kimlik numarası talebinin 2008 yılından 2013 yılına kadar 245 milyon dolardan 325 milyon dolara yükseldiğini göstermektedir. Ayrıca tonaj artışı da açıkça görülmektedir.

“5703” kimlik numarasının talebi de aynı dönemde 614 milyon dolardan 566 milyon dolara düşmüştür.

“5707” kimlik numarasının talebi 2008 yılında 137 milyon dolar iken 2013 yılında 140 milyon dolara düşmüştür.

“5705” kimlik numarasının talebi de yine aynı yıllarda 60 milyon dolardan 50 milyon dolara düşmüş ve Hindistan'ın elinde bulunmuştur.

Konunun daha iyi anlaşılması için aslında en pahalı halılardan olan 5702, 5703, 5704 ve 5705 (farklı halı döşeme kimlik numaraları) kimlik numaralı halıları inceleyebiliriz. Almanya pazarındaki birim kilogram fiyatı 72 dolar/kg ile en yüksek Almanya'nın ardından sırasıyla 69 dolar/kg ve 47,8 dolar/kg ile Pakistan ve İran gelmektedir.

⁴⁹ İran Gumruğünden Alınmıştır

Ayrıca 2012 yılında Hint halısının Almanya pazarındaki ortalama birim fiyatı 96,6 dolar/kg idi.

Böylece Hindistan, Almanya pazarında İran'ın yerini almaya başarmıştır. Hindistan'ın 2011 yılında el dokuma halı ihracatında İran'ın asıl rakibi sayılması, 2011 yılından 2013 yılına kadar bu pazar payına ulaşmasıyla olmuştur.

16.2 Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri dünyadaki el dokuma halı ithalatçılarının en büyüklerinden biridir. Ancak ülkedeki halı ithalatında son yıllarda değişimler olmuştur. Aslında tüm dünyada halı talebinde bir düşüş yaşanmıştır. Almanya ihracatında görüldüğü üzere Hindistan dışında bütün ülkelerin el dokuma halı ihracatında dikkate değer düşüşler yaşanmıştır.

Aşağıda İran ile rakip ülkeleri Hindistan, Pakistan, Türkiye ve Çin'in Amerika pazarına halı ihracatlarını inceleyeceğiz. Nepal ve Afganistan'ın el dokuma halı ihracatının istatistik verilerinin, 2009-2011 yılları arasına ait olduğunu belirtmek gerekir.

2010'dan 2015'e kadar İran'ın bütün ihracat ürünlerine ve özellikle de İran halısının ABD'ye ihracatına yönelik yaptırımların ağırlaşması nedeniyle İran ihracatının bu dönemde doğruluk ve şeffaflıktan uzaklaşması, İran ürünlerinin birçoğunun aracılar, hatta başka ülkeler adına ihraç edilmesi gibi sebeplerle İran'ın düşen ihracat verilerini doğru anlayabilmek için farklı ülkelerin Almanya pazarına halı ihracatlarını kıyaslamak gerekir. Bu sebeple adı geçen ülkelerin 2000 yılından 2010 yılına kadar Almanya'daki halı ihracat pazarını inceleyeceğiz.

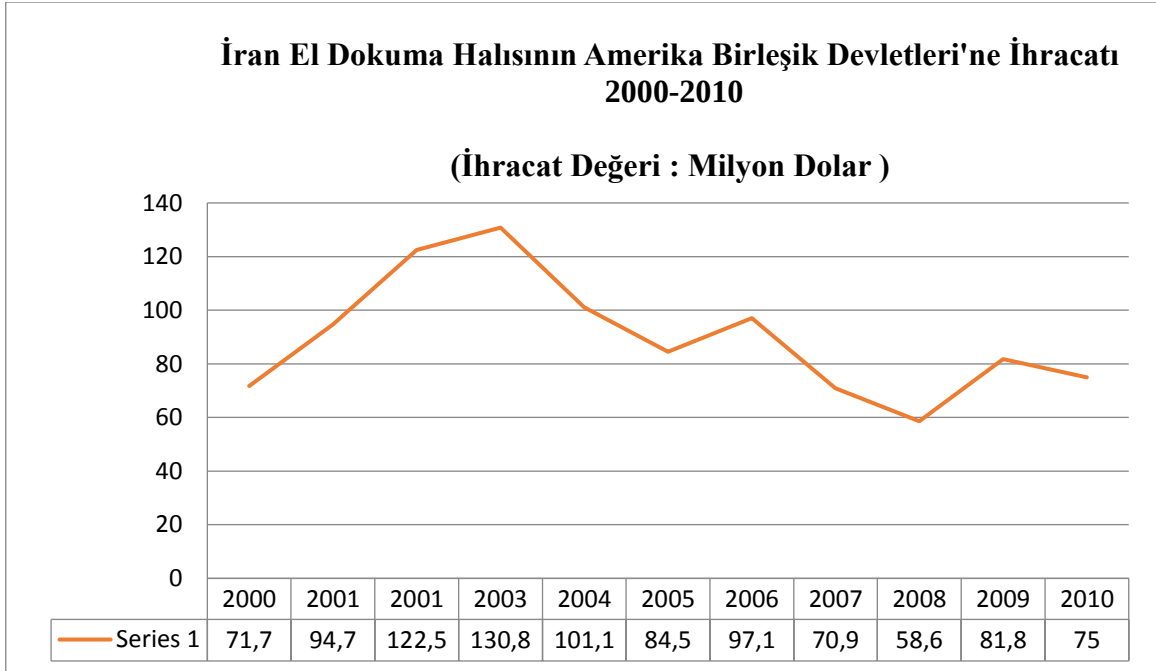
16.2.1 İran El Dokuma Halısının Amerika Birleşik Devletleri'ne İhracatı

İran el dokuma halı ihracatı 2000 yılında 71,7 milyon dolar iken 2010 yılında 75 milyon dolara ulaşmıştır. İran'ın Amerika Birleşik Devletlerine el dokuma halı ihracatı 2000 yılından 2003 yılına kadar büyümüştür. En büyük ihracat değeri ise 2003 yılındaki 130,8 milyon dolardır.

2003 ile 2010 yılları arasında ihracatta hem büyüme hem küçülme görülebilmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi 2011 yılından beri İran halısının ABD'ye girişinin yasaklanmasıyla birlikte İran halısı dolaylı yollardan ve başka ülkeler adına Amerika'ya ihraç edilmiştir. Öyle ki Birleşik Arap Emirlikleri, Brezilya ve Kanada ülkeleri İran halısını ABD'ye ihraç etmek amacıyla ihracat hedef ülkeleri haline gelmişlerdir.

Tablo 17. İran El Dokuma Halısının Amerika Birleşik Devletleri'ne İhracatı 2000-2010 /

İhracat Değeri : Milyon Dolar⁵⁰

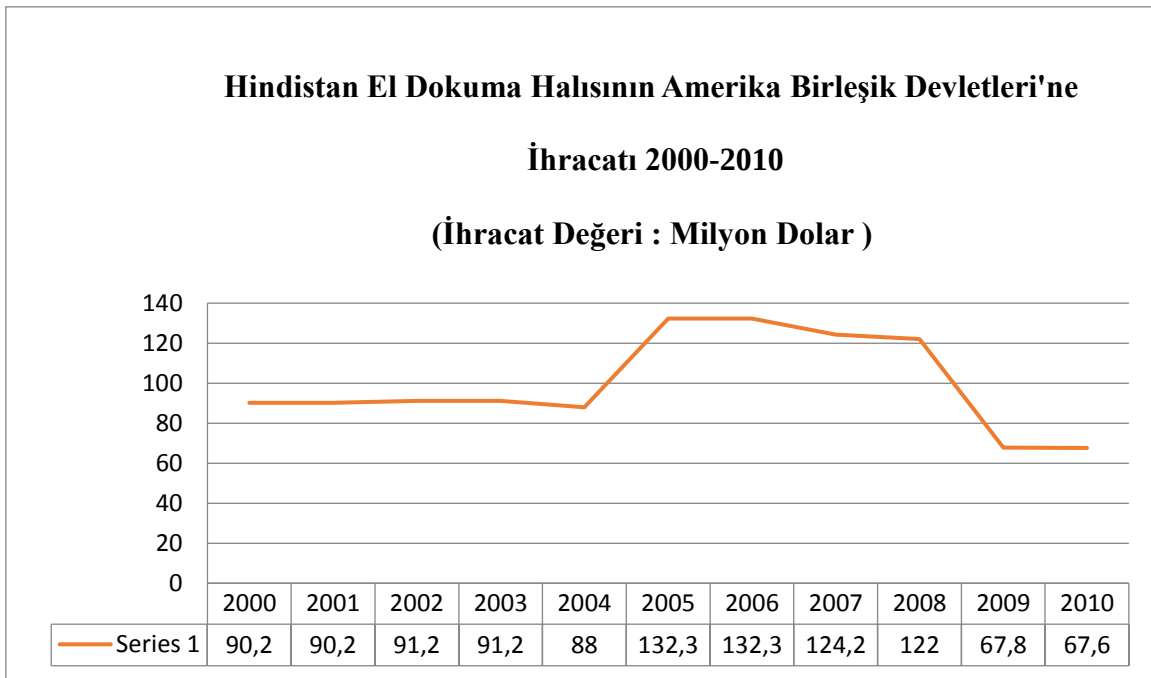
16.2.2 Hindistan El Dokuma Halısının Amerika Birleşik Devletleri'ne İhracatı

Hindistan bazı yıllarda (2005 yılından 2008 yılına kadar) İran'ı geride bırakmayı ve ABD'ye el dokuma halısı ihraç eden en büyük ihracatçı konumuna yükselmeyi başarmıştır. Ayrıca ABD'ye yapılan en büyük el dokuma halı ihracatı 148,8 milyon dolarla Hindistan'a aittir ve 2005 yılında gerçekleşmiştir.

⁵⁰ İran Gumruğünden Alınmıştır

Hint el dokuma halısının pazar payı değeri 2000 yılında 90,2 milyon dolar iken bu pay 2010 yılında 67,6 milyon dolar olmuştur. Hint halısının ABD'ye ihracatı 2000 ile 2004 yılları arasında sabit bir şekilde devam etmiştir. 2004 yılında 88 milyon dolar iken 2005 yılında ani bir yükselişle 148,8 milyon dolara ulaşmıştır. Ardından 2005 yılından 2010 yılına kadar eksi büyüme (küçülme) kaydedip 2010 yılında 67,6 milyon dolara düşmüştür.

Tablo 18. Hindistan El Dokuma Halısının Amerika Birleşik Devletleri'ne İhracatı 2000-2010 / İhracat Değeri : Milyon Dolar⁵¹

16.2.3 Pakistan El Dokuma Halısının Amerika Birleşik Devletleri'ne İhracatı

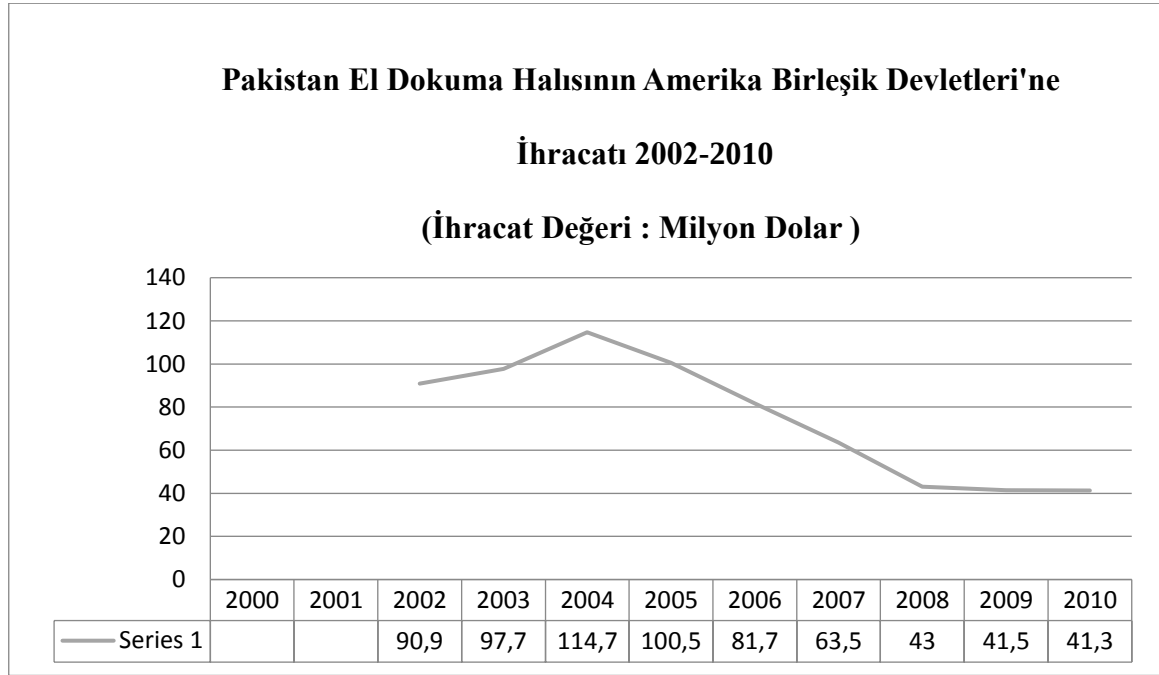
Pakistan'ın 2000 yılından 2002 yılına kadar ABD'ye halı ihracatıyla ilgili herhangi bir istatistik verisi bulunmamaktadır.

Pakistan'ın halı ihracatı 2002 yılında yaklaşık olarak 90,9 milyon dolar civarındadır ve 2004 yılına kadar büyüme eğilimi göstermiştir. Pakistan'ın ABD'ye el dokuma halı ihracatının en büyük hacmi 114,7 milyon dolarla 2004 yılına aittir.

⁵¹ İran Gumruğünden Alınmıştır

Ancak bu yıldan sonra Pakistan el dokuma halısının ABD'ye ihracat çizelgesi sürekli düşüş yaşamıştır. Bu düşüş sonucunda 2010 yılında ihracat hacmi 41,3 milyon dolara gerilemiştir.

Tablo 19. Pakistan El Dokuma Halısının Amerika Birleşik Devletleri'ne İhracatı
2002-2010 /
İhracat Değeri : Milyon Dolar⁵²

16.2.4 Türkiye El Dokuma Halısının Amerika Birleşik Devletleri'ne İhracatı

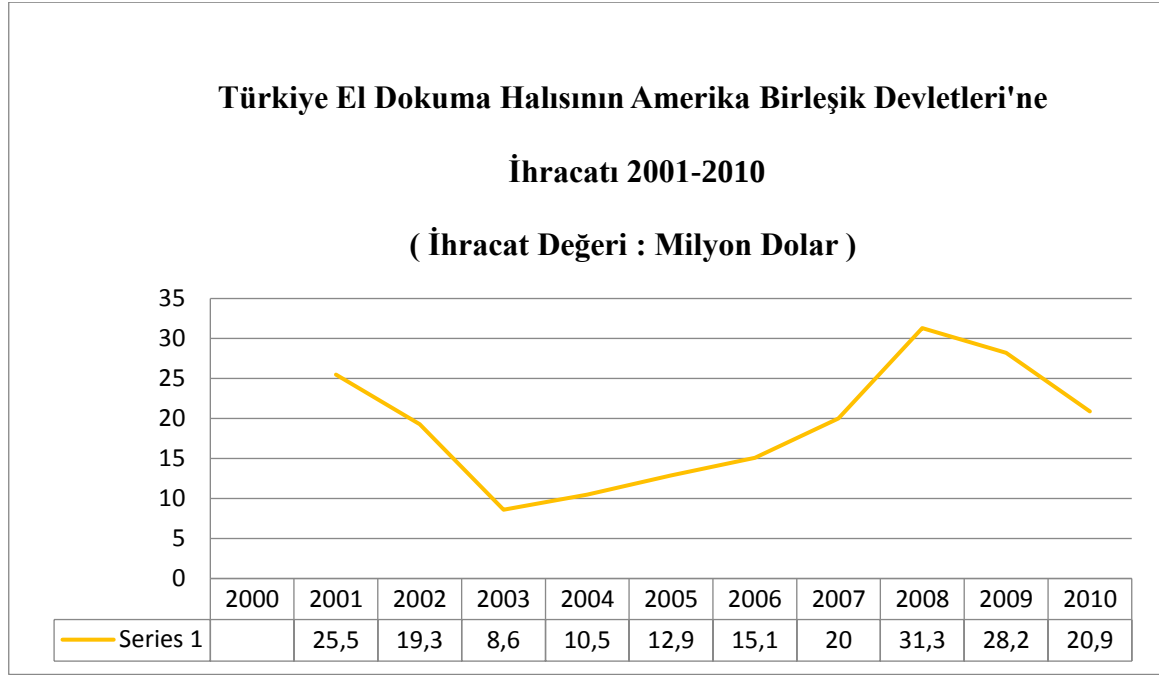
Türkiye el dokuma halı ihracatı, incelenen bu on yıllık süre içerisinde inişler ve çıkışlar göstermiştir.

2000 yılından 2003 yılına kadar Türkiye el dokuma halı ihracatı 25,5 milyon dolardan 8,6 milyon dolara düşmüştür. Belirtilen yıldan 2007'ye kadar tekrar yükselerek 31,3 milyon dolara ulaşmıştır. Ardından 2008 ve 2009 yıllarında ise sırasıyla 28,2 ve 20,9 milyon dolar ihracat gerçekleştirmiştir. Nihayet küçük bir büyüme kaydederek 2010 yılında 21,4 milyon dolarlık ihracata ulaşmıştır.

⁵² İran Gumruğünden Alınmıştır

Yukarıda verdiğimiz ihracat değerlerine göre Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı en büyük halı ihracat değeri 31,3 milyon dolarla 2007 yılına aittir.

Tablo 20. Türkiye El Dokuma Halısının Amerika Birleşik Devletleri'ne İhracatı
2001-2010 /
İhracat Değeri : Milyon Dolar⁵³

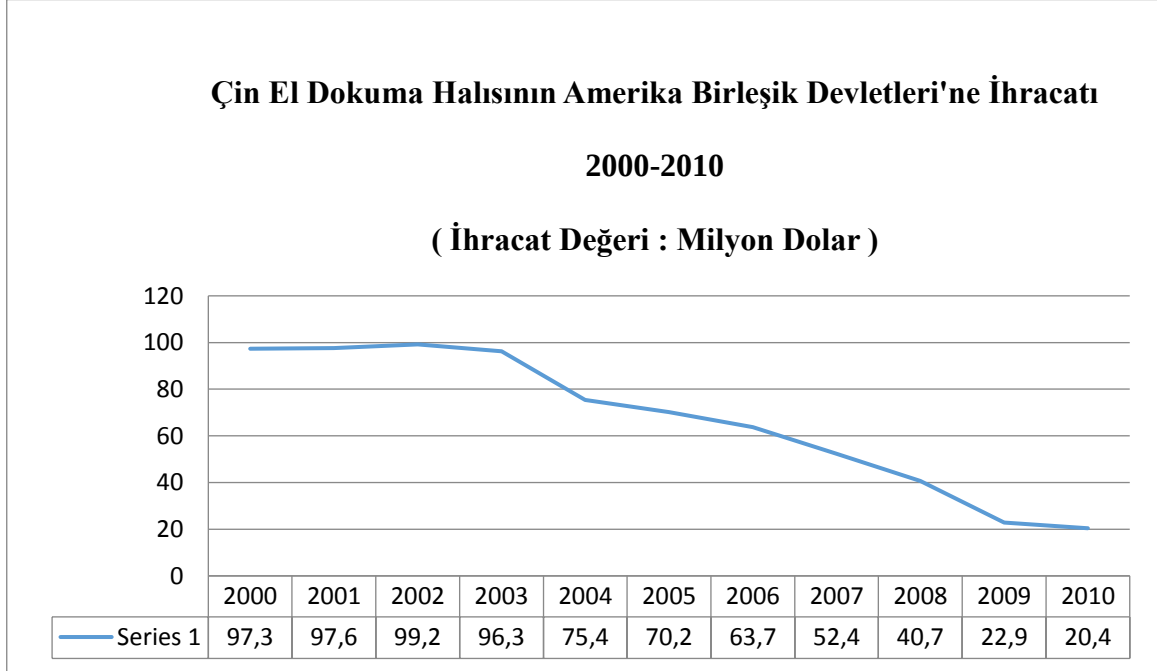
16.2.5 Çin El Dokuma Halısının Amerika Birleşik Devletleri'ne İhracatı

Çin el dokuma halısının ABD'ye ihracatı 2000 yılında 97,3 milyon dolar iken artı büyümeyle 2002 yılında 99,2 milyon dolara ulaşmıştır. Bu değer Çin'in ABD'ye ihraç ettiği el dokuma halısına ait en büyük ihracat değeridir. Bu yıldan sonra 2010 yılına kadar düşüş göstermiş ve 2010 yılında 20,4 milyon dolara kadar gerilemiştir.

⁵³ İran Gumruğünden Alınmıştır

Tablo 21. Çin El Dokuma Halısının Amerika Birleşik Devletleri'ne İhracatı 2000-2010 /

İhracat Değeri : Milyon Dolar⁵⁴

16.2.6 Nepal ve Afganistan El Dokuma Halısının Amerika Birleşik Devletleri'ne İhracatı

Daha önce de belirttiğimiz gibi incelenen bu dönem için Nepal ve Afganistan için dayanak yapabileceğimiz herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yine de bulunan istatistiksel veriler Nepal'in ABD'ye halı ihracat değerinin 2009 yılında 28 milyon dolar ve 2010 yılındaysa 23 milyon dolar civarında olduğunu göstermektedir.

Nepal halı ihracatı bu iki yıl içerisinde Türkiye ve Çin'in değerlerini geride bırakmıştır. İstatistiklerin bulunduğu dönemde Nepal'in en büyük ihracatı Amerika Birleşik Devletleri'ne gerçekleşmiştir.

Ayrıca Afganistan'ın en büyük ihracatı da Pakistan'a yapılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan halı ihracatındaki payının çok az olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Çünkü doğru bir istatistiksel veriye sahip olduğumuz 2008 yılında Afganistan el dokuma halı ihracat değerinin 1,5 milyon dolardır.

Tabloda incelenen dönemde ABD'ye el dokuma halı ihraç eden ülkelerin sıralaması gösterilmektedir.

⁵⁴ İran Gumruğünden Alınmıştır

Tablo 22. 2000 -2010 Yılları Arasında ABD’ye El Dokuma Halı İhraç Eden Ülkelerin Sıralaması⁵⁵

Sene	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1. Sıra	Çin	Çin	İran	İran	İran	Hindistan	Hindistan	Hindistan	Hindistan	İran	İran
2. Sıra	Hindistan	İran	Çin	Çin	Pakistan	Pakistan	Pakistan	Pakistan	Pakistan	Hindistan	Hindistan
3. Sıra	İran	Hindistan	Hindistan	Hindistan	Hindistan	İran	İran	İran	İran	Pakistan	Pakistan

17. İran El Halılarının 2003-2014 Yılına Kadar İhracat Analizi

Şemsi takvim, 21 Mart’tan başlayıp bir sonraki yılın 20 Mart’ına kadar devam etmektedir. İran’a ait istatistikler de bu tarihler arasına aittir. 21 Mart 2003’ten 20 Mart 2004’e kadarki ilk dönem olarak adlandırıp böylece 20 Mart 2014 yılına kadar mevcut olan 11 dönemde İran el dokuma halı ihracatını inceleyeceğiz.

İstatistikler İran’ın dünya genelinde 100’den fazla ülkeye halı ihraç ettiğini göstermektedir. Bu ihracatın %90’ı 25 ülke, yaklaşık %70 ile %85 arası da sadece 10 ülke, ile gerçekleşmektedir.

Almanya, Birleşik Arap Emirlikleri, ABD, İtalya, Japonya ve Lübnan incelediğimiz bu 11 yıllık dönemde İran halı ihracatının asıl hedef noktalarını oluşturmaktadır.

İncelenen süre içinde 1. ve 4. dönemler dışında kalan 9 dönemde Almanya İran el dokuma halısının en büyük pazarı olmuştur.

Birleşik Arap Emirlikleri 1. dönem dışındaki bütün dönemlerde İran el dokuma halı ihracatı için üç ana hedef noktasından biri olmuştur. İtalya ise sadece bu dönemde İran el dokuma halı ihracatının üç hedef noktası olarak gözükmektedir.

⁵⁵ İran Gumruğünden Alınmıştır

Amerika Birleşik Devletleri ilk sekiz dönemde İran halı ihracatının üç ana hedef noktalarından biri olurken 1. ve 4. dönemlerde İran halı ihracatının en büyük hedef noktası haline gelmiştir.

Daha önce de belirttiğimiz üzere İran el dokuma halısının ABD'ye ihracatı 2011 yılından itibaren ambargo kapsamına girmiştir. Bundan dolayı belirtilen dönemden itibaren ABD'ye yapılan ihracatla ilgili şeffaf bilgiler bulunmamaktadır.

17.1 İran, Dünyadaki En Büyük El Dokuma Halı Rekorunun Sahibi

İran halı ihracat pazarını dünyadaki en büyük ve değerli dokunmuş halı pazarı olarak değerlendirmek mümkündür.

Dünyadaki değerli halılar arasında Hindistan ve İran halıları göze çarpmaktadır. Guinness Rekorlar Kitabı'nda kaydedilen dünyanın en pahalı halısı da İran'a aittir.

Resim 141: Klark Halısı / 17yy Kirman, İran / Halı Boyutu: 267. 196 cm/ Halı Fiyatı : 33,765,000 Dolar

(<http://www.findacarpets.com/fa/article/the-most-expensive-carpets>)

2010 nisan ayında Londra Christie's Müzayedesinde 16. yüzyıla ait “Kirman Vis” adıyla ünlü İran halısı tahmin edilen fiyatın 20 katı, yani 6,2 milyon pounda (9.6 Milyon Dolar) satılmış ve tarihin en pahalı halısı olarak Guinness Rekorlar Kitabı’na kaydedilmiştir.

Christie's Müzayedesinde uzmanlarına göre “Kirman Vis Halısı”nın kalitesi, tarihi Kirman şehrindeki İranlı halı dokumacılarının üstün yeteneklerinin yansımasıdır. Hatta bu şehrin tasarımcılarını teknik açıdan dünyanın en etkili ve yenilikçi halı tasarımcıları olarak tanıtmışlardır.

“Kirman Vis Halısı” ortasındaki bazı onarımlar dışında kalite ve sağlamlık açısından oldukça iyi bir durumda bulunmaktadır.

Resim142: Kirman Vis Halısı / 17yy / Halı Fiyatı : 9,600,000 Dolar

(<http://www.findacarpet.com/fa/article/the-most-expensive-carpets>)

Üçüncü sırada Hindistan'dan "Baroda Pearl (İnci) Halısı" bulunmaktadır.

Resim 143: Baroda Pearl (İnci) Halısı / 18yy / Halı Boyutu: 264 . 173 cm/ Halı Fiyatı : 5,548,000 Dolar

(<http://www.findacarpets.com/fa/article/the-most-expensive-carpets>)

Dünyanın en pahalı dördüncü halısı ise 1600'lü yıllara ait olan ve 2008 yılında Newyork Christie's Müzayedesinde 4,45 milyon dolara satılan "İsfahan İpek Halısı"dır. Bu halı daha önce de 1990 yılında Doris Duke tarafından satın alınmış ve Newport Resurrection Vakfı'na bağışlanmıştır.

Resim 144: İsfahan İpek Halısı / 16yy / Halı Fiyatı : 4,450,000 Dolar

(<http://www.findacarpets.com/fa/article/the-most-expensive-carpets>)

Beşinci sırada Tebriz şehrinde İran Madalyon halısı bulunmaktadır.

Resim 145: Tebriz Madalyon Halısı / 16yy / Halı Fiyatı : 2,400,000 Dolar

(<http://www.findacarpets.com/fa/article/the-most-expensive-carpets>)

Birleşik Arap Emirlikleri'nin Abu Dabi şehrindeki Şeyh Zayed Camii'nde bulunan İran halısı, 6000 metrekarelik alanı, 42x48 metre boyutları ve 2 milyar 300 milyon düğümle dünyanın en büyük el dokuma halısı unvanına sahiptir. Bu halı İran'ın Neyşabur şehrindeki dokumacılar tarafından dokunmuş ve “National Geographic” tarafından dünyada ibadet için kullanılan en büyük halı olarak belirlenmiştir.

Dünyanın en büyük halı dokuma tezgâhlarına sahip olan 3 atölyede dokunan bu devasa halıda, 38 ton ağırlığında, kaliteli Sircan ve Yeni Zelanda yününden yapılan elyaf kullanılmıştır. Bu halının dokunmasında 8 saatlik çalışma vardiyalarıyla 3 milyon çalışma saatinde ve 18 aylık bir sürede 1200 Neyşabur'lu kadın dokumacı görev almıştır.

Tezgâha yerleştirilmesi 2007 yılında biten bu halının tasarımında İran halılarının özgün desenlerinden ve İslam yapılarının süslerinden ilham alınmıştır.

Resim 146: Şeyh Zayed camisi / Abu Dabi

(<http://guinnessworldrecords.ir>)

Resim 147: Şeyh Zayed camisi / Abu Dabi
(<http://guinnessworldrecords.ir>)

Resim 148: Şeyh Zayed camisi / Abu Dabi
(<http://guinnessworldrecords.ir>)

Neyşabur’lu dokumacılar bundan önce de Umman kralı Sultan Kabus’un siparişiyle Maskat şehrinde bulunan Sultan Kabus Camisi’ni döşemek amacıyla halı dokumuşlardır. Bu halı da o dönem için dünyanın en büyük halı rekorunu ele geçirmiştir. 4,343 metrekare büyüklüğündedir. Sultan Kabus’un siparişiyle “İran Halı Dokuma Anonim Şirketi” tarafından dokunmuştur.

Bu halıyla ilgili tasarım, yün, boya, uygulama ve halının dokunması gibi bütün işlemler İran Halı Dokuma Anonim Şirketi’nde yapılmıştır. Bittiğinde dünyanın en büyük halısı olma rekorunu kendisine kazandırmıştır. Bu halı da Horasan ili, Neyşabur şehrinde ve 500 dokumacının günlük iki vardiyayla 12 milyon çalışma saatinde, 300 profesyonel uzmanın denetim ve gözetiminde dokunmuştur. Sultan Kabus Camisi’nin halısındaki tasarımında ve Turunç deseninde İsfahan Şeyh Lütfullah Camii kubbesinin iç deseninden ilham alınmıştır. Bu halının arka plan tasarımında ise profesyonel ressamlar tarafından toplam 15000 saatlik çalışmayla ortaya çıkarılan, 13500 yaprak renkli tasarım kağıdı kullanılarak yapılan, yaprak ve dallardan oluşan “Afşan Şah Abbasi” deseni kullanılmıştır. Bu halıda mevcut standartlara göre en kaliteli yün olarak görülen 32 ton yün kullanılmıştır. Halının ağırlığı dokuma işlemlerinin bitiminden sonra 22 ton olmuştur.

Yaklaşık 5 bin metrekare büyüklüğünde olan Sultan Kabus Camisi’nin halısı 48 küçük ve büyük parçanın birleşmesiyle oluşmuştur.

Sultan Kabus Camii halısının teknik özellikleri:

Boyutlar: 60.9 m x 70.5 m

Alan: 4,343 metrekare (48 parçadan oluşmuş)

En büyük parçanın alanı: 1,200 metrekare

En küçük parçanın alanı: 24 metrekare

Kalite: Kaba Kalite

Düğüm (İlme) sayısı: 1,700,000,000 düğüm

Atkı ve çözgü malzemesi: Pamuk ipi

Hav türü: Yün ipi

Renk sayısı: 28 çeşit doğal boya

Resim 149: Sultan Kabus camisi / Umman

(<https://www.google.com.tr/search?q=مسجد+سلطان+قابوس&biw=1680&bih=949>)

Resim 150: Sultan Kabus camisi / Umman

(<https://www.google.com.tr/search?q=مسجد+سلطان+قابوس&biw=1680&bih=949&tbm>)

18. Halı Fuarları

Dünyanın birçok ülkesinde halı fuarları düzenlenmektedir.

İran’da Tahran, İsfahan, Tebriz, Şiraz, Kirman, Kum ve hatta bazı küçük şehirlerde de her yıl halı fuarları düzenlenmektedir.

Bu fuarlar arasında Tahran ve İsfahan fuarları yabancı tüccarların ilgisini çekmektedir.

Uluslararası fuarlar arasında ise Almanya’nın Hannover şehrinde düzenlenen DOMOTEX fuarını dünyanın en önemli halı fuarı olarak sayabiliriz.

Ayrıca Amerika, Hindistan, Türkiye, Pakistan, Nepal ve Çin’de de uluslararası halı fuarları düzenlenmektedir. Ancak bunlardan hiçbirisi Almanya’daki DOMOTEX fuarı kadar önem taşımamaktadır.

Ayrıca İran gibi halı sektöründe söz sahibi ülkelerin elçilikleri de halı sanatının tanıtımında ve el dokuma halısı için ihracat pazarları oluşturmada önemli rol oynamıştır.

Bu bir gerçektir ki bugün İran halısının adı dünyada bir marka olarak bilinmektedir. El dokuma halı meraklıları, profesyonellerden normal tüketicilere kadar bu halı hakkında fazlasıyla ya da en azından gerektiği kadar bilgiye sahiptir.

Geçen beş yılda İran’a uygulanan yaptırımlardan dolayı bu ürün, pazarda sahip olduğu payın büyük bir kısmını kaybetmiştir ve eski konumunu kazanabilmek, hatta daha da yükseltilmek için çok daha geniş bir çalışmaya ihtiyaç duymaktadır.

İran’ın yokluğunda dünya pazarlarında en fazla kârı elde eden Hindistan gibi rakip ülkelerden koltuğu geri alabilmek için üretici, ihracatçı, devlet ve tüm sorumlu kurumların özveriyle çalışması gerekmektedir.

2016 yılında İran’a uygulanan ambargonun kaldırılmasıyla İran halı sektörünün geniş çaplı çalışmalarına şahit olmaktadır. Yeniden uluslararası fuarlarda

yer alma, özellikle ABD ve Avrupa ülkeleriyle müzakere ve geniş tanıtım çalışmaları bunlardan bazılarıdır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Atlanta eyaletinde bir fuar oluşturulması, halı tüccarlarından oluşan ticari heyetlerin İran cumhurbaşkanının İtalya ve Fransa'ya ziyaretinde bulunmaları, İran'ın dünya halı pazarına geri dönme isteğinin önemli işaretleridir.

İran'ın petrolün dünya pazarındaki sarsıntılı durumundan dolayı petrole bağımlı olmama politikası ve en fazla 5 yıl içerisinde petROLSÜZ bir bütçeye ulaşabilme hedefi, İran'ın petrol dışındaki ihracatını günden güne artırmasını gerektirmektedir. Bu şartlarda İran halısına da çok önemli roller düşmektedir.

19. İran El Halılarının İç Piyasaları

İran halısı için ihracat çalışmaları yapılırken iç piyasaların ihmal edilmemesi gerekir.

İran kültüründe halı bir evin tacı olarak sayılmaktadır. Evdeki iç dekorasyon ve süs eşyaları arasında en değerli üründür. Hatta bir evin sakinlerinin asaleti, ayaklar altındaki halıdan bir bakışta tahmin edilebilmektedir.

Halı sadece bir süs eşyası olmayıp bir yatırım olarak da her evde kullanılmaktadır. Halıların maddi değeri, kullanım süresi arttıkça ve ayakaltında fazla kaldıkça artmaktadır.

İranlılar hiçbir döşemenin el dokuma halılarının asaleti ve uzun ömürlülüğüne sahip olmadığına inanırlar. Onlar evlerinde makina halısını el dokuma halısı yerine kullandıklarında eğer kullanıma başladıklarından bir gün sonra bile satmak isterlerse büyük bir zarar edeceklerine inanırlar. Onlar için el dokuma halısı, her zaman satın alınandan daha yüksek bir değere sahiptir.

Cilt problemleri ve solunum ile ilgili alerjik hastalıkları da makina halısının kullanım sonucuna eklemek gerekir.

Ancak bütün bunlara rağmen bu ürünün pahalı olmasından dolayı İran’da her ailenin sepetinde bulunması pek mümkün değildir.

İran halısının Riyal bazındaki değeri son 10 yılda 10 kat artmıştır.

İran el dokuma halılarının, dokundukları şehir ve düğüm sıklıklarına göre yaklaşık fiyatları, Hicri-Şemsi takvimin 1382-1392 yılları arası, Miladi takvim karşılığı olarak da 21 Mart 2003’ten 20 Mart 2004’e ve 21 Mart 2013’ten 20 Mart 2014 yılına kadar kıyaslanmıştır.

Tablo 23. İran halısının 2013 – 2014'teki Riyal ve Dolar fiyatlar ⁵⁶

Dokunduğu Şehir	Halı Sıra Sayısı	Metrekare Ortalama Fiyatı (Riyal)	Metrekare Ortalama Fiyatı (Dolar)
İsfahan	65	48000000	1920
Arak	30	8400000	336
Arak	40	9700000	388
Erdebil	30	6140000	245
Erdebil	35	6650000	266
İlam	50	40000000	1600
Bicar	40	10580000	423
Bircend	40	10000000	400
Tebriz	50	40000000	1600

Tablo 24. İran halısının 2003 – 2004'teki Riyal ve Dolar fiyatları

Dokunduğu Şehir	Halı Sıra Sayısı	Metrekare Ortalama Fiyatı (Riyal)	Metrekare Ortalama Fiyatı (Dolar)
İsfahan	65	4600000	550
Arak	30	838000	100
Arak	40	1097000	131
Erdebil	30	694000	84
Erdebil	35	870000	104
İlam	50	4620000	553
Bicar	40	1117000	133
Bircend	40	885000	116
Tebriz	50	4020000	481

⁵⁶ İran Gumruğünden Alınmıştır

SONUÇ

İran halısı, eski zamanlardan beri bu yurdun sanatçı dokumacılarının el emeğinin ve göz nurunun bir ürünü sayılır. Günümüzde bu işte bilgisayarın yardımıyla sadece desen çizimi yapılırken dokumanın diğer tüm aşamaları halen geleneksel şekilde yapılmaktadır. Ancak hem bilgisayar hem de internet İran halısını tanıtmaya, dünya piyasalarında müşteri bulma ve çeşitli fuarlara katılma hususunda önemli bir yere sahiptir.

İran halısı geçmişten beri güzelliğinden, asaletinden ve kalitesinden hiç ödün vermemiştir. Ödün vermek bir yana dünya piyasasında bu özelliklerini korumak için çaba göstermiştir. Bu sayede yüzyıllardan beri dünyada ne zaman el yapımı halıdan söz açılrsa ilk akla gelen halılardan olmuştur. Dünyadaki halılar sıralandığında da en üst sıralarda yer almıştır. İhracat istatistikleri bunun ispatıdır. İran, 100'ü aşkın ülkeye ihracat yapmaktadır ve bunun %98'i sadece 25 ülkeye yapılmaktadır. %80'i de 10 ülkeye yapılmaktadır. İran halısının ihracat oranlarına bakıldığında %50'sinin Amerika, Almanya, Dubai'ye gönderildiği anlaşılmaktadır.

1978 yılı öncesine kadar dünya halı piyasasının %50'si İran'a aitken bu oran uluslararası siyasi çalkantılar sebebiyle %30 civarında inmiştir. Bu yüzden dünya piyasalarında İran halı satışı büyük bir durgunluğa şahit olmuştur. İran halısı devamlı müşterilerini kaybetmiş ve bu durum da Hindistan gibi halı piyasasındaki rakip ülkelere yaramıştır.

Tabii ki bu durum İran halısının sahip olduğu değeri eksiltmemiştir. Kısa bir süreliğine ihracatta sıkıntı yaşanmıştır. Bu ihracat duraklaması, 2016 yılında İran'ın uluslararası İhracat sorunlarını gidermesiyle son bulmuştur. İran, daimi müşterileriyle yeniden bağlantı kurmaya başlamıştır. Dünya halı piyasasındaki eski konumunu geri almak için çaba göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Afşar, E. (2013). *İran Halısı*. İran: Cemal Yayıncılık.
- Amini, M. (1981). *Oriental Rugs Care and Repair*. London: Orbis Yayıncılık.
- Behzad, H. (1999). *Minyatürler ve Dokuma Tasarımı*. İran: Yasavli Yayıncılık.
- Ebyaneh, M. (1994). *Tekstil ve Boyama*. İran: Saffar Yayıncılık.
- Husuri, A. (1997). *Halı ve Minyatür*. İran: Ferhengiyan Yayınları.
- Husuri, A. (1992). *Sistan Halısı*. İran: Ferhengiyan Yayınları.
- İsrafil, Ş. (2002). *İran Halı Tasarımcıları*. İran: 2 Baskı.
- Jule, T. (2010). *İran Halılarının İncelenmesi*. İran: 2 Baskı.
- Karger, H. (Ağustos-Nisan 2014) Torreh. *İran El Dokuma Halısının Bilgi ve Analitik Dergisi* , 156.
- Karger, H. (Aralık-Ekim 2014) Torreh. *İran El Dokuma Halısının Bilgi ve Analitik Dergisi* , 107.
- Kaşanian, N. (1972). *Yün Tanımı*. İran: Nora Yayıncılık.
- Luciano, G., Duncan, L. (1978). *The Oriental Rug*. Toronto.
- Nuri, M. (1982). *Koyunun Bakım ve Yetiştiriciliği*. İran: Eşref Yayıncılık.
- Nassiri, M. (2010). *İran Halısı*. İran: Mirdeşti Yayıncılık.
- Tenavoli, P. (1989). *Görüntülü İran Halısı*. İran: Suruş Yayıncılık.
- Verzi, M. (1971). *İran Halısının Sanat ve Tasarımı*. İran: Roz Yayıncılık.

İTERNET KAYNAKLARI

<https://www.google.com.tr/search=ipek+böceği> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://bfa.blogfa.com/post-470.aspx> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://www.tebyan.net/newindex.aspx> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://persiangfx.com/fa/design-tools/eslimi> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://www.bargozideha.com/share> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://iran-carpet.com/fa/blog> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://www.beytoote.com/art/farsh/evolution-plumes-persian.html>
(Erişim Tarihi: 2016)
<http://lachaktoranj4mahal.blogfa.com/post/7> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://www.persiancarpetassociation.com> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://www.nividar.com> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://heidari-carpet.mihanblog.com> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://masjedidea.ir> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://www.mashrehnews.ir> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://www.panoramio.com/photo> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://www.shafaghicarpets.com/En/Feature/ShowFeature>
(Erişim Tarihi: 2016)
<http://www.bayragh.ir/modules/smartsection> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://golestaaneiraani.persianblog.ir> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://www.shafaghicarpets.com/Fa/Feature> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://www.bargozideha.com> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://guinnessworldrecords.ir> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://incc.ir/default.aspx> (Erişim Tarihi: 2016)
<http://www.carpetour.com/fa/family.asp?r=l&p=101123>
(Erişim Tarihi: 2016)
<http://www.incc.ir/Portals/0/Export/92.pdf?ver=1393-03-04-025006-093>
(Erişim Tarihi: 2016)
<http://www.incc.ir/Portals/0/Export/91.pdf?ver=1393-03-04-024921-697>
(Erişim Tarihi: 2016)

<http://www.incc.ir/Portals/0/Export/90.pdf?ver=1393-03-04-023821-987>

(Erişim Tarihi: 2016)

<http://www.incc.ir/Portals/0/Export/89.pdf?ver=1393-03-04-023151-500>

(Erişim Tarihi: 2016)

<http://www.incc.ir/Portals/0/Export/88.pdf?ver=1393-03-04-022415-607>

(Erişim Tarihi: 2016)

<http://www.incc.ir/Portals/0/Export/87.pdf?ver=1393-03-02-142743-770>

(Erişim Tarihi: 2016)

<http://www.incc.ir/Portals/0/Export/86.pdf?ver=1393-03-02-142743-737>

(Erişim Tarihi: 2016)

<http://www.incc.ir/Portals/0/Export/85.pdf?ver=1393-03-02-142743-723>

(Erişim Tarihi: 2016)

<http://www.incc.ir/Portals/0/Export/84.pdf?ver=1393-03-02-142743-707>

(Erişim Tarihi: 2016)

<http://www.incc.ir/Portals/0/Export/83.pdf?ver=1393-03-02-142743-690>

(Erişim Tarihi: 2016)

<http://www.incc.ir/Portals/0/Export/82.pdf?ver=1393-03-02-142743-673>

(Erişim Tarihi: 2016)

<http://www.findacarpet.com/fa/article/the-most-expensive-carpets>

(Erişim Tarihi: 2016)

<https://www.google.com.tr/search?q=مسجد+سلطان+قابوس&biw=1680&bih=949>

(Erişim Tarihi: 2016)

<https://www.google.com.tr/search?q=مسجد+سلطان+قابوس&biw=1680&bih=949&tbid=1680&bih=949&bm>

(Erişim Tarihi: 2016)

EK: 1

ÖZGEÇMİŞ

10 Haziran 1988 tarihinde, İran da doğdum. İlk ve orta öğrenimi tamamladıktan sonra, öğrenim gördüğüm Sanat Okulunun Grafik Bölümünü bitirdim. 2008 yılında Beykent Üniversitesi Yabancı Dil Hazırlık Dönemini tamamladıktan sonra, Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Tasarım Bölümüne kaydoldum, Bu Bölümden mezun olduktan sonra, 2013 yılında Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil ve Moda Tasarımı Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans eğitimine başladım.

Özel ilgi alanlarım, Çizim, Tasarım yapmak ve koleksiyon hazırlamaktır.

Aday: Armia Mehdizadeh